

TABÁK ANDRÁS

Jeles magyar
KALENDÁRIUM

**felettből tanulságos
prózákból 's versekből**
az idei, 'a jövő 's minden esztendőkre
ahogy'
az értő és szíves olvasó
okulására
írta 's egybeszedegette

TABÁK ANDRÁS

az Úr 1998-dik 's a' maga 60-dik
esztendőjében

Zrínyi Kiadó

Budapest

A BORÍTÓ
Tabák Miklós Péter munkája

© Tabák András, 1998

„Mindig készültem erre a kötetre, mióta csak olvastam – még a hatvanas évek elején – Bertolt Brecht nevezetes könyvét, a *Kalendergeschichte*-t. A kalendárium ugyanis nemcsak német földön, hanem nálunk is közkedvelt olvasmány volt valaha, s egy sajátos irodalmi műfajt és antológiatípust is kialakított, gondoljunk például a híres lőcsei, a győri vagy a debreceni kalendáriumokra, a lapjaikon megjelent prózákra és versezetekre. Ebbe az én kalendáriumomba 12 verset és 12 prózát válogattam, mert hát a 12-es szám fontos egy kalendáriumban. Az olvasó talál köztük hagyományos novellát, történelmi példázatot, szatírárt, groteszket, persziflázst és paradoxont, sőt vásári ponyvahistóriát. Mindamellett a kötet egy negyvenéves írói pálya – novellista pályám – kistükre is egyben, hiszen legrégebbi darabját 1958-ban, legújabbját pedig 1997 őszén írtam.”

Tabák András

Letölthető:

[\[PDF formátumban \]](#) [\[EPUB formátumban \]](#)

Bertolt Brechtre emlékére

(1938)

*Az utolsó békeév.
Az volt, tudjuk, no persze!
Anschluss, Nanking és München,
Csehszlovákia, Spanyolhon veszte.
Emitt a zsidótörvény,
amott a Kristály Éje.
„ Szálasi Éve! Igaz
Magyar Senki Se Félje!”
Hófehér lovát Kassán
a tengerész megüli.
S anyám egyetlen fiát
decemberben megszüli.*

(A nolai barát)

Campo del Fiore, 1600. II. 19.

Mikor elvitték kordén a tűzhalálba
S odakötözték a szálfához a máglyán
Ügyet se vetve a tapsonc csócselékre
Legvégül egyszer még magába tekintett
Nem Istennel, magával volt számadása

Talált-e bűnt lelkében? Csakis bűnt talált

Kevély gúnyt s megvetést a dögletes dogmák
Konok megrögzöttséget a kételkedés
Meg nem bocsátást a tudós tudatlanok
Kérlelhetetlenséget a hatalmasok
S parázsló gyűlöletet a dúsak iránt

Megbékélten várta a fölcsapó lángot

Kakas Aszklépiosznak

Anütosz, a hadvezér, miután a lugasban üdvözölte vendégét, karonfogta, és bevezette a házba.

A kinti rekkenő meleg után odabent kellemes hűs fogadta őket. Az udvarról nyíló helyiségben, ahová beléptek, vízzel töltött, jókora kőedények szabályozták a hőmérsékletet, nedvességgel, üdítő párával telítve a levegőt. A tűző napsugarak útját gyékényfüggönyök állták el; egy rabszolga időnként meglocsolta a gyékényeket, és

bódító illatú szagos vizet permetezett szét.

A terem tágas volt és világos, mint az egész ház maga, amely ott magasodott az Akropolisz legtávolabbi nyugati lejtőjén, megkapó kilátással a városra, és derült időben a fátyolosán kék tengerre, terebélyes kert vette körül, gazdag növényzettel, szobrokkal, exedrakkal, gümnaszionokkal, könyvtárral, az isteneknek szentelt oltárokkal – de mindaz a pompa, fényűzés, amely a házat és a hozzá tartozó kertet Athén legelsői közé emelte, e teremből hiányzott. A berendezés szerény és dísztelen volt, már-már hivalkodóan kopár, csaknem spártai, amiként egy hadvezérhez illett, két lapos étkezőkerekvet, néhány zsámolyszerű ülőalkalmatosság, a falakon egyszerű kárpit, ám az udvar felőli oszlopsor mögött, a terem igazi ékességéeként, megszámlálhatatlan növény sorakozott, pompás kis arborétum, buja, délszaki színekben tobzódó törpecsemetékből, ciprusokból, pisztáciákból, odább babérfák ölelkeztek, mirtuszok, egyiptomi szikomorfák, egy különös gonddal válogatott, s féltőn ápoltság gyűjtemény megannyi darabjai, amelyek mind-mind mesebeli gazdagságról vallottak.

Anütosz elküldte a rabszolgát, és vendégéhez fordult, aki aggastyán létére gyermeki kíváncsisággal nézegette a növényeket, szemlátomást örömet és gyönyörűségételve bennük.

– Szépek – szólta elismerően. – Igazán pompás lehet mellettük laknod...

Anütosz bólintott, nem is palástolva, milyen jóleső hallania ezeket a szavakat. Kertjei, ligetei messzi földön híresek voltak, rajongásig szerette drága kincseken vásárolt növényeit, így hát magasztalásuknál nagyobb örömet semmivel sem szerezhetek neki.

– Ül le, kérlek! – mondta nyájasan. – Oldd meg a sarudat, és helyezd kényelembe magad. Szívesen látott, becses vendég vagy a házamban, Szókratész.

Szókratész letelepedett a kerekvetre, és felvillanó mosolyát ráncaiba rejtette. Az járt a fejében, hogy az emberek valami különös okból akkor biztosítják egymást szívességükről és becsülésükről, amikor az a legparányibb mértékben sem igaz. Mert Athénban még gyermek sincs, ki ne tudná, hogy Szókratésznek, a bölcsnek, Anütosz, Anthemión fia, a hadvezér, a város első államférfia a legádázabb ellensége, s hogy ezt az ádáz gyűlöletet maga Anütosz sem tagadta soha. Anütosz, természetesen, tudja, hogy nyájasságának nincs jelentősége, s bizonyosan tudja azt is, hogy ő, Szókratész nem hisz a képmutatásának, mégis barátságos arcot erőltet, és igyekszik úgy tenni, bármekkora fáradságába kerül is, mintha valami kedves, rég várt vendég tisztelte volna meg hajlékát.

Ámbár nincs ebben semmi különös. Amiként nem ítéhető különösnek maga a meghívás sem. Egyik reggel küldönc érkezett, ajándékot nyújtott át, és Anütosz meghívását közvetítette. Ő megkérdezte tőle: „Áruld el, barátom, van-e ellenséged?” A küldönc nagyot nézett, de mert hallomásból ismerhette az 6 bolondos természetét, bólintással válaszolt. „Úgy, abban az esetben – faggatta tovább ha volna hajlékod, ahová meghívhatnád az ellenségedet, vajon miért tennéd?” A küldönc habozott egy darabig, majd így felelt: „Ha meghívnám, meghívásomnak oka lenne. Megölném őt vagy megbékíteném.” „Megbékítenéd? Jól fontold meg, mit beszélsz, hiszen elszánt rosszakaróról, halálos ellenségedről van szó...” „Igen, megbékülnék vele, hogy ne legyen ellenségem tovább, ha erősebb és hatalmasabb nálam.” „Ej, csak nem gondold azt, hogy én Anütosznál erősebb és hatalmasabb vagyok?” „Nem, Zeusz a tanúm, hogy ilyet nem mondtam, és ilyesmire nem is gondolok – mondta a küldönc; homloka gyöngyözni kezdett, és lopva körülpillantott, vajon nincs-e idegen tanúja is beszélgetésüknek. – Anütosz városunk díszé – folytatta emelt hangon –, gazdagabb ő minden gazdagnál, feddhetetlenebb minden feddhetetlennél, méltán előljárónk hát az állam vezetői között. Mi jut eszedbe, ember? Miként lehetnél nála hatalmasabb?”

„Zeuszra! Igazat szólsz! – helyeselt ő élénken. – Semmiképpen se lehetek nála hatalmasabb. Ám, láthatod, e férfi mégis meghív. Engedek a meghívásnak és elmegyek hozzá, mert gyötör a kíváncsiság, hogy megnyerni vagy elpusztítani akar...”

Anütosz nem zavarta meg vendégét tűnődésében. Kissé dülledt, tompa fényű szemével figyelmesen nézett rá. „Íme, mégiscsak eljött – gondolta elégedetten. – Barátaim, amikor közöltem velük szándékomat, sorra kinevettek. Szókratészt akarod a lábáról ledönteni, a legkonokabbat a konokok közül? Véle akarsz békülni, a legbékétlenebbel? Hitedre, hát nem emlékszel, hogy még az areiopagosz babérkoszorúját is elhárította?...”

Anütosz talányosan elmosolyodott, mint akkor is, barátait hallgatván. No igen, hírnév, dicsőség, tekintély, rang – ilyesmi valóban hidegen hagyja Szókratészt. Teljességgel hidegen. Ám Anütosz régről ismerte a filozófust, valaha ifjú éveiben tisztelője volt, és sok időt töltött társaságában. Ezért azután ismerte Szókratésznek egy gyöngeségét, azt, amit alighanem csak beavatott barátai tudtak róla: Szókratész élvezeg, falánk ember. Szókratészben az örökké éhes ember gyűlölete dolgozik. Szókratész gyűlölködően élvezeg.

Látván, hogy vendége ismét a növények felé fordul, barátságosan megszólította.

– Valid meg, Szókratész, nem tudsz betelni a látvánnyal. Hát válassz, kérlek! Amelyik a legjobban tetszik e haszontalanságok közül, barátságom jeléül kiásatom neked.

– Sajnos, valamennyi tetszik – dünnyögte Szókratész –, tehát egyik sem igazán. Köszönöm a figyelmességed, de nem fogadhatom el.

A hadvezér vállat vont, nem szólt. Erős csontozató, széles arca, melynek eredendő bronzsínét gyakori kicsapongásai némileg megfakították, változatlanul egykedvű maradt. Semmilyen érzés nem mutatkozott rajta. „Kőarcú Anütosz” – csúfolták ellenségei, mert sem öröm, sem harag nem látszott meg rajta. Merevsége csak akkor engedett fel, ha hőség kínozza. A hőség mindig nagyon meggyötörte. Olyankor kövér veritékcseppek ütöttek ki a homlokán, arca izzadságban fürdött és elpetyhüdt, nyaka kiveresedett – az egész hatalmas ember gutaütésre látszott hajlamosnak. Vendégét szándékosan fogadta idebent a házban, előtte nem mutathatott gyengeséget. Mert Szókratésszel ma le kell számolnia, vagy ki kell egyeznie – érdekei ezt kívánják.

Anütosz sosem cselekedett másként, csak érdekei szerint, habár nemegyszer pusztá szeszélyből makacsságból is kivívta akarátát, mert örömet, semmivel sem pótolható gyönyörűséget okozott neki, ha meghódoltan látta polgártársait – s ha merő szeszélyből is irgalmatlanul kiverekedte óhaját, hogyne cselekedné ezt akkor, mikor legfontosabb érdekei készítetik erre. Hiszen csak az istenek a tudói annak, hogy hány ízben tört borsot az orra alá ez a Szókratész a fékezhetetlen nyelvével! De ha eddig eltűrte is – mert úgy okoskodott: hadd lássa a nép, a faragatlan, buta nyáj, hogy ő nem ellensége a szabad szónak, s önmaga rovására is kész nevetni, ez elejét veszi a komolyabb veszedelemnek de ha eddig eltűrte is, tovább nem teheti. Szókratész újabban már a hatalmat (s hatalmát) vette célba mérgezett nyílvegyével, szakadatlanul gúnyolva az athéniek, úgymond elpuhulását, vakságát, s nem átalotta, hogy őt, az állam választott előljáróját is megrágalmazza. „Ugyan mit gondoltok, athéni polgárok – kérdezte egy ízben Szókratész az agorán köréje sereglő kíváncsiskodóktól, kik között történetesen ő is meghúzódott –, ugyan mit gondoltok arról a férfiről, ki hozzátok hasonlóan oly derekasan szembeszegült a harminc zsarnokok átkozott uralmával, ki néhány esztendeje még, nem sokkal a zsarnokok elűzése után, oly lángoló szavakkal buzdított titeket állampolgári kötelességetek teljesítésére, városunk újbóli felvirágoztatására, s ki azt hirdette nagy bölcsességgel: jövőtöket megérthetni pillantsatok a múltba, emlékezzetek Marathón és Szalamisz pátoszára, s hogy sose feledjétek Athénünk büszke korát és a

tündöklő homlokú Periklésznek emlékét, vajon mire gondoltok, férfiak, miért változott meg e polgár – miért is ne mondanám ki nevét: Anütosz, Antemión fia – olyannyira, hogy már egyebet sem cselekszik, csak nyugalomról, állapotunk rendezettségéről, a nép emelkedettségéről szónokol, s ringat benneteket hitványnál hitványabb illúziókba, elfeledkezvén arról, hogy nincs nép, mely megállhatna ellenségei előtt, ha lelkét, akaratát, szellemét hamisságokkal gyöngítik meg? Nem gondoljátok, ti férfiak, hogy Anütosz és hívei azért csepegtetik a sok hamisságot lelketekbe, mert hírnévhez, dicsőséghez, vagyonhoz jutván maguk is megállapodott, javaikkal törődő, eszméiket, kötelességüket feledő puhányokká lettek? Mit gondoltok minderről, athéniak? S mit gondoljak én rólatok, ha ti semmit sem gondoltok?...”

Így beszélt Szókratész, és nemegyszer beszélt így. Ezt már nem tűrhette Anütosz. A legbalgább állat is tüstént védekezni kezd, amint létében fenyegetik.

Anütosz lelke csordultig volt haraggal és megvetéssel, de szilárdan uralkodott érzésein.

– Rég találkoztunk utoljára, Szókratész – mondta. – Ha utánagondolok, bizony esztendőik múltak el legutóbbi beszélgetésünk óta.

– Hogyne, jól emlékszem – bólintott a filozófus, és puffadt, szilénoszi arcán halovány mosoly futott át. – Jól emlékszem, Anütosz. Megmosakodtam a lükeionban, és Agathonhoz indultam lakomára. Te elfogtál az utcán, és megtudván, hová tartok, becsmérteni kezdted Agathont, ki éppen akkor tragédiájának győzelmét ünnepelte. Árulónak, megállapodott puhánynak nevezted, de engem is megfeddtél, hogy ilyen ember házába megyek.

– Ifjú voltam – legyintett a hadvezér –, és az ifjú férfi könnyen hajlik végletekre... Ám az idő múlásával korosodik az ember, s miként megsaporodik éveinek száma, józansága is akként gyarapodik.

Szókratész megint elmosolyodott kissé gúnyosan, és filozófusi szakállát kezdte simogatni.

– A józanság kételtű tör, Anütosz. Néha meggyilkolja a bölcsességet, a nemes szándékokat, de a fennkölt gondolatokat is a legocsmányabb gondok szintjére kényszeríti. A józanság alantas szenvedély is lehet éppen... És az erény sem okvetlen velejárója a józan észnek, Anütoszom.

A hadvezér helyeselt szavainak, de a vita iránt nem mutatott hajlandóságot.

Kezét fölemelve így szólt:

– Te nem is kérde, miért hívtalak meg hajlékomba?

– Ugyan miért kérdeztem volna? – csodálkozott el Szókratész. – A meghívás egyúttal kézfogás is, a kézfogás pedig a barátság szimbóluma.

– Igen – kapott a szón Anütosz, és szeme megcsillant, felengedett tompa fénye. – Igen, Szókratész, én a kezemet nyújtom neked. Nemcsak vagyonban, hanem bölcsességben, erényben is gyarapodtam, olykor e kettő nem ellentéte egymásnak, és arra a belátásra jutottam, hogy félretenném minden régi előítéletemet. Tőled se kérek egyebet, barátom. Lásd be te is, ellenségeskedésünk méltatlan személyünkhöz, annál inkább, hiszen elveink ugyanazon magból sarjadtak ki. Ellenségei vagyunk az oligarchiának, hívei a népnek, az államnak, igaz, más-más módon s mértékkel, de végül is ez természetes, és nem is valami fontos kérdés.

– Miért akarsz velem megbékülni? – szakította félbe Szókratész. Anütosz meglepődött. A váratlan és nyíltan nekiszegezett kérdés mellbevágta, s hamarjában nem is tudott válaszolni.

– Meg akarok békületni – ismételte, hogy időt nyerjen. Majd megértve, hogy előző

szavainak Szókratész nem adott hitelt, ismét más ösvényre akarta terelni a beszélgetést.

– Téves úton jársz, barátom – húzta mosolyra a száját –, meg ne bántódj öszinteségemért. Kalliklészt sarokba szoríthatad kérdéseiddel, a sima nyelvű Thraszümakhoszt kelepcébe csalhattad, ők bölcselkedők. Én hadvezér vagyok, Szókratész, amellet államférfi és kereskedő, én nem engedhetem meg magamnak, hogy fölübem kerekedj, és a vesztemet okozd. Ezt meg kell értened. A saját vesztét senki sem akarhatja.

Szókratész eltűnődött.

– Nem egészen értelek, Anütoszom – szólalt meg töprengve – igaz, elmém silány és kétes értékű, mint az álom. Világosíts meg hát, kérlek, hogyan kerekedhetnék fölébed én, a varga, a bába fia, és hogyan okozhatnám a vesztedet. Hatalmad delelőjén áll, hadvezéri hírnevedet nem tépázta meg az idő: egykorvult véres csaták és nagy diadalog hősét látja, s tiszteli benned máig a nép. De mint kereskedő is a város elseje közé tartozol. Dúskálsz a kincsekben, nincs szó, mely kifejezhetné gazdagságodat. Viruló földek, számlálhatatlan jószág, tengernyi rabszolga ura vagy, tieid a legnagyobb hombárok és a legszebb kereskedőházak Pireuszban, s hajóid a világ minden sarkát felkeresik finomra cserzett bőreiddel és egyéb áruiddal... Aggodalmadat tehát sehogy sem értem. Ugyan mi károd származna abból, ha én merész, történetesen sarokba szorítanálak együgyű kérdéseimmel? Aszály nem pusztítaná el ültetvényeidet, ragály jószágaidat nem tizedelné meg, pompás gályáid sem kapnának léket... de hadvezéri híreden sem esne csorba.

– Nem vagyok hiú, ha netalán erre gondolsz. – Csak ennyit mondott Anütosz. Vendégének finom gúnnyal fűszerezett hangja bántotta, de változatlanul türtőztette magát.

– Nem vagyok hiú – mondta újból.

Szókratész álméklodva pillantott rá, és megkérdezte:

– Úgy azt higgyem, hogy tartasz tőlem?

– Ki tudja? Talán még azt is hiheted... – Anütosz beharapta ajkát, vendégét fürkészte. – Ott voltam én is az agorán, mikor egyszer vitába szálltál Kalliklésszel. A végén már mukkanni se tudott a jámbor, kérdéseiddel úgy torkára forrasztottad a szót. És megszégyenülten, a báméskodók csúfolódásától üzöten kellett távoznia. Akkor arra gondoltam: nagy a te hatalmad, Szókratész, nagyhatalmú vagy te, mert bárkit csúffá tehetsz, hogy nincs ember, aki ellentmondhatna neked.

– Az igazságnak nem lehet ellentmondani, Anütoszom, mert Szókratésznek ugyan nem volna nehéz. Kérlek, ne becsüld túl a képességeimet.

Ugyanolyan tudatlan vagyok, mint bárki más, csak hogy én jobban látom a tudatlanságomat másoknál. Hidd el, pusztán e csekélységgel vagyok több, ha ugyan több vagyok, e jelentéktelen semmiséggel tudok csak többet nálatok...

– Ó, milyen ravasz vagy! – hunyorgott a hadvezér. – Csalogatsz, de nem megyek be az utcádba, Szókratész. A nyúlnál is óvatosabb vagyok, ha veled beszélgetek.

Szókratész felhúzta a szemöldökét, egész arca merő értetlenség volt.

– Óvatos vagy? – hitetlenkedett. – E tulajdonságodat akkor rejtegetted előttem. Hiszen rólad az járja, hogy vakmerőséged már-már Odüsszeuszéval vetekszik. A nép csodálattal emlegeti a rhodoszi kalandot, mikor is hajóid kalóznak álcázva süllyesztették el kereskedő vetélytársaid Perzsiába igyekvő dereglyéit.

– Szóbeszéd – intett Anütosz. – Zeusz a tanúm, hogy hitvány, asszonyi mendemonda. Bánt, hogy elhiszed, Szókratész.

– Azt nem mondtam, hogy elhiszem – kuncogott a filozófus. – Az igazat

megvallva, egyáltalán nem hiszem el. De a nép, magad is tudod, kedveli az efféle együgyű történeteket, és tisztelettel fordul a bátor, rettenthetetlen férfiak felé, kiknek kezébe bizalommal helyezheti az állam sorsát...

Anütosz hallgatott. Barna arca merev volt, rezdülés sem siklott át rajta. Felemelte az ágy végébe állított kancsót, és bort töltött. A saját kelyhébe fűszert, kevéske gyömbért is morzsol. Szókratész szavai elkedvetlenítették.

– Szavaid fullánkosak – szólta egykedvűen, miközben a kancsót visszaállította a helyére. – Már-már azzal gyanúsítasz, hogy a rhódoszi mendemondát én költöttem a magam népszerűsítésére.

– Hogyan gyanúsítanálak, mi jut eszedbe, Anütosz?! – tiltakozott Szókratész. – Ám, ha magad hajlasz erre a lehetőségre, talán megbocsátható, ha magam is gondolnék rá.

Anütosz önkéntelenül elnevette magát, jóllehet vendégének szókimondása, furfangos észjárása egy cseppet sem volt ínyére való. „Most fordítsunk egyet a dolgok menetén” – gondolta, s azzal tapsolt egyet.

A gyékény félrelebbent és az ajtóban rabszolgák jelentek meg. Először három zsenge fiúcska, akik ezüstkancsóban öblítővizet hoztak, kis márványmedencét, törülközőt, és két koszorút, a nemes mirtusz kecses ágaiból kétszeresen befonottat. Rögtön a nyomukban páros szolgafiúk bronzlábú asztalokat hoztak be, utánuk felnőtt rabszolgák következtek, akik végtelen sorban hordták elő az ízesebb falatokkal megrakott, nagy tálcák seregét.

Mi minden volt azokon, ami csak bővíli-vonzza a szívet, mi minden, amit csak a lakomához a művészet nyújthat! Tüskéshal, angolna körettel, kékcápa-szelet, pávaszemes rája, hízott tintahalak a százuszonyú, puha csápú szépia fajtából, forrón gőzölgő, roppant fogas mártással leöntve, szőke rákok, sügér meg ingola, s e válogatott tengeri falatok után forrópuha sült máj, házisertés, sonka, lapocka, főtt sódar, csülök, majd teljes gidafej, tejen nevelt, zsenge kis állaté, ráncossá aszalva, szilfium fűszerezéssel, azután hószínű árpakenyér, szezámos kalács és színarany ragyogású leveles tészták kíséretében szárnyasok zárták a sort, libák, fiatal kacsák, foglyok és gyöngé galambok.

Mikor a tálcák terhe alatt már roskadoztak az asztalok, Anütosz elküldte a rabszolgákat, és vendégéhez fordult.

– Itt az illatos víz – szólalt meg nyájasan –, ha megöblítenéd a kezed. És övezd kérlek, fejedet, ahogy illik, a nemes mirtuszkoszorúval.

Szókratész nem tudott betelni a szeme elé táruló látvánnyal. Szinte szíven ütve érezte magát. Hanem annál bölcsebb volt, semhogy a pompásnak ígérkező lakomát pusztán Anütosz vendégszeretetének tudja be.

„Valóban nagy tisztesség számodra, te filozófus – így morfondírozott magában hogy e derék férfiú, ki messzi földön fukarságáról nevezetes, ilyen bőkezűvé válik, amint téged lát vendégül... Nem gondolod, öreg Szókratész, hogy e túlságos szíveslátás mögött turpisság lappang? De ha úgy van is, mondd, minek kéne időnek előtte, elhamarkodottan túhegyre vened e turpisság okát?”

Minekutána így bóbiskolásra intette lelkiismeretét, kettőzött élvezettel vette szemügyre újból a tálakat, és szerfölött elégedettnek látszott.

– Zeuszra, a költőknek zengeniük kéne bőkezűségedet! – kiáltott fel.

Anütosz tartózkodóan mosolygott. „Falánk – ujjongott magában –, íme, tudtam, falánk, falánk, falánk, falánk! Szakácsomnak két ezüstöt fogok ajándékozni... Nem, csak egyet. A gondolat mégis csak az enyém volt.”

– Láss hozzá, Szókratészem! – unszolta szinte gyöngéden.

– Hadakozz hát vitézül a jó falatokkal, és örvendezzék a lelked!

Szókratész engedett a felszólításnak, habár előbb szemével kívánt jóllakni. Mint egészséges gyomrú, hasát nagyrabecsülő ember, hosszú pillantásokkal ízlelgette meg valamennyi tál tartalmát. Örömét csupán az rontotta meg, hogy egyre pörlekednie kellett tiltakozó lelkiismeretével. „Nem hallgatok rád – fortyogott magában. – Szívtelen vagy, barátom, gyalázatosan szívtelen. Hitvány dolog lenne megrontanom a szegény Anütosz boldogságát, ki oly sokat remél e lakomától, s ki teljes joggal bántódna meg, hogy fölöslegesen szolgáltatta fel e sok ínycsiklandozó tálat, megerőszakolva imigyen hírhedetten fősvény természetét. Lásd be hát, barátom, s éppen ezért nyugodjál meg békében, szavadra hallgatni súlyos vétek lenne Anütosz ellen...”

A báránysült után nyúlt, tág orrlikkal szívta be nehéz illatát, majd meggondolva magát, az almával, kakukkfűvel készített libamellet választotta.

– Istenemre, királyi falat – hunyta le szemét önfeledt gyönyörűségében, és nem fukarkodott a dicsérettel. – Mondhatom, rég nem ettem ilyen pompás libát. De ha meg nem bántódol érte, szakácsodnak azt tanácsolnám: az almát süsse meg, vagy pörkölje meg legalább... micsoda íze lesz úgy, micsoda zamata!...

Anütosz a báránycombot tépdeste erős fogáival. Jóllehet, nem szerette áltatni magát, el volt ragadtatva előrelátásától, és kárörvendve gondolt barátjára, a forrófejű Melétoszra, aki éktelen dühében nyomban Szókratész fejét követelte. „Bíróság elé vele – ordította magánkívül –, bíróság elé a nyomorulttal! Ott aztán legénykedhetik, ha kedve tartja.” Neki költői babérait tépázta meg Szókratész, silánynak, korcsnak ítélve meg ditürambuszait, s magát Melétoszt jellemtelen hízelkedőnek nevezvén.

Anütosz nem sokat törődött barátja dühével. „Szókratészt sokan becsülik Athénban – gondolta –, többen, mint azt a számár Melétosz hinné. Így hát törvényszék elé citálni, s bebizonyítani róla, az alacsony sorból születettől, ki mindig tisztelte a népet, a törvényszéket, és aki – ha éppen úgy hozta a szükség – még kardot, pajzsot is öltött a városért, tehát bebizonyítani róla, hogy esküdt ellensége a demokráciának, bizony felette kétes vállalkozás lenne... Ó, micsoda számár ez a Melétosz – sóhajtott fel. – Fehér, szép teste van, mint az asszonyoknak, de a természete is csak asszonyi. Szeszéyeskedni, fenyegetőzni... Ne-em, ide gazdag ígéretek, dús lakomák kellenek, hízelkedés, duhaj multságok, egy-egy szép fiú... Haha, kíváncsi vagyok! Melyik szép ifjat választja majd a vén kujon?...”

– Bocsáss meg, Anütoszom! – szólította meg Szókratész haladtól is el vagyok ragadtatva. Húsa omlós, lágy, valósággal szétporlad a számban... De vedd fontolóra: Ó, egy fél citrom a közepére, vagy akárcsak néhány csepp a levéből... a fanyar ízeknél, Anütosz, nincs ínycsiklandóbb...

– Akaratod szerint lesz, barátom – intett a hadvezér. – Legközelebb a citrom se hiányzik majd...

„Kötve hiszem – gondolta Szókratész. – Márhogy még egyszer ilyen tisztességben részesítenélek. De csak tétess citromot a halra.”

– S nemcsak a citrom meg a dúsabb lakoma, hanem a fényes vendégsereg sem hiányzik majd legközelebb – folytatta Anütosz s reménykedett, hogy felcsigázza vendégének érdeklődését.

– Igazán röstellem – szólt közbe Szókratész s kérlek, ne vedd okvetetlenkedésnek, de a kacsza bőre pörzsöltebb is lehetne... A tűz nem eléggé kapta meg, ropogós porhanyóssága hiányzik nekem. Szakácsod hamar ránthatta le a nyársról...

„Így hát az egy ezüstöt sem érdemli a szakács” – gondolta Anütosz.

– Azt pedig már említeni se merem – mentegetőzött teli szájjal a filozófus hogy az ürücomb gyenge fokhagymával bedörzsölve a legízesebb. Nem többel annál, amennyi csak éppen csípi a nyelvet, s kéjes borzongást okoz...

– Ígync vagy, Szókratész! – kiáltott fel a hadvezér. – Bámullak! Kérlek, fogadd el mentésemül, hogy szakácsom új, és még nem futotta időből kitanítanom.

„A gazember! – mérgelődött ő is, megkóstolván az ürücombót. – A fokhagymáról csakugyan megfélekedett a bitang. Egy ezüst drachmát vonatok le a béréből...”

Megízlelték az olajbogyót is, nagy szemű szőlőt szemezgettek, majd omlós, puha kalácsot faltak mazsolával, hogy utána jobban csússzék a bor.

Miután több ízben is fenéig ürítették kelyheiket, Szókratész végigdőlt a párnákon, és sóhajtozva simogatta domborodó hasát.

– Ó, hogy szenvedek! Hogy teliraktam magamat!... Az istenek se lakomáznak különbül, Anütoszom. Bőkezűséged páratlan.

Megint ivott. Lassú, élvezetes kortyokban eresztette le gégéjén az italt. Édes számoszi bor volt, sűrű, nehéz, fiatalabb éveiben ezt a fajtát igen kedvelte. Nem szégyellte, hogy újra a kancsóhoz nyújtsa a kelyhét.

„Nicsak! – bámult el Anütosz. – Nemcsak falánk, de korhely is...”

Ő is ivott. Férfimód, egy hajtásra ürítette ki a hatalmas serleget, majd a földhöz vágta, hogy pozdorjává törjön.

– Ez az igazi bölcsesség! – kiáltott fel. – Hahá, enni, inni, lakomázni! Pompás falatok, nemes borok... jókedv, duhajkodás, szerelem!... Akár vess meg, Szókratész, de rájöttem: más egyebekért élni sem volna érdemes...

És hosszasan, sima szájjal magasztalta ezt a bölcsességet.

Szókratész nem ellenkezett.

– Magam is imígyen vallom olykor, Anütosz... De amint újra megéhezem – s tudnod kell, hogy ez nálam igen gyakori állapot –, egyszeribe megint csak elborul a kedvem, a világ dolgaival kezdek foglalkozni, és a bölcsességnek bizony már szikráját sem lelem magamban. Hidd el, nem csekély gondot okoz nekem ez a dolog.

A hadvezér alig rejthette el mosolyát. „Átlátok rajtad, vén élvezet, a finom gyolcson nem látni át úgy, ahogy rajtad én keresztüllátok. Hála pákosztos természetednek, eszed folyvást azon jár, mint csikarhatnál ki belőlem többet...”

Elégedett volt, s lévén nemcsak hadvezér, de ízig-vérig kereskedő is, lélekben már felkészült az alkudozásra.

Hosszú pillantást vetett hát vendégére, és így szólt:

– Megértelek, Szókratész. Mondhatom néked, jobban, mint hinnéd. Valóban szégyenfoltja e városnak, hogy te, aki tiszteletet, babért, javakat érdemelnél, életedet tengetni vagy kénytelen, nemegyszer alamizsnára szorulva, akár a koldusok. Ág napjaidra, lásd be, kérlek, termékeny pihenés, javakban gazdag nyugalom járna neked, példás erényed és páratlan bölcsességed jutalmául.

– Szívemből szólsz – helyeselt buzgón Szókratész. – Mi tagadás, egyet-mást valóban megérdemelnék, ha másért nem is, hát ígyncségemért.

– Mi sem egyszerűbb ennél. Rajta, Szókratész, nyújtsd ki karodat a bőség szaruja után.

Szókratész kortyolt a borból, és a serleg felett ravaszul Anütoszra nézett.

– A szándék megvolna bennem...

– A szándék a cselekvés záloga.

– De cselekvéseink nem mindig szándékaink szerint sikerülnek. Igen, Anütoz, szándékaim fennköltége és cselekvéseim gyarlósága között szörnyűséges úr tátong. Az istenek a megmondható, hány ízben mosolygott már rám a szerencse, elibém kínálva mindazt a bőséget, ami után folyton só várgok. Ám valami ismeretlen erő, melyet én tudatlan fel nem foghatok, nem enged a bőség után nyúlnom. Az istenek, legnagyobb keserűségemre, nem tévesztenek szem elől. És ebben értelem van, Anütoz, napnál fényesebb értelem. Mert, valld be, igaz lelkedre, örökké teli bendővel, bortól ködös fejjel, vagyis folyvást a bölcsesség gyarló állapotában, ugyan mi hasznomat vennének?

„Minden bizonnyal nagyobb hasznodat, mint most – gondolta a hadvezér. – Legnagyobb hasznodat éppen úgy vennék, ha felhagynál végre oktan fecsegéseiddel, amivel az állapotok ellen izgatod a polgárokat.”

De erőt vett magán, nem adta jelét felfortyanásának. Úgy okoskodott, hogy vendége, ha húzódozva is, de hajlik ajánlatára, csupán biztosítékot akar nyerni. Anütoz, a kereskedő e fölött nem botránkozott meg, e viselkedést teljesen ésszerűnek tartotta. Elég alapos ismerője volt az emberi hiúságnak, hogy ne lehetetlent kérjen.

– Hohó, te eltévedtél, barátom – mondta nyájasan, enyhe fejcsóválás kíséretében. – Szavaidból úgy veszem ki, hogy félreérthetted szándékomat. Engedd meg, hogy egy példával eloszlassam a félreértést. Vajon kivágatja gyümölcsfáit a gazdálkodó, ha termést már nem is remél tőlük? Ha okos, meghagyja valamennyit, s idővel kertet, pompás ligetet varázsol belőlük, árnyas lugasokkal, díszes cserjékkel, bokrokkal gazdagítja őket a szem gyönyörűségére. S vajon e városnak nem maradt-e akkor is büszkesége a nagy Szophoklész, mikor elérte az öregség, legyűrte az idő, gyöngévé változtatva kezét, szemét, akaratát, s mikor erejéből már nem tellett újabb remek alkotására? Ekként maradhatnál te is, Szókratész, Athén büszkesége. Némaságra kárhoztatni téged – ami botor szándék is volna máskülönben, mert nem sugárzik-e át a szellem a sötét némaságon is az vétek lenne, bűn ellened, de a város ellen is. Szolgálatod és személyed mindannyiunk számára becses. Nem, Szókratész, háborgatni téged egyikünk se akar: járj csak az agorára, látogasd csak az előkelők lakomáit, gyűjtsél tanítványokat magad köré, bölcselkedjél, taníts, ösztökéld nemes gondolatokra polgártársaidat, értékesítsd értékeidet, hadd bámulják az athéni férfiak ezután is ékesszólásodat, elméd páratlan csiszoltságát... csak vizsgálódásaidal hagyj fel, kérlek, e hozzád méltatlan, alantas szenvedéllyel, azzal, hogy a benned lobogó türelmetlenség ott is tudatlanságot, elbizakodottságot gyanítson, ahol nincsen. Ne vedd rossz néven, Szókratész, de cselekedeteid, főképpen pedig támadásaid, nem mindig voltak szerencsések. Nemegyszer derék, erényben, bölcsességben egyaránt jeleskedő férfiakat is megvádoltál türelmetlenségedben, nevetségessé téve őket a nép előtt, holott magad is tudod, hogy e férfiak tekintélye az állam emelkedésének és békességének fontos talpköve.

– Nagy kérdés – mormogta Szókratész –, hogy tekintély-e az a tekintély, amelyet egyetlen türelmetlen elme megingathat?

Anütoz azonban nem figyelt rá, s így végezte szavait:

– Mindezek okából szeretném, ha meghánynád-vetnéd magadban a mondottakat. Bizonyosra veszem, hogy megszólal benned a kötelességtudó polgár, a városát mindig derekasan védelmező férfi hangja. Mert amit elmondottam, Szókratész, azt mind a város érdekei parancsolták nekem.

Azzal elhallgatott, és felemelve az olajbogyóval teli tálat, megkínálta vendégét.

Szókratész pedig oldalt hajtotta fejét, és bozontos szemöldöke alól finom gúnnyal mérte végig. „Íme a szándék – gondolta fanyarul. – A szándék, mely a cselekvés záloga...”

Élvezettel látott neki a csemegének, és módfelett csodálkozásba ejtette az a kendőzeüen, durva nyíltság, amellyel Anütosz alkura szólította. Mert hiszen szavaiból azt kellett kivennie, hogy ez az alku szükséges, mondhatni: kötelező. „Ó, istenek – gondolta keserűen –, hát teremtményetek, az ember, sosem hazudtolja meg magát? Milyen ostoba is, aki embertől mást vár, mint ami a lényege...”

Ivott egy kortyot, és váratlanul a küldönc jutott eszébe. Azt mondta: megnyerné vagy megölné ellenségét. Ha megnyerni nem tudná, megölné. Más választás valóban nincs. Különösen nincs Anütosz meg az ő esetében, s különösen e mostani beszélgetés után.

Behunyta szemét, fáradság fogta el. A nyárson sült kacsza ízét érezte szájában, és valami fojtogatni kezdte. Soha életében nem gondolt a halálra, holott három háborúban is farkasszemet nézett vele, nem gondolt rá, mert a bölcsesség egyik alapigazságának tartotta, hogy ne tépelődjék azon, ami változtathatatlan. Az élet véges, a halál szükségszerű. És ami szükségszerű, afölött céltalan elmélkedni. Így hát ez sohasem okozott gondot, és éppen ezért hitte lelke mélyén, hogy a halál nem árthat neki. De ilyen közélről még nem látta. Félelem hatalmasodott el rajta, körülölelte fojtogató csápjaival, csaknem felugrott, s elinalt erről a helyről, vállalt volna bujdosást, számkivetést, csak hogy ilyen közelinek ne kelljen látnia a halált.

De Szókratész öreg volt, meg bölcs is volt, s azért a menekülés helyett a borral teli serleget választotta. Fenékig ürítette, lelke háborgása kissé elcsitult, és így kezdett elmélkedni magában:

„Az ember fölött már születésekor elhangzik a halálos ítélet, csupán az a kérdés, mikor hajtatik végre. Vagyis a halál éppoly kevésbé függ tőlem, akár a születésem. Ha tehát nem tőlem függ, minek ártsam magam a dolgok folyásába? Aztán az is igaz, hogy sejtelmem sincs arról, mi a halál. Nem ismerek valamit, ám az a valami mégis rettent? Ez valóban nevetséges. Ezek után megkérdem: az a valami, amit nem ismerek, amiről még csak sejtelmem sincs, de ami törvény, szigorú, áthághatatlan törvény, nagy baj-e, ha bekövetkezik? Mivel semmit sem tudok róla, úgy azt se tudom, nagy baj-e.”

Úgy vélte, az igazságra tapintott, és ennek nagyon megörült. „Nagy baj-e hát – szötte tovább gondolatait –, ha meghal egy olyan férfi, aki egész életéhez hasonlóan halálával is figyelmeztet, nagy baj-e az olyan halál, mely az életben tett cselekedetek egyenes folytatása? Ha ez így van, s kétségtelenül így van, tehet-e mást, méltót, mint hogy elébe megy ennek a halálnak? Mert ez a halál ugyan miért volna nagyobb szerencsétlenség az olyan életnél, amelyet – hisz másként nem lehetne – hazugan, képmutatóan, hipokrita módra kellene letölteni?”

„Lám Szókratész, vén huncut – gondolta kajánul –, micsoda cifra helyzetet teremtettél a makacs kobakkoddal! Hérára, nem minden nap fordul elő ilyen mulatságos história!... Ellenséged az életedért viaskodik, te pedig kézzel-lábbal tiltakozol ellene. Ő megnyerne az életnek, hogy szabadulhasson kellemetlen kérdéseidtől, te pedig kiürítvén a méregpoharat, a kérdések özönét zúdítod száználmas fejére. E halál, öreg barátom, minden eddigi cselekedetedet lefözi bölcsesség dolgában... Zeuszra mondom, nem tudom, kettőnk közül ki megy rosszabb sors elé? Mert vajon hogyan felelsz majd az athénieknek, Anütosz, mikor megkérdezik tőletek: – Ugyan miért öltétek meg Szókratészt, férfiak? – Mert vétett a város ellen – felelitek erre –, vétett ellene, renyhességgel és tudatlansággal vádolván meg polgárait. – Vajon nem mondott-e igazat – kérdik majd az athéniak –, ha ezek okából ti megöltétek? Mert ugyan miért kellett elnémítanotok, ha erényeinkben oktanul kételkedett volna? Vagy netán intései mégsem voltak egészen fölöslegesek, és igazság is foglaltatott bennük? Nem gondoljátok, férfiak, hogy talán ő óvta igazán a város érdekeit, mikor saját tunyaságunk, dölyfünk, tudatlanságunk ellen lázított bennünket? Ó, Anütosz, hiszen

gyávaóságod nemcsak makacssággal, hanem legyűrhetetlen ostobasággal is párosul!... Ami pedig téged illet, derék barátom, Szókratész, aligha lesz önmagad elleni véték, ha elfordulsz az élettől, és békésen kiüríted a méregpoharadat.” Felemelte hát fejét, és alázatosan így szólalt meg:

– Nagylelkű ajánlatod hálával tölt el, Anütoszom. Jellemed fényességéről mi sem tanúskodik ékebben, mint hogy megátalkodott ellenfeled életét is sokra becsülöd, és nem vesztegeted olcsón. Szavaidból, úgy hiszem, helyesen veszem ki, miszerint bőséget, gazdagságot kínálsz cserébe azon csekélységért, hogy tegyek le lényegemről. Mondhatom, ígéreteid oly fényesek, dúsak, hogy megint csak az fordul meg fejemben: nem becsülöd-e túl képességeimet? Nem hinném, hogy lényegem fölérne azon javakkal, miket nékem felajánlasz. Mert mondd – tudom, nevetséges kérdés, de megtisztelnél, ha választ adnál rá –, fizetnél-e akár egyetlen aranyat egy galamb szárnyáért, ló lábáért vagy akár bikának szarváért?

– Természetesen nem fizetnék – Anütosz elmosolyodott. – Ez magától értetődik.

– Valóban botorság lenne, ha fizetnél. De hát Szókratész vizsgálódása, jöllehet csekély értékű, amiként ő maga, vajon nem oly lényege-e Szókratésznek, mint szárny a galambnak, láb a lónak, és szarv a bikának?

– Meg akarsz babonázni, már látom – szólt közbe Anütosz –, hogy összezavarodjam.

– Felette öntelt volnék, Anütoszom – mondta Szókratész –, ha azt gondolnám, hogy zavarba hozhatlak. Főleg ilyen egyszerű kérdésekkel, melyekre bárminő gyermek könnyűszerrel válaszolna.

– Így hát válaszolnom kell. Jó, tegyük fel: lényeged a vizsgálódás. Még azt is készségesen elismerem, hogy e tulajdonságoddal jársz, szárnyalsz, és döfesz is, ha úgy adódik.

– Ám legyen kedved szerint csak feltevés. De ha csupán feltevés lenne s nem lényeg, hívatnál volna-e megbeszélni ezt velem?

Anütosz megrándította a vállát.

– Nem tudok ellentmondani neked, Szókratész. Ha csupán feltevés lenne, valóban szükségtelen e beszélgetés.

– Tehát a vizsgálódás mégiscsak lényegem, mint szárny a galambnak. Ezt elismerted, tehát folytatom. Csak egy kérdésem van még. Felelj, kérlek, láttál-e galambot szárny nélkül repülni? Gondolom, erre a kérdésemre sem nehéz felelni, s feleletedből rögtön látni fogod, miként vélekedek ajánlatodról.

Anütosz hallgatott. Szókratész ellenszegülése derült égből mennykőcsapásként érte. Hiú ábrándjaiba már jócskán beleringatózott, és most a hirtelen kijózanodás megrendítette.

Arca lassan vérbe borult, szemét harag hevítette.

– Szókratész – szólalt meg fojtott fenyegetéssel –, kérlek, fontold meg szavaidat, és ne zárd el füledet a józan beszéd elöl, mert türelmemnek vége szakad.

Nem értette Szókratészt – ez nyugtalanította leginkább. Nem fért a fejébe, hogy létezik ember, aki visszautasítja a gazdagságot, melyet holmi semmiségért ajánlanak fel neki. De főként az nyugtalanította, hogy akad ember, aki nem vásárolható meg. Mert ha akad egy ilyen ember, akkor több is akadhat, márpedig akkor tartani kell a világtól, hogy nem olyan, amilyennek látszik, békésnek, rendezettnek, hanem más, mint tegnap volt, és holnapra más lesz, mint amilyen ma...

Kínozni kezdte a meleg. A hőség odakint tetőfokára hágott, és az udvar oszlopsorai közt a terembe is betört.

Anütoz letörölte homlokáról a verejtéket, és ingerült tekintettel végigmérte vendégét.

– Hát mondd, felelj nékem, te, kinek hetven nyár van a háta mögött, mondd, de igaz lélekkel, sunyiság nélkül: lehetlent kérek-e tőled?

– Nem tudom eldönteni, Anütozom – szabadkozott a filozófus. – A döntést rád hagyom. Ha magadat elég erősnek érzed bebizonyítanod, hogy szárny nélkül is repülhet galamb, ám megszegyenülten látom be igazad, és azonmód ráállok az alkura.

„Átkozott meleg!” – mormolta Anütoz.

Felugrott, s hogy leleplezze gyöngeségét, ziháló mellel járkálni kezdett a teremben.

– Nem vitatkozom tovább – intett nyersen. – Konok dölyfödet legyűrni, már látom, lehetetlen. Boldogtalan ember! Tudod-e, hová taszít makacsságod? Gondoltál-e arra, mondd, hogy vádjaid, a henyeség, az elbizakodottság vádja, miket ellenünk emeltél lépten-nyomon, az államot sértik egyben, mert törvényét gyalázzák végül? Ezt aligha tagadhatod. Hiszen ha az athéni polgárok tudatlanok, és nincsenek birtokában az erénynek, akkor, hogy tűrik, törvényeiknek is tudatlanoknak és erkölcstelennek kell lenniük. Ez pedig, tudhatod, nem egyéb ellenségeink durva szitkainál... A következtetést most vond le magad, Szókratész...

– Ügyed és ügyetek, Anütoz, felette rosszul állhat, ha ilyen olcsó eszközökre kényszerülsz... Mondd, ha ellensége volnék a városnak, mert szavaidat így értelmezem, vajon korholnám-e a tudatlanságot, az erkölcsök fogyatékoságát, s nem lelném-e inkább gyönyörűségemet bennük? Ó Anütoz, nem látnám-e úgy szívesebben olyan renyhéknek, silány tudatlan semmittevőknek polgártársaimat, mint amilyenek a valóságban? És mondd, felemelném-e a szavamat a tudatlanság, s mi belőle születik, a képmutatás, az önálló gondolatra képtelen szolgálalkúság ellen, melynél pusztítóbb fekély nem is lehet a népuralom testén, mert büszke, önérzetes, céljukat tudó férfiak helyett hitvány hajbókolókat teremt, kik az első fuvallatra gyáván és rémülten tagadják meg államukat, hát felemelném-e szavamat e fogyatékoságok ellen, ha ellenségként szeretnék örvendezni Athén bukásán?

Itt elhallgatott egy pillanatra. Keserűségétől, bármily nagy volt is az, nem engedte elragadtatni magát.

– Ami pedig rágalmatat illeti – folytatta azokra nem felelek, Anütoz, mert hogy mit rólam állítasz, szintiszta rágalom, magad is tudod: nem felelek, hiszen ha most védekezni kezdenék, sorban megcáfolva állításaidat, valamiképpen feltételeznem kéne rágalmaid helyénvalóságát, amit nem tehetek, s ezért nem is teszek meg. Csupán annyit mondok, és ezt védj jól a fejedbe, ember! Ha te, ki egykor jeleskedtél erényből, néptől választott előjáró létedre oly tudatlan vagy, hogy szolgálalkúságra, gondolatnélküliségre és más, emberhez méltatlan tulajdonságokra szoktatod polgártársaidat, akkor nemcsak e város erényeit gyalázod meg, hanem, mondom néked: nincs nálad csalárdabb ellensége a nép uralmának.

– Íme, kimutatod a fogad fehérjét! – kiáltott fel a hadvezér. – Ó, én hiszékeny! Hogyan is remélhettem belátást tőled, elvakulttól? Minden egyes szavaddal önmagad felett ítélsz.

– Az ítélet már elhangzott felettem, emiatt ne legyen gondod. Ami pedig a vádat illeti, az is elegendő egy méregpohárra.

– Eszeveszett! – sziszegte Anütoz, és mértéktelen dühét többé türtőztetni sem akarta. – Önhitt és elbizakodott beszéded véglegesen meggyőzött hitványságodról. Igen, mindazokról a vétkekről, amiket városod és polgártársaid romlására elkövettél. Zeuszra mondom, te aggastyán, adj hálát törvényeinknek, hogy nem szelindekkel tépetlek szét, hanem bíróság elé állítva csak annyit ártok neked, amennyit te nekünk

ártottál...

Szókratész a maradék bort is megitta a kancsóból, és indulat nélkül nézett Anütoszra.

– Haragod és fenyegetéseid oly feleslegesek – mondta szelíden. – Hiszen nekem nem árhattok jobban, mint önmagatoknak. Ilyen emberre, amilyen én vagyok, bajosan találtak majd. És ha könnyen megöltök is, akár kutyáktól marcangolotva szét, még könnyebben töltitek majd álmkórban egész életeteket, tehetetlenül vergődve, céltalan bolyongva, mint az a paripa, amely nem tűrte a sarkantyút vékonyában, és ledobva lovasát, a pusztulásba rohant. Az voltam, sarkantyú a vékonyokban, te ember, és több szavam nincs is már hozzád! Ha nyomja lelke bűn, az nem egyéb, mint hogy irgalmatlanabb sarkantyú is lehettem volna. Semmi másért, csak ezért ítélezhetnétek fölöttem, te kereskedő!

Miután így befejezte beszédét, karját összefonta pocakja felett, ezzel is kimutatva, hogy minden további szót céltalannak tart...

Derűsen, elégedetten baktatott le a városba. A lükeionba érve megmosakodott, és a napot a szokott módon töltötte. Ha ismerőssel találkozott, rövid időre megállt, elfecsegett vele. Ismerősei jókedvűnek találták, mint rendesen.

És ez így is volt. Annak az embernek derűjét, elégedettségét érezte, aki megállta helyét, és nem veszítette el akaratát – habár a nyárson forgatott kacsáé ugyancsak csábító volt, és Anütosz pincéjének bora tüzesen mámorító –, aki nem lett hűtlen önmagához, aki nem fukarkodott annyira életével, nem tapadt hozzá olyan ostoba szenvedéllyel, hogy akár hitszegés árán is meghosszabbítsa. Ha ellenkezőleg cselekszik, be kellett volna látnia, hogy ezen a világon értelme semminek, de semminek nincs, legkevésbé az emberi igazságért kiálló meggyőződésnek és akaratnak.

De mert nem cselekedett ellenkezőleg, tartja azt a legenda, hogy Szókratész, a bölcs, Anütossal való beszélgetése után kakassal áldozott Aszklépiosznak. Ezt így tette volt minden athéni férfi, ki betegségén felülkerekedve már gyógyultnak érezte magát.

***Mulatságos legenda arról,
hogy mint vívta meg a tatár
Poltavát***

Valaha hajdanán, mikor a tatároktól reszketett a fél világ, élt Poltava városában két

szerfölött tisztos mesterember. Egyiküket, akinek kis tímárműhelye volt, Ábrám Mojszejevics Krzsgytenbrtyevicsnek hívták, de talán senki se veszi zokon tőlem, ha a továbbiakban Kohn Ábrahámnak nevezem majd. A másik vargamester volt, és messzi földön híres a szókimondásáról meg a gorombaságáról. Erre a névre hallgatott: Viasz Vlaszics Kcstygyeszsmenko – én a Kuczorka Balázs névvel illetem. Mindketten a tabakosok során laktak, a városfal tövében, nemcsak szomszédok voltak, de elválaszthatatlan jó barátok is, és kikezdhethetlen becsületben öszültek meg. Már pusztas becsületességük is elégséges ok lett volna, hogy általános tisztelet övezze őket szerte Poltavában, ám az igazi tiszteletet mégis egy rendkívüli tulajdonságukkal vívták ki.

Hogy kiváltképp éles hallással áldotta-e meg kettejüket a gondviselés, vagy valami titkos csodatévő erő birtokában voltak-e – senki se tudta, legkevésbé ők maguk, de bármint állt is a dolog, azzal a megfoghatatlan érzékkel rendelkeztek (a Kijevi Kódex a tanúm rá), hogy akár ébren voltak, akár az igazak álmát aludták, mindig tévedhetetlenül megneszelték a tatárok közeledtét. Nemegyszer jó másfél napi járóföldre tanyázott még a kutyafejű sereg, de ők ketten máris rohantak a falakra, és teli torkukból fellármázták a várost.

– Hé, hé! Emberek! Jön a tatár! Nyakunkon a gaz kutyafejű!

Több sem kellett. Az emberek abbahagyták foglalatosságait, a katonák magukra öltötték vértjüket, sisakjukat, és kardot ragadtak, a környező földekről meg lélekszakadva futottak haza a parasztok. Fegyvert fogott a város apraja-nagyja, és Csinnbumm-pirityenkov, azaz Igmándi Dezső Róbert városkapitány vezérletével elfoglalta helyét a falakon.

Nagy volt a tatárok meglepetése és bosszúsága, amikor megpillantották a harcra kész védőkkel megsúfolt falakat, hiszen a kémeik azt jelentették, hogy a város éli a maga megszokott, napi életét, és senki se gondol a veszedelemmel. Tudnivaló ugyanis, hogy Poltavát magas és erős kőfal vette körül, márpedig a tatárok, akiknek síkon, hegyvidéken, de még palánkvárban sem állhatott ellen senki, a kőfalú városokkal nemigen tudtak megbirkózni. A kőfalon nem fogtak ostromgépeik, égő nyilaik sem tehettek kárt benne, így hát csak a váratlan rajtaütésben bizakodhattak.

Természetesen mégis minden alkalommal megkísérelték bevenni Poltavát, ádáz üvöltéssel rohamozták a falakat, de a védőknek helyén volt a szívük, és mindmegannyiszor véres fejjel kergették vissza őket. Talán mondanunk sem kell, hogy az öldöklésből Kohn Ábrahám és Kuczorka Balázs is derekasan kivette a részét, szabályokkal több tatár koponyát hasítottak ketté, mint ahány lélek Poltava városát lakta.

Így folyt ez nem is egy, nem is kettő, de sok-sok éven át, amidőn egyszer maga a rettenetes Batu kán vonult a város ellen. Akkortájt már a Kínai-tengertől az Adriáig minden falu és minden város a tatárok kezére került, csak Poltava állta a sarat. És megállta a győzhetetlen Batu kán ellenében is.

Pedig Batu úr nagy fortélyosan, lopva, éjszaka sompolygott a város közelébe, valamennyi lova patáját rongyokba burkoltatta, s kemény parancsba adta, hogy aki hadában csak egyet pisszen is, annak azon nyomban feje vétessék. Nem is mert ott pisszenni senki emberfia, és a tengernagy sereg nesztelen kísérletként lopakodott egészen a falak tövébe.

De amint felcsattant ajkukon a vérfagyasztó csatakiáltás, egyszeribe ezernyi fáklya lobbant fel a mellvédeken, s már ömlött is a kátrány meg a bugyogó olaj az ostromlók nyakába, süvítettek a nyílvevesszők, zuhogtak a kövek. Három nap, három éjjel dült az ostrom, de egyetlen kutyafejű se tudott feljutni a falakra.

Gondolhatjuk, hogy Batu úr tajtékozott haragjában, és testes, sűrűvérű ember lévén,

már-már gutaütéstől kellett féltetni, de hiába is korbácsoltatta újból meg újból támadásra seregét, hiába is nyakasztotta le szép sorjában legfőbb vezéreit, a város bevehetetlennek bizonyult.

– Szörnyű! – sopánkodott egyik este legkedveltebb ágyasának. – Ha ez így folytatódik, hovatovább az egész birodalom rajtam fog kacagni. Csak tudnám, mi a titkuk ezeknek a bitang poltavaiaknak!

Batu úr felette kínos helyzetben volt, hiszen – mint ismeretes – vérmes reményeket táplált a főkáni cím elnyerésére. De ugyan ki teszi majd nevetségessé magát a Nagytanácsban, hogy arra az emberre adja voksát, aki nem tudja bevenni ezt a rongyos várost?

Ám a szerencse váratlanul rámosolygott. Már éppen fontolgatta, hogy szégyenszemre mégis odébbáll, és a Nagytanácsban legfeljebb majd letagadja, hogy valaha is megfordult Poltava tájékán, mikor egyik reggel egy cingár, menyétképu embert vezettek elébe. Ez az ember az ostrom kellős közepén, vigyázatlanság folytán, kibukott a sarokbástyáról, bele a vízzel töltött várárokba, de csudálatos módon sem a karók nem nyársalták föl, sem a felbőszült ostromlók nem vágták le, így végül egy tiszt fülön fogta, és idecipelte a kán sátrába.

A menyétképu kis ember rémulten pislogott, és azt hajtogatta halálos riadalmában, hogy mindent elmond, amiről kérdezik, csak az életét hagyják meg.

Batu úr ekkor ráparancsolt, hogy a poltavaiak titkát fedje fel neki, az emberke pedig nagy sietve előadta Kohn Ábrahám és Kuczorka Balázs csodás képességét, mely lehetlenné tesz bárminő rajtaütést, s mivel a nép, fűzte hozzá, ilyesformán biztonságban érzi magát, nem tart árulástól, és ezért verekszik ilyen eszeveszetten.

– Hm! – mondta Batu úr, és mélyen tünődött.

A hóhér már elő is készítette a pallosát, hogy bevett szokás szerint leüsse a fogoly fejét, de mindenki legnagyobb bámulatára a kán így szólt:

– Jól van, fiam! Helyre legény vagy! Adjatok neki hamar egy zacskó aranyat, és engedjétek vissza a városba. Te meg aztán mondd csak el odabenn, hogy nem emberevő az a Batu kán, tiszteli a méltó ellenfelet, és kész akár még barátságot is kötni vele. Mi is a neve a kapitányoknak?

– Igmándi Dezső Róbert a neve, nagy jó uram – felelte hajlongva a fogoly.

– Helyes! – paskolta meg hátát nyájasan a kán. – Hát eredj csak, aztán kérdd meg Igmándi uramat, óhajt-e a barátom lenni?

Így aztán a menyétképu emberke, bizonyos Nyikita Gavrilovics Weinberger, aki máskülönben a Szent Miklós-kolostor írnoke volt, inge alatt a zacskó arannyal, lelkendezve visszament a városba, magában erősen megfogadván, hogy szolgálataival újabb zacskó aranyakra is érdemessé teszi majd magát a kán előtt.

Másnap hajnalhasadáskor aztán nagy örömmel látták a város lakói, hogy szedelőzködik az ellenség, hömpölyögve vonul a roppant sereg dél felé, s csak valami hitvány utóvéd marad a kapuk előtt.

– Ojvé, nekem itt valami nem stimmel – csóváltgatta a fejét Kohn Ábrahám. – Ezek a kutyafejúek már megint törik valamiben a fejüket. Disznóság lappang itt, Balázskám, én mondom néked.

– Rafinált népség, az már igaz – morogta erre Kuczorka Balázs, és mogorván pödörgette a bajuszát. – A nyámnyila magasságos úristen csapjon belém a mennydörgős ménkűjével, ha nincs néked igazad, te Ábris!

Le is hasalt íziben a földre, odatapasztva fülét a rögökhöz, és kisvártatva dühösen felordított:

– Hát persze, hogy igazad van! Ott kuksolnak az ipsék az erdő mögött, a kerek domb tövében. Hé, emberek! Fegyverbe! Ravaszkodik a kutyafejű! Nem hordta még el az irháját!

Éppen arra sétált a kíséretével Igmándi Dezső Róbert, és bosszúsan rádörrent:

– Te meg mit parancsolgatsz itt, testvér? Ki a vezér? Te vagy én?

– Te vagy az, bátyuska.

– No lám, én vagyok a vezér, mégis te parancsolgatsz. Tudd meg, testvér, hogyha nem ment is el a tatár, nem akar az már tőlünk semmi rosszat.

Kuczorka Balázs rágta a bajszát, nyelte a mérgét, de tudta, hogy ostrom idején minden fajta széthúzás, civakodás az ellenségnek kedvez, és ezért csak ennyit szólt szelíden:

– Tévedsz, bátyuska. Egyébre se vár a kutyafejű, mint hogy azt gondoljuk róla: nem akar már semmi rosszat tőlünk.

– Ej, ej, testvér. Az izgágaság beszél belőled, semmi egyéb.

Azzal intett a kapitány a menyétképű írnoknak, aki ott állt mellette, hogy rajta, csak beszéljen. Az írnok előugrott, és töviről hegyire előadta Batu úr üzenetét, miközben azt sem hallgatta el, hogy ő maga milyen hősiesen viselkedett vele.

A parasztok meg a városiak nem győztek álmélni. Még hogy tisztel bennünket? Meg hogy a barátságunkat óhajtja?

A városkapitány megbökte az írnokat.

– Az aranyakat is, Nyikita Gavrilics, mutasd meg nekik az aranyakat is...

Az emberek tátott szájjal bámultak. Ennyi fényes, csillogó aranypénzt álmukban sem láttak még soha.

– Ez aztán igen! – mondogatták izgatottan. – Gazdagabb vagy, Nyikita testvér, mint a novgorodi herceg!

– Mit a novgorodi herceg! – kiáltoztak mások. – Magánál a moszkvai nagyfejedelemnél is gazdagabb!...

Csak Kohn Ábrahám csóváltatta a fejét.

– Weinberger, Weinberger! Judáspénz ez, fiam. Ha rám hallgatsz, tüstént a vizesárokba hajítod...

– Azt már nem! – kiáltott fel az írnok. – De ha eszeteken vagytok, elfogadjátok Batu úr felkínált barátságát, és akkor annyi fényes aranyat küld be a városba, hogy majd csak számolni győzzétek!

– Úgy is van! – lármáztak az emberek. – Igazat szólsz. Miért ne fogadnánk el a békejobbót?

– Na látod, galambocskám – szólt Igmándi Dezső Róbert, s megveregette Kuczorka Balázs vállát. – Jobban teszed, ha te is hallgatsz az okos szóra. Mert mindennek megvan a maga ideje, testvér. A hősiességnek is, meg a józan belátásnak is.

A két kis öreg hallgatott. És amikor kettesben maradtak, Kohn Ábrahám így szólt keserűen:

– Baj lesz ebből, Balázkám. Én mondom, hogy igen csúf baj...

Hanem a tatárok valóban felhagytak az ostrommal. Néhány nap múltán pedig követeket küldtek a városba. Három kordét töltött meg rogyásig a sok kelme, bőr, szörme, amit magukkal hoztak. A Szent Miklós-templom előtti térre gyűlt össze a városi nép, hogy láthassa a pogány követeket.

A követek mosolygósán nézegették a körülöttük zajgó kíváncsiskodókat,

kacsintgattak a lányokra, mókás grimaszokat vágtak a gyerekeknek, egyszerűen: nagyon barátságos pogányoknak látszottak. Csodálkoztak is az emberek körös-körül. Ezek lennének a vad kutyafejűek? Ezek, akikkel nemrég még életre-halálra tusakodtunk?

Végül díszpalástjában, oldalán két bojárral, nagy harangzúgás közepette megjelent Igmándi Dezső Róbert. A követek földig hajoltak előtte, majd a főkövet tisztelettudóan megszólalt:

– A dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram küldött hozzád, fényes hadvezér, hogy elismerje vitézségeteket, mely előttünk is nagy becsben áll, és hogy békét és barátságot ajánljon föl nektek.

Az emberek bökdösték egymást. No, ugye, hogy nem hazudott az írnök? Igazat beszélt...

– Ezenkívül a dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram, azt is javasolja – folytatta a főkövet –, hogy városotok nyomban lépjen kereskedelemre a mi hatalmas birodalmunkkal, melyben a Nap soha le nem nyugszik. Bizonyára nálatok is akad eladni való; fölös portéka, akárcsak minálunk. Lássátok: e három kordé színültig van áruinkkal. Ezeket most mustrába és ajándékba küldi a dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram. És ha portékáink elnyerik tetszéséteket, kegyesen várja követeiket és kereskedőiteket a táborába.

S ettől a naptól kezdve megváltozott az élet Poltavában. Elhalt a fegyvercsörgés, az emberek levetették kardjukat, vértjüket, szegre akasztották íjaikat. Az ifjak nem gyakorolták már magukat a nyíllövésben és a parittyázásban, az őrség pedig csak tessék-lássék végezte a napi strázsálást.

Özönlött a tatár portéka a városba, Poltavára soha nem látott jómód köszöntött. Az emberek kumiszt ittak és rizssört, arannyal átszőtt kelmékben feszítettek, bocskoraikat és csizmaikat pedig finom bőrből készült tatár lábbelikre cserélték ki. Utolsó garasaikat is odaadták, csak hogy tatár lovat vásárolhassanak, amelynek okosságáról és szívósságáról legendákat meséltek egymásnak. Az asszonyok eldobták régi öltözküket, selymet húztak magukra, brokátot és bukovánt, fejüket meg pávatollal díszített bogiakkal ékesítették. Sokan jurtát vásároltak kölcsönre – mert a tatárok szíves-örömezt adtak kölcsönt –, és kiköltözve sötét kis faházaikból, ezekben a tágas jurtákban laktak. Szegény nyomorultnak számított, le is nézték mélyen, aki nem tudott magának ilyen jurtát felállítani.

A két öreg pedig nevetség tárgya lett mindenütt.

Ott örködtek álló nap a falakon, árgus szemmel figyelve odaát a kicsiny tatár tábort. Ha az emberek összetalálkoztak velük, folyt az ugratás, a gúnyolódás.

– Mondjátok csak, bátyuskák – vigyorogtak rájuk –, hát jön-e a tatár? Ott kuksol-e még a kerek domb mögött? Igyatok kumiszt, testvérek. Elfáradhattatok a strázsán. Haha! Ne sajnáljátok a vidám, jó életet! Nézzétek csak, micsoda bőség és gazdagság!

– Gazdagság? – fortyant fel Kuczorka Balázs. – Csupa lopott kacat.

A parasztok részegek voltak a rizssörtől, dülöngéltek neveltükben.

– Lopott kacat? Halljátok, testvérek? Méghogy lopott kacat?

– Az hát, ti istenverte eszement népség! Ahová a tatár betör, onnét még a szalmaszálat is elrabolja.

– Még a szalmaszálat is... – röhögtek az emberek. – Halljátok, testvérek! Haha! Még a szalmaszálat is!...

Kuczorka Balázs paprikavörös lett.

– Ó, ti sok baromállat! Azt képzelitek, nem lesz meg a böjtje ennek a

dínomdánomnak?

– Nono, bátyuska! – horkant fel egyikük. – Ügyelj a szádra, hallod-e! Nem szeretjük ám mi az ilyen káromokat.

– Adj neki, Kuzmics! – biztatták a többiek. – Szagoldtasd meg vele az öklöd!

– Pravoszlávok! – kiáltott Kohn Ábrahám. – Higgyetek nekünk! Hát elfelejtettétek már, hogyan vette be a tatár Kijevet, Vlagyimirt, Szuzdalt...

– Hallgattassátok el a vészmadarat! Le vele! Üssétek, testvérek...

Nem tudni, mi történt volna, de aligha bármi jó, ha nem érkezik oda éppen idejekorán Igmándi Dezső Róbert néhány katonájával. Kiszabadította szorult helyzetéből a két öregembert, és házába kísérte őket.

– Hallgassatok meg, testvérek – pillantott rájuk. – Most magatok is láthattátok, a nép mennyire ellenetek van. Azt beszélük, csak az irigység szól belőletek, meg az összeférhetetlenség.

– Miket nem beszélsz, bátyuska? – szólt elkeseredetten Kohn Ábrahám. – Hiszen mi Poltava javát akarjuk. Öregek vagyunk, ismerjük a tatár fondor észjárását. Ahol nem boldogul fegyverrel, csellel próbálkozik.

– És csak az alkalmas pillanatot lesi – bólogatott Kuczorka Balázs.

A városkapitány elkomorult. Előző nap Batu úr vendége volt, aki oly nagy tisztességgel fogadta, mint valami fényes hírű fejedelmet. Meg is kötötték, ünnepélyesen írásba is foglalták a békét. Egyet akart csak Batu úr, hogy a két öreget száműzzék a városból. És ő, a balga lélek, még védelmezte ezt a két megátalkodottat.

Homlokát redőkbe vonva, így szólt most hozzájuk:

– Rosszlelkűek vagytok, testvérek, és csak az agyarkodás meg az álnokság beszél belőletek. Nem szenvedett már eleget ez a város? Nem túrt már sokat a nép? Békességben akar élni és gazdagságban, a sok harc meg nélkülözés után.

– De hát miként élhetnénk békességben és gazdagságban, mondd, uram, amikor Kijev, Szuzdal, Novgorod, Vlagyimir és Moszkovia mind-mind a tatárt nyögi, s tőle senyved?

– Szófiabeszéd! – rivallt rájuk Igmándi Dezső Róbert. – Ha eme városokat nem a gyűlölet, hanem a megértés vezérelte volna, az ő soruk is más lenne ma. A tatár is ember. Szót lehet érteni vele. Aztán meg ugyan ki bír örökösen talpig vasban állni, háborúzni?

– Csak a győzelemig kell, bátyuska – felelte Kohn Ábrahám. – Amíg el nem takarodik falaink alól a horda. De addig muszáj.

A városkapitány megvetően mérte végig őket.

– Ti... vérgőzösek! Örökké csak gyilkolászásra buzdítanátok a népet! A tatár jól ismeri erőnket, tiszteli bátorságunkat; tudja, miért akar békességet velünk. És a megkötött békét nem szegi meg, mert ő is féli a maga isteneit.

Fölemelkedett az asztaltól, és a kardjára csapott.

– Ezennel kitiltalak benneteket a városból. Nosza, eredjetez isten hírével!

A két öreg sírva fakadt ennek hallatára, és könyörgésre fogta a dolgot, de minden szavuk süket fülekre talált.

Még aznap délután néhány katona a városkapun kívülre kísérte és szélnek eresztette őket. Nyikita Gavrilovics Weinberger, a menyétképű írnok pedig szaladt Batu úr táborába, hogy hírvil vigye neki az örvendetes újságot.

Batu úr hatalmasat kacagott.

– Jól van, fiam, helyre legény vagy! Jutalmaztatok meg íziben. Annyi aranyat neki, amennyi csak belefér!

Azzal ott helyben felkoncolták az írkokot, bőrét lenyúzták és degeszre töltötték arannyal.

Éjszaka pedig elősettenkedett a domb mögül a sereg, és megrohanta Poltavát.

És a városban nem volt senki, aki a falakra ugorva azt kiáltotta volna:

– Jön a tatár! Jön a tatár!

(Stephanus Rex)

Irgalmatlan szívű volt-e, vagy sem?
Gázolt-e szűgyig a vérben, vagy sem?
Hívó volt-e, vagy még titkon pogány?
És övé-e valóban a „szent jobb”?
Ugyan ki mondhatná meg ezt ma már.
Amit tudunk, a lényeg azonban.
Országot teremtett, törvényt s hazát.
Mózese volt ő a magyaroknak.

(István estéje)

Acélpillantásával szegte át a mécsvilágnál
az orgyilkos tekintetét, s az törét elhajítva,
a kopár hálókamrából hanyatt-homlok menekült.
Tudta, hogy a megfutott merénylő kezébe a tört
az Orseolo adta, Péter, s más idegen urak,
és dehogyis az, akit majd gyanúba vesznek ezzel,
a vérrokon, a csöndes, jó és hű Vazul, ó dehogy,
hisz ősi juss szerint a trón amúgyis reá várna.
Ámde ébren töltött-töprengett, nehéz éje után
aztán mégsem a velencei szemét tolatta ki,
hanem az alkalmon kapva, a hétszer ártatlanét,
mivel azt is tudván tudta, művét csakis Péterre
bízhatja; Vazullal – aki az maradt, mi volt, pogány –
elvész a mű: az állam, és véle veszne eképpen
az ország, a nép, a magyar. Örökre s nyomtalanul.

Anselmus barát látogatója

... és Bécs várából is el-eltűnedezték, és akkoron senki se tudja vala, hogy bol lőtt legyen.

Túl volt akkor már minden, túl viszályokon, cselszövéseken, győzelmeken és igazságtevéseken, meghódította Prágát, Bécsset és Boroszlót, a ripók lengyelfi suhancot, ki trónjára tört, móresre tanította, s torkon ragadta bátorítóit, a kevély magyar urakat, akikről azonban tudván tudta, ha vasmarka szorítását lanyhulni éreznék, újból csak tört szegeznének a szívének, és túl volt a hiúságokon is, túl a hatalom élvezetének ifjú mámorán s későbbi, érett férfikori szemeztetésén, már nem habzsolta a gyönyört, a mámort, a dicsőséget, már hidegen hagyták a magasztaló szavak, melyekről a hízelgők fizetett kara gondoskodott, mint ahogy hidegen hagyta immár a szívének valaha oly kedves Budavár, Tata vagy Visegrád látványa is, hiszen mindez egyszer úgyis az enyészeté lesz, amiképpen a kor maga is, amely meglehet, valamikor majd aranyidővé szépül a ma még meg sem születettek s azok unokái meg szépunokái képzeletében, s mint egy új *aurea aetas*, a jóság, a tökéletesség, a boldogság és a tiszta erkölcs mértéke lesz a kései utódok szemében, holott küzdelmes, kemény, állandó veszélyekkel terhes kor volt ez, s bár magasztalja zengő lantszó, dicsérje édes költemény, az igazság az, hogy a végéhez közeledett valami, és a vég szörnyűnek ígérkezett, és ha nem hitt is e végben senki, sem az okos, ám konok és göggyébe dermedt Váradí, akit ugyan már árvái raboskodása sem fog jobb belátásra bírni, sem a sima szavú, álnok Bakócz, de még bizony a hűséges, jó Galeotto sem, immár se fény, se pompa, se görögtűz el nem leplezhette: a Kolosszus ott állt délen, délkeleten, fittyet hányva Génua és a velencések handabandáinak, ott állt oszloplábat szilárdan megvetve, valami végtelen, baljós, már-már elnéző nyugalommal, ott állt rendíthetetlenül, s ha emitt-amott, Szabácsnál vagy a Kenyér mezején megcibálták is az üstökét, megrázta magát, s csak állt tovább tántoríthatatlanul, kitartón, megtépázhatatlan, akár ama szakállas illír birkózó a régvolt múltból, ki mindenféle rongyos-vedlett csepürágókkal érkezett Hradzsín várába, az a lebírhatatlan erejű embertorony, akihez hasonlót sem annak előtte, sem utána nem látott, s aki a véle bírókra egyszerre kiálló, fél tucat megtermett, izmos daliát úgy rázta le magáról, mint ahogy a kutya rázza ki szőréből a vizet, föl sem véve rettenetes öklöcsapásaikat (mert azok ökleikkel is tusakodhattak), és a végén úgy hajigálta szanaszét őket a szélrózsa minden irányába, hogy aki csak ott volt és látta, belesápadt, hát ez az, amit soha meg nem értett sem az okos, bátor és nemes szívű Pogyebrád, sem a jeles tulajdonságokban talán még őt is fölülmúló Vitéz, sem a nemes szívűnek ugyan éppen nem mondható, de

fortélyos eszű és macskaszívós Friderik, és vajon micsoda vakság verte meg őket, vajon micsoda bűvölet rabságába kerültek, hogy ne látnák a fától az erdőt, s ekképp a Kolosszus hús-vér réme helyett a nagy Vajda fiában, Mátyásban leljék föl elpusztítandó, ádáz ellenségüket, s hol a kurafi lengyel sihederrel, hol ostoba, álnok magyar urakkal, hol meg szedett-vedett cseh martalócbandával próbálják ingerelni, zaklatni, háborgatni vagy egyenest a nyakát kitörni, ha pedig Mátyás türelmét veszítve, odasújt, nyomban hallatszík a panasz, a jajveszékelés, a fogaknak csikorgatása, és máris gyors missiók indulnak Párizsba, Augsburgba, Rómába, Velencébe, hogy milyen kevély, veszedelmes, fene zsarnok is a magyarok királya, hiszen Prágára tört és Bécsországra meg Sléziára, sőt címére, rangjára, trónjára a római császárnak, ahelyett hogy a török császárra ütött volna, azt pirongatta volna el a magyar végektől a kereszténység egyetemes üdvére és dicsőségére, ó, ti farizeusok, hát adtatok-e a török elleni víváshoz egy aranyat is, adtatok-e egy kézíjat is, vagy egy sisakkal, vassal kiállított gyalog fegyverforgatót is?, és csak jajongtok, abban reménykedve, hogy panaszkiáltozótok a mennyekig fölcsap, és sirámaitok hallatán az Úr lesújt Mátyásra, de hogy a Kolosszus ott délen megvívva és megvéve immár Nándort is, melyet pedig a Vajda szutykos pórhadával egykor úgy védelmezett meg, hogy az életével fizetett érte, az végül is mindötöket hidegen hagy, téged is, Friderik, téged is elhalt apád, Pogyebrád, méltatlan fia, Victorinus, téged is római császár, Maximilián, kit helyettem tuszkoltak nagyhamar Carolus trónusára, nehogy még – *per amorem Dei!* – német pénz és német vér folyják a török ellen, csakhogy ami ma még mindötöket hidegen hagy, szájhősök és alamuszi számítók, az holnapra forróságot és lázt hoz majd reátok, mert mit gondoltok, ugyan meddig fog állni-várni a Kolosszus, ugyan vajon meddig, ama hajdanvolt hradzsini birkózó magabízó mosolyával, türelmével és tántoríthatatlanságával?, azt reménylitek, tudom, hogy örök időnkig, holott amire vár, az el fog következni, talán nem is túl sokára, hisz a Vajdafia király, Hollós műve nem örökéletű, de bizony törekeny és veszendő, eljövendő rút és pokol idők játszó szere, ahogy azzá lett Alexandroszé vagy Caesaré, s megannyi más ember teremtette műé, ó, derék, hű Galeottóm, te hízelgők legbecsületesebbike, tán még hitedből is kitérnél, hallván ezt tőlem, de urad – bár a magasztaló szót soha nem vetette meg – áltatni sem engedte magát soha, talán mert ő valóban a porból vétetett, legmélyéről a pornak, s e por emléké, mely tetejében még vlach por volt, rác por volt, a vajda feledni sosem engedte, és a Vajda rendelése holtában is erősebbnek bizonyult a fiú, majd a siheder s végül a férfi, a király lelkében, mint a Vajdáné szelíd figyelme, ápoló, gyöngéd melegsége, vagy az oktondi, gyermeteg szavú Szilágyi átlátszó praktikálása, mert hiszen aki a por oly mélyéről vétetett, mint a Vajda, nemzhetett-e olyan fiút, ki ne érezné már magán a föld súlyos szagát, terhét, örökét, s ne a póri ősök komor ravaszágával és gyanakvásával nézné mindama cifraságot és léha világot, amely körülveszi, s éljek bár olasz mód szerint, félrelökvén a poshadt magyar erkölcsöket, se fondorlat, se mézes szó, se tömjénfüst el nem kábít, ha pedig erőszakkal támadnak ellenem, orvul gyilkot emelve rám, hát az Úrjézus legyen irgalmas hozzájuk, mert irgalmas hozzájuk én ugyan nem leszek, mint ahogy nem voltam sosem is, és ma sem, s ha fogytán is az erőm, kínoz is a kór, mindjobban egy szál magamban állok is, tövestül tépem ki a karjukat, melyet reám emelnek, ó, milyen egyedül lehattél te is, Vajda, milyen magad-egyedül végtelen nagy magányosságodban, és akkoron már a te erőd is fogyadozott, szemközt veled pedig a Kolosszus, aki nem is pusztán bevette annak rendje-módja szerint Bizáncot, de szinte áthömpölygött rajta, mint a szökőár, te meg farkasszemet néztél vele ott, Nándorban, jószerevével egymagad, hiszen ugyan kik lettek légyen támaszaid: egy féleszű és nyúlszívű király, ármányos urak, akik nemcsak ellenlábasaid voltak, de bizony föltették magukban, mindenképp nyakadat szegik, ha elveszítéd Nándort, a vereség okából, ha megvéded, akkor meg azért, mert hatalmad,

úgymond, már oly nagyra gyarapodna, hogy féktelen elbizakodottságodban még végül egyenest a trónra kívánkoznál, milyen egymagad voltál ott, apám, silány fegyverzetű katonák, sebtében toborzott kaszásnép, no meg a fanatikus hevű Capistrano állt csak melletted, aki ugyan magasra emelte Krisztus keresztyét, ámde Krisztus hét sebére te esküdtél meg, hogy vég-Nándort nem adod, s akárha a távoli arnót Kasztriota a maga Nándorját, Kruját, meg is védted nyomorú-bátor népeddel, s diadal lett a részed, diadal, dicsőség, öröklétig harangzúgás – és halál, melynek hírére, mondják, a török császár, Mahomet elfakadt sírva s öklét az égre emelve kiáltotta: miért ragadtad el tőlem, Világ ura, miért vetted időnek előtte a gyehenna tüzére, miért nem engedted nékem, porszemnyi szolgáltnak, hogy bosszút állhassak rajta?!, s ami a részed lett, Vajda, dicsőség és halál, azt tőled már soha senki el nem orozhatja, de vajon mi leszen az én részem, nekem mi jut ki legvégezetül?, csak a halál bizonyos, no meg tán a harangzúgás, no nem dicsőségemet, de elmúlásomat ünneplendő, ahogyan őszentsége irántam való hajlandóságát ismerem, mert Krisztus helytartója nílusbéli krokodílusok könnyeit hullajtja Prágáért, Bécsországért, Boroszlóért, s meglehet, hogy tán épp szüntelen záporzó könnyei miatt nem pillanthatja meg a Kolosszust, mely fogát és fegyverét feni Prágára, Bécsországra, Boroszlóra, és őszentsége véghetetlen bölcsességében és kegyelmében üdvösebbnek ítéli, ha sem Prága, sem Bécsország, sem Boroszló nem ad fegyvert s katonát nékem, de vasat az oldalamba, azt igen, és lett légyen bárki, aki azt a vasat belém veri (akár még egy ebhitű, turbános szerecsen is talán) föloldozásban részesül, ó, szent együgyűség, ahogy ama konstanzi máglyán kiáltott volt az eretnek magiszter, csakhogy ő egy buzgólkodó kis öregasszonynak kiáltotta, aki fáradhatatlanul cipelte a rozsét a máglyához, de én néked, szentatyám, ki éppily szorgalmatosan gyűjtögeted a rozsét az én máglyámhoz, néked ugyan mit kiáltok?, sorsom úgy hozta, hogy én, Vajdafia Mátyás, Corvinus, a Hollós, királya lettem a Magyarok Országának, és ha így hozta a sorsom, most már a sorsom ez, és én, míg csak élek, ezt az országot megvédelmezem a Kolosszustól, meg én, mindenestül, ha pedig e gyöngye, erőtlén országot csak Bécsország, a cseh föld, Boroszló és Slézia kincsével-erejével védelmezhettem meg, akkor kiszipolyozom minden gazdagságukat, kifacsarom minden erejüket, hogy a Magyarok Országát győzhetlenné tegyem, s mindezekért már csak azért sem restelkedve, szégyenkezve, lelkemben furdalással, mert egyúttal Bécsország, a cseh föld, Boroszló és Slézia is megmenekül a Kolosszus karmaiból, ám ha ti mind ellenem fordultok, ha ti mind terveimet szegitek, bizony mondom, nemcsak a Magyarok Országa pusztul majd el, de féljete ti is, urai meg lakói Bécsországnak, a cseh földnek, Boroszlónak és Sléziának, rettegetek, ha meg nem értitek valahára, hogy most a Magyarok Országa az, ami egykor, gyermeki éveimben Nándor volt, vég-Nándort akkor a Vajda megvédte, de hogy Vajdafia Mátyás vég-Magyarországot megvédelmezheti-e végül, azt még nem tudni, mert erre egy teljes, egész élet sem elég, a Kolosszus, meglehet, emberöltőkön át fog odalenn várni, leskelni, készülödni, és vajon Mátyás után lesznek-e újabb Mátyások, akik a sisakrostélyukat megadón ugyan soha föl nem csapják?, akik tudják, hogyha betör ide a Kolosszus, itt élet többé nem lesz, vagy ha mégis, hát csak csúfja az életnek, pusztá *vegetatio*, amint Tacitus írta a királyok Rómájáról, de félő, hogy Mátyás több nem leszen ebben az országban, s nem azért, derék Galeottóm, mintha Mátyás úgy jeleskednék minden dolgokban, ahogyan te azt lekörmöled, mert bár Mátyás valóban sok mindenkhez ért az uralkodás tudományától a bajvívás művészetéig (még ha ama Holubárral esett nevezetes dolog merő misztifikáció volt is), és még a művesmesterségekhez, az égi forgáshoz, a csillagok járásához, sőt a philosophiához meg az ördögös tudományokhoz is konyít, s e habarék országban ahány fajta ember csak él, ahhoz mind a maga nyelvén tud szólani, ez mind igaz, és mind így jó, csakhogy Mátyás, kit e földön itt szinte egyetlen szájjal szapulnak mindenek, kit zsarnoknak neveznek,

hálátlannak, kőnél keményebb szívűnek, nyúzóznak, nos, Mátyás, az igazságtalan, itt igazságot teremtett, itt, hol mindenki egymásra fenekedett, békét tett, oltalmat nyújtva mindeközben a gyöngéknek, a gyámolítandóknak, az ártatlanoknak, s valljátok csak meg, bíráim, nem is túl nagy árért, de néktek, bizony látom, ilyen király többé nem kell, ragadozók voltatok, azok akartok lenni újból, hatalmaskodók voltatok és újból hatalmaskodók akartok lenni, ti törpék, akik fölprédálnátok az országot zabolátlan mohóságokban, de a nyakán kést érző, visító ártányként menekülnétek a Kolosszus elől, nektek ájtatos Ladislavok kellene, kurafi lengyel sihederek meg hasonlók, és hogyan is fog megbirkózni veletek az én János hercegem a maga szelíd, hiszékeny, lágy természetével, nagy az én magányom, és ha újból és újból reád gondolok, apám, te nagy Vajda, az ország elszánt, kemény gyámolítója, keserűség keserűsége gyűlik bennem: még elszántabbnak, még eltökéltebbnek, még keményebbnek kellett volna lennem, még nálad is gyémántkeményebbnek, hogy jó gyámolító legyek, hiszen halálos ágyadon te magad is így kívántad, mondván, el ne hagyjátok a törökök ellen való hadakozást, hanem inkább véghez vigyétek, s oltsátok ki még a török nevet is mindörökre, és Lászlóról reám pillantva hirtelen hozzá toldottad: néked hagyom ezt legelőször, szerelmetes Mátyásom, mert te vagy a kisebb idejű és tereád néz ez, emlékszem, apám, inas kezdednek erejéről még ifjúkoromban is regéket beszéltek, vér serkent ki annak az ujjaiból, húzhatott habár vaskesztyűt, akinek te indulattal szorítottad meg a kezét, de ládd, az én kezem már puhább, erőtlenebb, Corvinusomé pedig, kit szívemből szeretek, már olyan, akár egy lányé, félek, Vajda, félek a jövőtől, félek, hogy hiába minden, amit tettem, a Kolosszus előtt meghódol majd végül ez az ország, és félelmemben gyakorta akaratlanul is behunyom a szemem, hogy ne lássam azt a sötétséget, azt a romlást, az Apokalipszisnek azt a sátántáncát, amely a Magyarok Országára vár, az árulók, az önösek, a köpönyeget fordítók, a szájasok, a szolgalelkűek féktelen dáridóját, miközben a nemes szívűeknek, a porból vétetteknek, az egyenes derekúaknak a csend lesz a részük, a csend, a földönfutás vagy a halál...

Így beszélt, s gyakran beszélt így végső, keserű, nagy magányában Mátyás, a magyarok királya, aki élete végét érezvén közeledni s elidegenedvén végleg mindenkitől, úgy magába fordult, hogy senkivel sem osztotta meg többé a gondolatait. S ekképp – mikor el-eltünedezett Bécs várából – Anselmust, a remetét kereste föl, aki a mariahilfi tölgyesben élt hitvány viskójában. És azért Anselmusnak beszélte el gyötrő gondjait és vízióit, mert Anselmus barát süket volt, akár a föld.

(1490)

Hiszen az történt, amit az ország akart.

Szemfödő alatt végre,
ki erővel, csellel ült a trónra.

Nincs többé vajdafia Mátyás,
a nyúzó, az igaztalan.

Csak a lélegzetre nem vetett ki adót,
s csupán a koldust nem sarcolta meg.

Ki pedig rázúgolódott,

sok jeles nagyunkat, urunkat, papunkat

Torkonragadta és vártömlöcbe zárta,
kegyelmet nem ismert, csak kényúri haragot.

A magyar jó erkölcsöket naponta elhagyta,
olasz mód szerint élt,

Pompának, vadnak, könyveknek, testi gyönyöröknek,
s hogy híre örökké megmaradjon,

Márványpalotákra, mulatóházakra, hitvány fényességre
hányta el az ország kincsét,

Visegrádra, Tatára és Budának várára, tálján cifraságra
meg szünetlen sok hadakozásra.

Háborút háborúra vívott,
mert nagyravágyó volt, telhetetlen és kevély.

A törökkel sosem is a békességet,
de az esztelen viszályt kereste.

Hogy töröknek írmagját, de még nevét is kioltsa,
ellene a harcot kész volt vívni holtig.

És mert hadakozásához
sléziaiaktól, morvától, csehtől, Bécsországtól

Pénzt, fegyvert, se frigyét nem nyert,
megrohanta s felprédálta mindet.

De bús serege, hollós zászlajával,
ím, végleg sárba-porba verve.

Szabad már Prága és Bécs és Boroszló,
és szabad a Magyarok Országá.

Zsarnokhitről megtért, vitéz, nagy jó urak,
istápjaink: Kinizsi, Báthori, Zápolya

S ország ékessége, Tamás úr, az érsek
királyt koronáznak.

Vladiszláv úr jó király lesz,
istenfélő, kegyes, szelíd,

Nem zsarnoka, de fivére, atyja
nagyúrnak, lovagnak, nemesnek.

A béke jött el véle, a bőség s áldás kora,
becse lesz bornak, búzának, baromnak.

Ozmán népét nem ingerli
innét ugyan senki többé soha,

Ebvásár Budán egyszer volt csak,
tatári dúlás sem lesz még egy.

Ezért hát kincs, dénár és arany
fegyverre, hadra már el nem orozható,

Eztán mindenki azt aprít bátran a tejébe,
amije van, s amit el nem ivott.

Akkor meg miért jajong

a rút, pokol pórnép?

Miért, hogy hol van, hova tűnt

Mátyás, az igazságos?

A helvéciai próba

A harmincéves háború idején élt egy Erdélyből a Felföldre származott kereskedőember, bizonyos Servatius. Valaha szegény vándorkalmárként kezdte, de talpraesettsége folytán, no meg a szerencsésének köszönhetőleg hamarosan jelentékeny vagyonra tett szert. Kereskedőháza az első volt N. városában, és egész Felső-Magyarországon nagy üzleteket bonyolított le. Servatius elég későn, harmincnyolc éves korában nősült meg. Egy jómódú lőcsei polgárleányt vett el, akitől másfél év múltán fiúgyermek született. Az asszony gyermekágyi lázban meghalt, és ez annyira lesújtotta a kereskedőt, hogy nem gondolt újabb házasságra, hanem fiával együtt özvegyemberként élt tovább.

Midőn Wallenstein betört a Felföldre, barátai azt tanácsolták Servatiusnak, hogy meneküljön el erdélyi atyafiságához, mivel nemcsak a gazdagságáról volt nevezetes, hanem hitbuzgó protestantizmusáról is, amely a püspöki városban már amúgy is sokak szemében szálka volt. Talán előkelő, kényelmes házáat sajnálta otthagyni, vagy a veszélyt becsülte alá, jóllehet a közelgő had dúlásáról naponta érkeztek riasztó hírek a városba, de akárminth történt is, elszalasztotta a kedvező alkalmakat, és csak akkor kapott észhez, amikor a katolikusok előőrsei megjelentek a város előtt. Ekkor azonban nagyon megijedt. Belátta, hogy pillanatig sem vesztegetheti tovább az idejét. Sietve magához hívatta titkárát, egy Hollósi nevű elszegényedett nemesembert, és így szólt hozzá:

– Ma este elhagyom a várost, mert nem akarom, hogy valami pénzsóvár német lator kilyukassza a bőrömet. A fiamat nem merem magammal vinni. Kicsiny még, ötéves sincsen. Ki tudja, milyen veszélynek tenném ki?

Magában azonban azt gondolta, hogy a gyerek csak kölönc lenne a nyakán, s egyébként is, mihez kezdene vele menekülés közben.

– Nyíltan megkérdem tehát – nézett a titkárra hogy vállalná-e a gyermek elbújtatását és gondozását addig, míg vissza nem térhetek? Kegyelmed, tudom, katolikus, nincs félnivalója a császáriaktól, már csak azért sem, mivel egykor a soraikban harcolt.

Hollósit meglepte a kereskedő kérése. Idestova hatodik éve állt a szolgálatában, mióta súlyos lábsérülésével mint rokkant kilépett a hadseregből, de kapcsolata a kereskedővel kizárólag a hivatalos üzleti ügyekre szorítkozott. A titkár szófukar, kissé rideg természetű ember volt. Magányosan élt, örökösen csak a könyveit bújta, amelyeket messzi földről, Itáliából, Párizsból, Danckából hozatott, nem sajnálván megadni értük mégoly borsos árakat sem. Barátokra, családra nem tartott igényt, habár sokan keresték a társaságát, és nem egy módos família akadt, ahol szemet vetettek reá, eladósorban levő leányuk számára. Am ő hűvösen hártott el mindenfajta közeledést, senkit sem engedett közel férközni magához. Azt rebesgették róla, hogy emberkerülővé

a sok mihaszna tudomány, gőgössé pedig a nemessége s buzgó katolikus hite teszi. Idővel éppen elég ellensége is akadt emiatt, de a kereskedő mindig erélyesen megvédelmezte az áskálódóktól. Jól ismerte titkára képességeit és megbízhatóságát, mizantropiáját rokkantságának tudta be, munkájával pedig a lehető legnagyobb mértékben elégedett volt. „Igen – gondolta most is –, csakugyan nincs senki, akire nyugodtabb szívvel bízhatnám rá a gyereket.”

A titkár hallgatott. Lassan ocsúdott fel meglepetéséből. Hívő katolikus lévén, természetesen örült a császáriak jövetelének, s mit sem adott a kegyetlenkedéseikről szállongó hírekre, de azt azért sejtette, ha magához veszi a kisfiút, legalábbis kellemetlen háborgatásoknak nézhet elébe. Már éppen azon volt, hogy kereken visszautasítja a kereskedő kérését, amely máskülönben is valami megnevezhetetlen viszolygással töltötte el, amikor megpillantotta a gyereket, aki az ablaknál önfeledten játszott az ólomkatonáival. „Te, szegény kis nyomorult” – gondolta, és megesett rajta a szíve.

Nem is habozott tovább, hanem a kereskedőhöz fordulva, szokott szűkszavúságával azt mondta:

– Jó helyen lesz a fia, Servatius úr.

A kereskedő kitörő örömmel ugrott fel karosszékéből. Megölelte titkárát, és ígéretet tett, hogy visszatérve bőségesen megjutalmazza majd.

Még aznap este útra kelt, és a sötétség leple alatt szerencsésen átsiklott a katolikus sereg egyre szorosabbra záruló ostromgyűrűjén. Reggel a titkár is elhagyta a Servatius házat, miután az összes szolgákat szélnek eresztette. A kisfiúval együtt a bátyjához költözött, aki egy városszéli házban lakott.

Két nappal később a császáriak megadásra szólították fel a várost, és a város megnyitotta előttük a kapuit. Megkezdődött a dúlás, a fosztogatás és a protestánsok összefogdosása.

Hollósi csak akkor ébredt igazán tudatára, micsoda veszedelembé hozta magát. A császáriak azokat a katolikusokat is irgalmatlanul megbüntették, akikről kitudódott, hogy protestáns rejtegetnek. És napról napra nagyobb keserőséggel kellett tapasztalnia, hogy bátyja családját kínosan érinti ottléte a protestáns gyerekekkel. Sógornője éjjelnappal reszketett félelmében, és titokban szüntelenül férje fülét rágta, hogy szabadítsa már meg tőlük a házat.

Így aztán egy este, mikor Hollósi lefekvéshez készülődött, a bátyja félszegen megszólította:

– Be kell látnod, hogy veszedelmes dolgot művelsz – mondta csendesen. – A nap minden szakában kidobolják, hogy aki protestánsnak menedéket nyújt, azt egész családjával együtt protestánsnak nyilvánítják. Az pedig jól tudod, mit jelent...

Hollósi kinézett az ablakon. A szemközti ház lobogva égett. A lángok fényénél látni lehetett, hogy egy szakasz zsoldos löcsökkal ütlegeti a ház lakóit.

– Borzalmas! – tört ki belőle. – Hát mi történik itt? Azelőtt mindez ismeretlen volt ebben a városban. Ezek nem katolikusok, hanem gyilkosok!

Bátyja rémült szemmel nézett rá, mint aki attól tart, hogy még a falnak is füle van, majd pillantását lesütve, suttogva folytatta:

– Értsd meg, ha nem lenne családom... ha nem félténém a három gyermekemet... És különben is, kiért viszed vásárra a bőrödöt? Voltaképpen mi közöd neked ehhez a kálvin hitű fiúhoz? Sohase szeretted a kereskedőt. Hiába is állt köztiszteletben, te mindig csalónak és kapzsi csirkefogónak tartottad. Ez a gyerek pedig az ő vére...

Elhallgatott, mert észrevette, hogy öccse tekintete mereven szegeződik rá, s hogy

haragjában megkeményedik az arca.

– A gyerek ártatlan – szólt fojtottan Hollósi, de egyebet nem mondott.

Nyomban készülödni kezdett, s többé rá se hederített a bátyjára, aki pedig bűnbánó arccal forgolódott körülötte, és egyre csak azt hajtogatta, hogy ha nem volna felesége meg három gyermeke, inkább többől vágatná le a kezét, semhogy ily módon az utcára tegye őket. Hollósi gyöngéden felkeltette a kisfiút, aki még álmában is kedvenc ólomkatonáját szorongatta a kezében, majd meleg kendőbe bugyolálva és a karjába véve, búcsúszó nélkül elhagyta a házat.

Az utcák néptelenek voltak, csak valahol a távolban csattant fel egy-egy lövés, és olykor rettentő jajkiáltások hallatszottak, részeg katonák gajdolásától kísérvé. Bár borús éjszaka volt, és ablak sem fénylett sehol, könnyűszerrel lehetett tájékozódni, mert itt is, ott is máglyaként lobogó házak világítottak. Hollósi, karján az alvó kisfiúval, szorosán a házak fala mellett sántikált, felkészülve arra az eshetőségre, hogy behúzódjék valamelyik kapu mélyedésébe, ha katonákat látna közeledni. Köpenye alatt felhúzott kakasú, kis kerekes pisztolyt szorongatott. Eltökélte, hogy végveszély esetén inkább ő maga végez a gyerekekkel, de élve nem engedi a martalócok kezére jutni. Így kelt át elszántan, de szívében félelemmel a város egyik végéből a másikba, mígnem egy hatalmas, erődszerű ház elé nem érkezett, ahol Servatius úr jó barátja, egy Matuscsák nevezetű, Sléziából bevándorolt, módos protestáns ember lakott, a tímárok céhmestere.

Hosszú kopogtatás után végre csikorogva megnyílt a súlyos tölgyfakapu, és kezükben lámpással, néhány halálra vált szolga kukkantott ki, s mögöttük ott állt hálóingben, sipkában maga Matuscsák úr is.

A titkár sietve elhadarta, hogy Servatius kereskedő elmenekült a városból, minekelőtte rábízta a kisfiút, és arra kérte a céhmestert, hogy erre az egyetlen éjszakára fogadja be őket a házába.

A tímár hidegen végigmérte, és rekedt hangon azt mondta, hogy semmi köze sem a kereskedőhöz, sem a kölykéhez, azzal becsapta előttük a kaput.

A dörrenésre a kisfiú felriadt, és sírni kezdett. A titkár rémült suttogással próbálta csitítani, de a gyerek egyre erősebben sírt. Hiába is ringatta, simogatta, csókolgatta a férfi, nem hallgatott el. Ekkor Hollósi kétségbeesetten letépte magáról a kicsiny aranykeresztet, amelyet még gyerekkorában kapott anyjától, s amelyet soha nem vetett le, és a kisfiú kezébe nyomta. A csillogó fémdarab lekötötte a gyerek figyelmét és megfélemezte a sírásról.

Most a néptelen sikátorokon át a város egy másik negyede felé indultak. Csakhamar a plébániatemplom melletti papiakhoz értek, ahol Hollósi gyóntatója, az idős Péter atya lakott. Ezt a papot Hollósi régtől tisztelte, és bizonyos volt abban, hogy számíthat a segítségére.

A pap a kései óra miatt ugyan némiképp csodálkozva, de igaz barátsággal üdvözölte, amikor kaput nyitott. Ám a homloka rögtön elfelhősödött, amint megpillantotta a kisfiút, aki kerekre nyílt, megszeppent szemmel bámult rá, miközben mélyen szopogatta a kis keresztet.

– Ismerős ez a gyermek – dűnyögte rosszat sejtve a pap, miközben magasra emelt gyertyájával az arcába világított. – Mondd, fiam, kié?

– Servatius úré – felelte Hollósi.

Azzal őszintén elbeszélte mindent, Péter atya pedig egyre nagyobb szörnyülködéssel hallgatta. Ekkor három fáklyát lobogtató katona fordult be a templom mellett a térre, és a pap hirtelen megragadta a gyereket.

– Fuss! Menekülj! – szólt Hollósinak elfúló hangon. – A gyermeket majd én

átadom nekik.

A titkár döbbsen meredt rá, s ezt a kedvező pillanatot kihasználva, a pap kitépte kezéből a kisfiút.

A katonák lépésről lépésre közeledtek, és Hollósi érezte, hogy a pap olyan erősen tartja a gyereket, hogy nem tudja tőle visszavenni.

– Hé, ide! Ide! – kiáltotta Péter atya a katonáknak. – Ebhitű fattyút fogtunk!

Hollósi fejét elborította a vér. Előrántotta a pisztolyát, és közvetlen közletről a papra sötötte. Azután felnyalábolta a gyereket, és amennyire csak rossz lába engedte, inaszakadtából futni kezdett a girbegurba utcán. Szerencséjére a katonák megrémültek a dörrenéstől, s minden bizonnal részegek is voltak, mert nem vették üldözőbe, hanem csak vaktában lövöldöztek utána.

A hajnal egy elhagyatott szénapajtában találta őket. Hollósi betakargatta köpönyegével a mélyen alvó kisfiút, azután magára hagyta, hogy valami élelem után nézzen. Halálosan fáradt volt. Egész éjszaka le nem hunyta a szemét, és iszonyattal gondolt arra, amit elkövetett. Egyedül csak abban reménykedhetett, hogy a lövés talán nem ejtett halálos sebet, és Péter atya életben maradt. De ekkor ráeszmélt, hogy ha nem halt meg, minden eddiginél nagyobb veszély leselkedik a kisfiúra, hiszen a pap mindkettejüket meg tudja nevezni. Ezért egy útszéli, roskatag kőfeszület elé térdelve, s kezét imára kulcsolva, azt a szörnyű fohászt küldte az Úrhoz, hogy bárcsak a pisztolylövés megölte volna a papot.

Ez az óhajta beteljesült. Kibicegve a piactérre ugyanis hallania kellett, amint éppen kidobolják: harminc aranytallér a jutalma annak, ki a protestáns gyilkos nyomára vezeti a hatóságokat. A titkárt rémület fogta el, meghallván ezeket a szavakat. Attól félt, hogy a vásári forgatagban azonnal felismerik és kiszolgáltatják. Kisvártatva mégis megnyugodott, hiszen a közleményből kitetszett, hogy nem tudják, ki a tettes. Ennek ellenére úgy döntött, a gyerekekkel együtt mihamarább kiszökik a városból, és valami biztonságos helyen húzza meg magát egy időre. Némi élelmiszert vásárolt, azután visszatért a pajtába. A kisfiú már felébredt, és türelmesen várta.

Miközben csendesen falatoztak, a titkár szemügyre vette a gyereket. Meglepődve látta, milyen szép és milyen kedves. Felfedezése annál is inkább meglepte, mivel a kisfiú azelőtt is gyakran a szeme előtt volt, de akkor soha nem tartotta különbnek akárki más négyéves gyerekénél. Most még az is feltűnt neki, hogy a fiúcska nyakán pici anyajegy van, és ha mosolyog, alig észrevehető gödröcske nyílik az arcán. De legjobban talán mégis a szeme tetszett. Szürkés-kék, kissé keskeny metszésű szeme volt a fiúnak, s Hollósi úgy érezte, ez értelmet és bátorságot fejez ki. „Nem hasonlít az apjára” – állapította meg, és meghökkent, hogy ez a gondolat milyen örömet okoz neki.

– Egyél csak, egyél – mormogta gyöngéden, majd váratlan elhatározással újra levette magáról az aranykeresztet, és a kisfiú nyakára kapcsolta. – Ez minden rossztól meg fog oltalmazni.

Másnap megint kénytelen volt magára hagyni a gyereket. Körül kellett néznie, és ki kellett tervelnie, hogyan ejthetnék majd szerét menekülésüknek. Elmerülten kémlelődött a városkapu környékén, ahol igen nagy volt a forgalom, amikor egy bőrkesztyűs kéz nehezedett a vállára, s arra ocsúdott, hogy muskétás katonák veszik körül.

Nem vesztette el lélekjelenlétét, fennhangon és felháborodottan tiltakozni kezdett az erőszak ellen. Hangosan kiáltozta, hogy alkalmasint összetévesztik valakivel, hiszen ő katolikus, és ezt bárki megbizonyíthatja, aki csak ismeri a városban. A katonák azonban szóra sem méltatták, hanem egyenest bekísérték a városi őrházba. „Végem van” – gondolta Hollósi, de csodálkozva tapasztalta, hogy önmagában ez mennyire

hidegen hagyja, s csak a gyerek miatt aggódik.

Az őrházban legyőzve büszkeségét, térdre vetette magát a parancsnokló tiszt előtt. Könyörögve kérte, hogy engedjék szabadon. A zsoldostiszt fagyos pillantást vetett rá, és megkérdezte, igaz-e, hogy protestáns gyermeket rejteget. „Tehát nem a gyilkosság miatt...” – gondolta Hollósi, de megkönnyebbülést mégsem érzett, mert rájött, hogy ezek szerint valaki elárulta. „Csak nem a bátyám?” – s ettől egészen jéggé dermedt a szíve. Ám rögtön föllélegzett, mert látta, hogy bevezetik a helyiségbe Matuscsák céhmestert.

A kihallgatás sokáig elhúzódott. A céhmester kitartóan állította, hogy Hollósi a protestáns Servatius kereskedő kisfiával bebocsáttatást kért a házába. Hollósi körömszakadtáig tagadott.

A tiszt végül elunta a szócséplést, és intett a katonáknak.

– Vonjátok csigára mind a kettőt. Egyikük hazudik. És amelyik a hazug, az majd visszavonja a vallomását.

– Nemesember vagyok! – kiáltotta Hollósi, de a tiszt gúnyosan a szemébe nevetett.

Így történt, hogy csaknem másfél órányi kínzás után, miközben mind a ketten több ízben is eszméletüket veszítették, és már élő roncsokká váltak, a céhmester nem bírta tovább, és felkiáltott, hogy az ő vallomása volt a hamis.

A tiszt akkor megparancsolta, hogy a tímárt tüstént állítsák pellengérré, mivelhogy ártatlan katolikus embert rágalmozott meg, és ezért lakolnia kell.

Hollósit szabadon bocsátották.

Borzalmasan összetört testtel vánszorgott vissza a rejtekhelyre, gondosan ügyelve arra, hogy kerülőutakat tegyen, és félrevezesse, aki netalántán a nyomába szegődött volna.

A pajtában a kisfiú mozdulatlaná dermedt, amikor meghallotta a lépéseket. Arcát, mintha csak ettől láthatatlanná válna, a meleg alomba temette. De aztán simogató kezét érzett, s erre szemét felnyitotta. Megpillantotta a férfi vértelen arcát, megtört szemét, és váratlanul így szólt:

– Apa!

Hollósi beteg lett, napokig magas láz gyötörte. Olykor elveszítette az öntudatát, érthetetlen szavakat mormogott, és ide-oda dobálta magát fekhelyén. A kisfiú hiába szölongatta, nem tudott válaszolni neki. De ha magához tért, odahívta a gyereket, és hosszan, szótlanul, különös mosollyal fürkészte. Azután megint visszazuhant az eszméletlenségbe. Félrebeszél, s azt sem érezte, hogy a gyerek átkarolja a nyakát, szorosan hozzásimul, és szüntelenül csókolgatja izzadságban fürdő arcát. S mert a kisfiú éhes volt, minden nap kisettenkedett a pajtából. Riadozva bár, de az éhségtől űzve a szomszédos udvarokból gyümölcsöt, tojást, zöldséget lopott, sőt, valamelyik üresen hagyott konyhából egyszer egy frissen sütött kenyeret is elcsent. Miután jóllakott, apró darabkákat tört a kenyérből, és falatonként bedugdosta a férfi szájába.

Szent György napja után a titkár lassan összeszedte magát, és hamarosan talpra állt. A következő héten pedig szerencsésen kijutottak a városból. Egy közeli faluban húzódtak meg, amelyet elkerült a háború, és ahol jó szívvel befogadták őket.

Egy év telt el. Bethlen Gábor protestáns hadai megfutamították Wallensteint, és egymás után foglalták vissza a felföldi városokat. A fősereggel tért haza N.-be Servatius kereskedő is, aki derekasan verekedett számos csatákban.

Miután számba vette a pusztulást, amely a házát érte, titkára és gyermeke felől kezdett kérdezősködni.

Így történt, hogy egy nap hajdúk jelentek meg abban a faluban, ahol Hollósi és a kisfiú meghúzódott. A hajdúk társzekerre ültették őket, és megindultak velük a városba.

Servatius úr széles mosollyal, öleléssel fogadta titkárát.

– Amit ígértem, megtartom – mondta. – Tetszése szerint óhajthat bármilyen jutalmat, szekretárius uram. Alkudozás nélkül megadom. – És gyönyörködve nézegette fiát, aki ott állt a titkár mellett, barnára sülve, megizmosodva.

Hollósi csendesen válaszolt:

– A gyereket kérem jutalmul.

A kereskedő elképedve bámult rá, azután nevetni kezdett, majd haragra gerjedt.

– Lökjétek ki! – kiáltott a szolgálainak. – Adjatok neki egy zacskó aranyat, de meg ne engedjétek, hogy még egyszer a szemem elé kerüljön!

A szolgák mindnyájan Hollósira vetették magukat. A titkár kétségbeesetten védekezett, de egykettőre kihajították a házból. És akkor Servatius úr megdöbbenve hallotta, hogy a kisleány zokogásban tör ki, és azt kiáltozza:

– Apa! Édesapa! Ne hagyj itt! – miközben a titkár után akart szaladni, s épp elég dolgot ad a szolgálknak, hogy visszatartsák.

Hollósi magából kikelve futott a hatóságokhoz, és szinte esztét veszítve őrvongott, hogy elvették tőle a fiát. De a hatóságok sehol sem hallgatták meg. Tudták, hogy a gyerek Servatiusé, aki mellel gazdag és protestáns ember, míg ő szegény, akár a templom egere, és ráadásul katolikus, ami hivatalosan ugyan nem számít bűnnek, de most inkább hátrányra szolgált, mint előnyre. Ezért aztán mindenünnen kidobták, de mert csak nem hagyta abba a zaklatást, végül már bolondnak kezdték tartani, sőt még azzal is meggyanúsították, hogy a gyerek révén a Servatius-vagyonra fáj a foga.

Hollósi nem sokra ment volna, ha abban az időben nem érkezik a városba hadi mustrát tartani maga Bethlen Gábor. Az erdélyi fejedelem akkor már nagyon beteg volt. Az orvosok ugyan megállapították, hogy a veséje kínozza, de segíteni nem tudtak rajta. Egy nap, amikor különösen meggyötörte a fájdalom, jelentették neki, hogy jött valami bicebóca ember, aki azt állítja, hogy orvosolni tudná a betegségét.

Ez az ember Hollósi volt. Amint kettesben maradtak a tágas teremben, nyomban térdre esett, és bevallotta, hogy az orvosláshoz mit sem konyít, de másként, mint a családsággal, aligha nyerhetett volna bebocsátást, holott igen komoly kérése van.

A fejedelem lobbanékony természetű férfi volt. Ha előntötte a harag, cseppet sem tartóztatta magát a válogatott gorombaságoktól. Hollósit is leteremtette a sárga földig, szörnyű dolgokkal fenyegette meg, de azután indulata lecsillapult, és intett neki, hogy álljon fel, beszéljen. Ugy vélekedett ugyanis, hogy aki ilyen agyafúrt vakmerőségre vetemedik, annak valóban fontos közlendője lehet.

Hollósi látta, hogy a fejedelem mennyire szenved a görcseitől, s hogy fájdalmát palástolja, az ajkát rágja és a szakállát tépdesi, ezért rövidre fogta elbeszélését.

A fejedelem türelmetlenül hallgatta végig. Fel-felugrált karosszékéből, és kínjában járkálni kezdett. Amikor pedig Hollósi befejezte, végigmérte, majd dühösen kifakadt:

– Szép kis imfámiába keverte magát, kegyelmed, hallja! Gyilkosság, egy ígért megszegése. Magasztos pápista erények! Méltóak egy invalidus császári tiszthez! Mint vélekedne arról, ha tüstént felhúznám az első fára? Ezúttal a kegyelmed anyaszentegyháza is lelkesen helyeselné.

A titkár közbeszólt, és azt mondta, hogy a gyerekért hajlandó akár nyomban áttérni a protestáns hitre. De a fejedelem ráripakodott, hogy botcsinálta protestánsokra nincs szüksége, hiszen éppen elég képmutató szaladgál körülötte, és máskülönben is sokkal

helyesebb és Istennek tetszőbb dolog, ha egy gyilkos megmaradt a pápista hitben; még akkor is, ha a szóban forgó gyilkosság *impetuosus* volt, és olyan emberen esett meg, akit a pokol legmélyebb bugyrában szurokban sütögetnek már – remélhetőleg az idők végezetéig.

Hirtelen megtorpant Hollósi előtt, és áthatóan rámeredt.

– Tudja-e kegyelmed, hogy Servatius kalmár dúsgazdag ember? Hogyne tudná, hiszen a szekretáriusa volt! Nagy a vagyona, he? Roppantul nagy...

Hollósi elpirult és azt felelte, kész azon nyomban esküt tenni, hogy a vagyonból egy polturára sem tart igényt, neki csak a fia kell.

– De hiszen nem is a tied! – üvöltötte a fejedelem. – Nem a te véred, jó uram!

– Nem az én vérem, de az én fiam – mondta állhatatosan a titkár. – Minden, ami emberi benne, tőlem való.

A fejedelem megállt előtte, és megint szúrósan szemügyre vette. Talán két teljes percig is vizslatta arcát.

– Most menj – intett azután bágyadtan –, menj Isten hírével, uram! Szombaton délben ítélőszéket ülök majd.

A különös esetnek csakhamar híre ment a városban, s természetesen annak is, hogy maga Gábiel Princeps mond ítéletet a pörös ügyben. Az emberek városszerte sokat vitatkoztak a dolgon, és a véleményük megoszlott. Némelyek úgy vélekedtek, hogy a születési jog az idők kezdete óta perdöntő, s a gyerek vitathatatlanul az igazi apát illeti, mivel annak a vére csörgedezik az ereiben. Mások viszont, akik töviről hegyire megismerték a szekretárius viszontagságait a kisfiú védelmében, azt hajtogatták: annyit szenvedett érte, hogy kétségtelenül ő érdemi. Szombaton délben aztán csak úgy feketéllett a magisztrátus előtti kövezett tér a kíváncsiskodóktól. A díszszálába csak kevesen jutottak be, azok csupán, akik nem sajnálták a fáradságot, és már napkeltekor odaálltak a kapu elé.

Amikor a jobb oldali ajtóban megjelent Servatius úr, kézen fogva a kisfiút, a hallgatóság felmorajlott. Mindenki láthatta, hogy a gyerek szomorú, és olyan rossz színben van, mintha a bánat emésztené. Ezzel szemben a kereskedő pirospozsgás arccal, igazának tudatában nyugodtan és magabiztosan várakozott. Kis főbiccentésekkel és fojtott mosolyokkal még üdvözölte is ismerőseit.

A hajdúk kinyitották a bal oldali ajtót, amelyen Hollósi bicegett be. Akik hosszú idő után akkor látták először, csodálkozva állapították meg, hogy erősen megöszült, és szemlátomást megöregedett. A titkár nem nézett az emberek felé, csak a kisfiút nézte, aki megpillantva őt, nyomban hozzá akart szaladni, de a kereskedő visszatartotta.

Végül néhány előkelő úr kíséretében belépett a fejedelem, és erre nagy csönd támadt. Ő azonban nem pillantott sem a hallgatóságra, sem a pörös felekre, hanem minden ceremónia nélkül helyet foglalt a hosszú asztal közepénél, a hatalmas karosszékben. Két magas gyertya égett a két keze felől lassú lobogással, és az embereknek úgy rémlett, hogy módfelett rossz kedvében van.

– No, kezdjük! Elő a kauzákkal és az argumentumokkal, de ortálykodás nélkül! – szólt érdes hangon, s intett is rögtön a kereskedőnek, hogy lépjen elő. – Beszélj, uram, de velősen! Ne keríts nagy feneket a dolognak!

– Nagyságos fejedelem, legkegyelmesebb urunk! – kezdte a kereskedő, s mély alázattal hajolt meg. Azután nyugodt, mély hangon, szabatosan formált mondatokban elbeszélte, miként is menekült el a városból, és annak előtte milyen feltételekkel bízta rá kisfiát a titkárára, akiben tökéletesen megbízott, s akiről sem álmában, sem a legvéresebb csaták közepette soha el nem gondolta volna, hogy ilyen álnok módon, a

gyerek magához édesgetésével akarja kiforgatni a vagyonából.

A fejedelem ekkor nyersen félbeszakította, és azt mondta, senkit sem érdekel, mit gondolt álmában meg a legvéresebb csatákban Servatius úr, másrészt peniglen korántsem bizonyosodott be, hogy a szekretárius a vagyonra sóvárog, annál inkább nem, mivel éppen az ellenkezőjéről az ő színe előtt ünnepélyes esküt tett a minap. A kereskedő némileg megijedt, és menten visszakozott is abban az állításában, miszerint a titkár a javaira törne, de – fűzte hozzá – nem is ez a pörös ügy érdemi része, hanem az, hogy kié a gyerek. A gyerek pedig természetesen csakis az övé lehet, mert ő nemzette.

A fejedelem intett, hogy álljon vissza a helyére, de mindenki hallhatta, hogy közben azt mormogja:

– Bolond ember! Ez még nem tudja, hogy mindenkor csak a *mater* bizonyos...

Ezután Hollósit szólította elő, hogy beszéljen, de csakis a színtiszta igazat, mert ha bármilyen parányi hazugságon éri is, minden teketória nélkül egyenest a kaszatömlöcbe veteti.

A titkár mindenkire kedvezőtlen benyomást tett. Ziláltan, kapkodva beszélt, mint aki attól tart, hogy a következő minutumban elfogy a lélegzete, és nem tudja befejezni a mondatot, s közben le nem vette tekintetét a kisfiúról. Gondolták is néhányan: nemhiába sánta, bizonyosan boszorkánymester, és most megbüvöli. Mindenről beszélt. Elmondta, hogy milyen vegyes érzésekkel vette magához a gyereket, és miként kellett eljönni bátyja házából, és hogyan kergette el Matuscsák tímármester. Megvallotta Péter atya meggyilkolását is, meg elszánt hazudozását a császári zsoldostiszt előtt, aminek azután a céhmester vallotta kárát.

Az emberek zúgtak, morajlottak. A fejedelem jelenléte sem tartotta őket vissza ettől.

– Szilencium! – vágott az asztalra Gábriel Princeps, s aztán újra a titkásra pillantott. – *Bene*. Kegyelmed tehát beismer egy gyilkosságot. Azt állítja, hogy a gyermek érdekében tette. Szép! Álljon vissza a helyére...

Ezután sorban meghallgatta a tanúkat. Egyik részük esküvel vallotta, hogy a gyerek igazi apja valóban a kereskedő, másik részük szintúgy eskü alatt állította, hogy a szekretárius minden egyes szava szentigaz, a gyilkosságot a fiú védelmében követte el, és a szenvedéseket is miatta tűrte.

Ekkor Hollósi, nem tudván tovább türtöztetni izalmát, közbeszólt, hogy kérdezzék meg a gyereket is, kit tart apjának. Ám a fejedelem úgy rárivallt, hogy mindenki megfagyott a vér. Az ő dolga, hogy kit hallgat meg, bömbölte, senki emberfia tanácsára nincs szüksége, a gyermek pedig nem jöhet számba mint tanú, még egy ilyen nevetséges ügyben sem, s főleg úgy nem, hogy az utóbbi időket a szekretárius mellett töltötte, és befolyásoltsága kétségtelen.

– Igaz is – fordult hirtelen a kereskedőhöz –, egyvalami homályos előttem. Amikor kegyelmed elmenekült a városból, miért nem vitte magával a fiút is?

– Hiszen életveszélybe került volna! – kiáltott föl Servatius úr elszörnyedve.

– Úgy? Kegyelmed azonban vitézül kerekelt oldott, és ezt az embert meg a gyermeket a sorsára bízta. Mi több, ezt az embert gyilkosságba is belekergette. Viselkedésed nem az igaz *religio* megkövetelte erényekre vall, tudod-e, uram? Semmilyen erényre nem vall! No persze – mormogta azután –, mindez nem dönti el az apaság kérdését. Nem vitás, mindkettőtöknek jussotok van a kölyökre.

Az emberek csodálkozva látták, hogy Gábriel Princeps elhallgat, s tisztesség ne essék, szólván, igen tanácstalanul forgatja a szemét. Voltak, akik a fejüket merték volna rátenni, hogy a mindig oly elmés és bölcs fejedelem ezúttal bizony nem tudja,

mitévő legyen. Végül már a körmét is rágni kezdte, miközben lapos pillantásokat vetett hol Servatius úrra, hol a szekretáriusra. Akik az első sorokban szorongtak, utóbb ugyan azt állították, hogy a fejedelem felette ravasz ábrázatot vágott, sőt, még el is vigyorodott egy kicsit. De ez csak amolyan mendemonda. Nem vágott ravasz arcot, el sem vigyorodott, hanem épp ellenkezőleg: nagyon komolyan hajolt a főudvarnokához, Mikó uramhoz, és hosszasan sugdosott valamit a fülébe.

A főudvarnok eltávozott, Gábriel Princeps pedig zsémbes sóhajjal belesüppedt a karosszékébe.

– Maga Bölcs Salamon se tudná eldönteni, kinek van itt igaza. Ezért hát olyan próbát teszünk, amely világgosságot derít majd az ügyre.

Az emberek hüledezésére egyszer csak behoztak egy jókora almát és két díszes veretű, kovás pisztolyt. A fejedelem belepislogott a pisztolyok csövébe, majd kezébe vette az almát, és begörbített mutatóujjával magához hívta a kisfiút.

– Állj oda, gyermekcske, és tedd a kobakodra az almát. De úgy állj ott, mint a cövek, különben rossz véged lesz!

A két férfit is maga elé szólította, és külön-külön kezükbe nyomta a pisztolyokat.

– Hallottátok Vilhelmus Teli hírért? Tíz lépésről le kell lőnötök a gyermek fejéről az almát. Ez a helvéciai próba. Amelyikőtök hibázni fog, az nékem valamit hazudott. A hazug embernek pedig reszket a keze, és köztudomásúlag Isten se fogja pártját.

A teremben nyugtalanság támadt. Mindenki látta, hogy Servatius úr szélesen elmosolyodik. Kitűnő lövész volt, az egész seregben híres éles szeméről, biztos célzásáról. De hát katona volt hajdan a szekretárius is, nyilván nem kevésbé jártas a lövésztudományban, mint a kereskedő. Most mégis halálsápadt lett. A földre ejtette a tekintetét.

– Rajta, Servatius! Mire vár, kegyelmed? – recsegte a fejedelem. – Lépje ki a tíz lépést, és amikor tapsolok, lőjön!

Az emberek visszafojtották a lélegzetüket. Akik hátúira szorultak, lábujjhegyre emelkedtek.

A kereskedő léptei kimérten koppantak. Hét... nyolc... kilenc... tíz... Szembefordult a kisfiúval, aki rémulten bámult rá, majd higgadtan célzott, és a fejedelem tapsjelére meghúzta a ravaszt.

Ám a dörrenés elmaradt, a fegyver csütörtököt mondott.

– Ej, ne vesztegessük az időt – türelmetlenkedett a fejedelem –, míg újratöltik a mordályt, következzen a másik!

Hollósi ránézett a gyerekekre. Fél szemét behunyta, célzott, de nem volt senki a teremben, aki ne látta volna, hogy egykori katonaember létére is mint remeg a keze.

A fejedelem összeütötte a tenyerét, és akkor Hollósi eldobta a pisztolyt. Nem tudott a kisfiúra lőni.

Gábriel Princeps felállt.

– Íme – szólta ridegen –, bizonyítást nyert, hogy ki az igazi apa. A gyermeket a szekretáriusnak ítélem. A kalmár pedig örüljön, hogy nem töltöttem meg a pisztolyokat! Hidegvérrel agyonlőtte volna a fiút.

Azzal rájuk sem hederített többé, mogorva arccal kisietett a teremből.

A citoyen

*Karap Sándor egykori hajdú kerületi főnótárius emlékére,
akinek elbeszélése nyomán a nevezetes eset fönnmaradt*

Michael Fazekas debreczeni huszár főhadnagy az 1787-i török háborúban kezdett szolgálni. A francz forradalom által előidézett hadjáratra ezredével, a császár-huszár regimenttel, 1793 május havában Német-alföldre küldetett, melynek lakosai a franczokhoz szítottak.

Egy ottani városban – bizonyos Ch. nevezetűn – a császári hadat keresztülnyomta az ellenség, s a lakosok ablakaikból lövöldöztek, hajigáltak a hátráló katonák közé.

A szerencse hamarosan fordulást vön. A császáriak, kiknek a Rajnán átkelő poroszok segítségükre siettek, új erőre kapván visszaszorították az ellenséget, s a fővezér, Coburg herceg a pártos várost két órai kirablással büntette.

Megkezdődött a szabadprédálás – öldökléssel párosítva.

Michael Fazekas – ki katona létére már régen megundorodott a háborúk gonoszságától és ostobaságától, mely az ő titkos aufklárista hite szerint el- és megvetendő volt – kivonta magát a rablásból.

Ehelyett szemügyre vett egy csinos épületet, melyből a katonaság egymást érve hordta ki zsákmányait, s úgy döntött, hogy abba bemegy. Az első emeletet már kipusztítva találta: lakosai különbség nélkül korra és nemre, a szobákban, a lépcsőkön meggyilkolva heveitek. Feljebb ment egy emelettel a grádicson, és benyitott az első lakásba.

Ott a gazda – háttal az ajtóra – órakészítéssel foglalkozott, mellette két leánya valami kötésten dolgoztak. Ezek reá hideg pillantást vetettek, köszönését nem fogadták, s helyökből nem mozdulva munkájukat tovább folytatták. Fazekasnak feltűnő lévén, hogy mindenfelől zaj, jajgatás, lövöldözés hallatszik, ám itt félelemnek, akár zavartságnak semmi jele nem mutatkozik, feszes katonai állásba teszi magát, s kardját megütve kérdi: „Tudjátok-é, ki áll előttetek?”

A deres hajú óras munkáját nem hagyva félbe, ülőhelyéből rá sem nézve, a vállá fölött válaszolt neki: „Tudjuk. Ön a császár zsoldosa. Ám tegye, amit akar.”

Erre Fazekas a helyiségben körülnézett, mintha prédára lesne. Az egyik polczon francz grammatikára akadt. „Ez – mondta – prédába megy” – s tarsolyába dugta. A szekrény tetején szép almákat látott meg. „Ez is” – mondta, és néhányat elvett.

A bennlevők, mintha körülük semmi sem történe, még mindig csak ülnek, és dolgoznak. Fazekas egy *adieu*-t mondva már éppen távozna, amikor kívülről a

lépcsőkön felfelébb toluló katonaság csörtetése hallatszék. Tudja, ha a szobába berontanak, nem fog ellenük állhatni.

Kilép tehát, s kivont karddal az ajtó elibe áll.

„Lárma ne legyen! – rivall reájok. – Nyomon vissza! A fővezér s tisztikara itt bent várják a rablási idő kiteltét.”

A katonák megriadtak, és sietve visszavonultak, már csak amiatt is, hogy a hátralevő rablási időt még jobban kihasználják.

Fazekas visszatért a szobába. Tarsolyából előhúzta a grammatikát, és egy székre telepedve azt olvasgatta, míg csak az utczákon dobpergés nem hirdette a rablási idő kiteltét. Akkor egy újabb *adieu* mondásával elköszönt védenczeitől, akiktől ha köszönetét tán nem is, egy tisztos búcsúszót elvárt volna.

De amit elvárt, nem kapta meg, s erre kifordulva az ajtón, magukra hagyta őket.

Ezrede a várostól távolabb, a tágas mezőn szállott táborba. A tisztek dicsekedve mutogatták egymásnak, ki mit, mennyi arany és ezüst pénzt zsákmányolt. A közéjük megtérő Fazekast könyvével, almáival ugyancsak kinevették.

Nem telt bele két hónap, és a hadi szerencse megint nagyot fordult. Franciscus császár hadai vereséget vereségre szenvedtek, s a forradalmi csapatok szüntelen attackjaitól egészen a Rajnáig üzettek vissza. Közöttük voltak a császár-huszárok is. Midőn a főszereg megkezdte az átkelést a Rajnán, gróf Clerfayt, vezénylő generális kornétásával azt a parancsot küldte a huszár regimentnek, hogy az átkelés befejeztéig hátrvédként hídfőállást foglaljanak a folyó nyugati partján, s biztosítsák a hadifoglyok őrizetét és átjuttatását is.

Ez utóbbi feladat Michael Fazekas századára hárult.

Nagy volt Fazekas meglepetése, mikor a fogoly önkéntesek között, a könnyű sebesültek szekerén, megpillantotta a ch.-i órásmestert. De még annál is jobban elcsodálkozott azon, hogy az órás, szintén felismervén őt, kitörő örömmel üdvözlí, és alig győzi háládatos szavakkal, hogy köszönetét mondjon nagylelkűségéért, amellyel leányai és a maga életét Ch.-bán megmentette.

Jakobinus lévén nem vagyok hívő ember – lelkenedezett ám akkor mégis úgy éreztem, ön egy kardos angyal, akit az ég küldött megmentésünkre. Készek voltunk a halálra, de azt látva, hogy ön nemes szívvel közeledett hozzánk, s oltalmazott meg mindhármunkat, csak azt gondolhattuk, ön nem ellenség, hanem jó barát, és szíve mélyén mivelünk tart.”

Még mindig ámultan azt mondja minderre Fazekas: „De hiszen ennek semmi tanúságát nem adta egyikük sem! Egy-két köszönő szót, megvallom, jólesően fogadtam volna.”

„Téved, barátom – rázza a fejét az órás –, nincs igaza. Mi az ön kiszolgáltatottjai voltunk. Ha kirabol minket, hát kirabol. Ha megöl, hát megöl. Ha pedig nagylelkű, amint hogy az volt, hát akkor nagylelkű. Kénye szerint tehette bármelyiket. De hála csak annak jár, akivel egyenjogúak vagyunk. Köszönetét csupán szabad ember mondhat szabad embernek. Mi, akiket szabad és büszke emberré tett a Forradalom, *citoyen*-né mindannyiunkat, még a nemesszívűséget se fogadjuk el többé alamizsnaként, ha ugyan érti a szavaimat, kedves barátom.”

„Én pedig megértettem őt” – szívta meg a csibukját főhadnagy Fazekas, kertjének árnyas szaletlijében, ahová a délutáni hőség elől húzódott be két barátjával, a kis

professzor Földivel és Vitézzel, a poétatárssal, akik a hűs vinkó kortyolgatása mellett figyelmesen hallgatták végig a történetet.

S mindketten arra gondoltak – habár ez kimondva nem hangzott el hogy barátjuknak minden bizonnyal a fogoly órasmesterrel való találkozás adta meg a döntő ösztönzést ahhoz, hogy néhány héttel később lemondjon tisztí rangjáról, s levetvén a sötétkék, aranypaszomántos dolmányt, tizenkét évi szolgálat után kilépjen a hadseregből.

(1840)

„A legnagyobb magyar?” – tudjuk, igen, hogy meghallván, nem indult meg, de fortyogott dühödt-epésen rajta („Mért emel olly magasra, hol nem tarthatom fel magam?”), úgy vélve – s talán jó okkal vélve úgy –, ez is csak a Szerkesztő cselvetése, fondorlat, halk gúny és hidegre tevés – azzal dús szemöldjeit fölborzolta, s elmerengett borongón, mélabúsan, szarkazmusát habár nem tagadva meg: – Mintha ma az volna nálunk a kérdés, ki magyarnak a nagy, és ki a parány, s nem ez: ki tesz két fűszált keresztbe itt?!

(1848)

„Communita! S a trónra tót királyt akar!” – így süvöltött a kaputosok borától veszettre mámorodott istenadta nép, és vivátot kiáltott Nagy Károly úrra, s voksát is reá, a pap fiára adta. – Ő pedig zárt arccal, sápadtan hallgatott, farkasszemet nézett a dühödt csürhével, és akkor talán még azt se bánta volna, hogyha vérét veszik, hogyha holtra verik, keserű megcsalódása akkora volt.

Másnap hazatérve az asztalához ült, s hozzáfogott, hogy *Az apostol*-t megírja.

(Jókai Füreden)

A villa akkor még a Balatonra nyílt
(Az *aranyember*-t írta meg egy télen itt),
s asztalától híres-szép, tiszta, kék szeme
szabadon kalandozott el a somogyi
part fele, gyakran álmodozva közben el:
ó, hogyha most Ő is itt lehetne! hogyha
együtt ámulhatnák itt e téli csodát,
a szemhatárig beállott, óriás tavat,
a vakítón szikrázó, fehér világot
s amott, Tihanynál a sötétlő rianást,
a hullámok jég-taraját, a megdermedt
hullámverést! ó, hogyha Ő is itt
lehetne! este a kandallótűz elé
telepedve, pipaszó s borocska mellett
csevegve, emlékeznének a tűnt, régi
időkre, diákévekre, Pápára, Kecskemétre,
no meg a színészetre s Pestre, az első
író-léptekre, könyvekre, sikerekre
s a főszerepre, ama örök nemzeti
napra, a nagy forradalomra – hogy aztán
fölszakadjon végül egy öreges sóhaj:
„Mevénültünk, haj, Sándor!” „Meg ám, Móricom!”
– és merengének ott tovább a csöndben...
Ám a híres-szép, tiszta, kék szempár lassan
könnybe lábadt. Mert fájt, fájt lélekbe marón
a tudat: hogy Ő, ha túlélte volna is,
ha el nem esik, a kies csendillába,
ide, a lábát sose tette volna be.

Az utolsó hongyarapító

A belügyminister úr rejtjelzett sürgönyét a szokásos szolgálati úton 1913. május hó 11-én, a kora reggeli órákban vettem kézhez. Miután ökegyelmessége sürgönyét a kulccsal megfejtettem, még aznap estére berendeltem Lúgosra a prominens vármegyei urakat, közöttük is legelsőbbben természetesen azokat az urakat, akiket előzetes kiválasztás alapján küldetésemre magammal vinni szándékoztam. Voltak pedig ezek az urak: Issekutz Aurél, a vármegye alispánja, Podhradszky Andor, orsovai járási főszolgabíró, Kardhordó Károly, a vármegye tiszteletbeni főjegyzője, főispáni titkár, Brandstätter József, főispáni irodatiszt, valamint Hosszú Jusztin, cs. és kir. főhadnagy, aki a 43. közös gyalogezred két szakaszával az akció katonai biztosítását volt hivatva teljesíteni.

Mindahányan tudtuk – hiszen már hetek, hónapok, ha ugyan nem esztendők óta a levegőben lógott –, hogy a Gondviselés bennünket, e déli végeken fekvő, a bukaresti emisszáriusoktól bujtogatott oláhsággal naponta élet-halálharcot vívó vármegye notabilitásait szemelte ki arra a nemzetünk gyarapodását és előmenetelét célzó, nemes vállalkozásra, hogy a történeti események természetes és szükségszerű folyományaképp újabb magyar területi foglalást eszközöljünk édes hazánk üdvére.

Az estére egybegyűlt vármegyei urak illetéknéppen a legcsekélyebb mértékben sem érezhették magukat meglepetve, amidőn néhány ünnepélyesre intonált, beköszöntő mondat után egyenest a tárgyra térve, lakonikusan ismertettem a belügyminister úr sürgönyileg leküldött utasítását, jelesül azt, hogy a cs. és kir. közös hadügyminister úrral és az m. kir. ministerelnök úrral történt hivatalos megállapodás folytán reám ruháztatik az a magas és történelmi súlyú felelősség, hogy a holnapi nap folyamán a magyar kir. kormány nevében örök időkre elhódítsam és hasonló időtartamra közigazgatásunk keretébe vonjam a Török Birodalom által birtokolt, de kétségkívül jogos fennhatóságunk alá tartozandó Ada Kaleh szigetét, annál is inkább s annál jogszerűbben, mivel sem a balkáni volt török birtokok felosztását szabályozó 1913 május 2-iki londoni békekonferencia, sem az ún. énoszmidiai határvonal kijelölésére összehívott nemzetközi értekezlet nem tett említést a vitathatatlanul ezeréves, ősi magyar területnek tekinthető sziget hovatarozásáról. „Kötelességemnek tartom tehát – mondottam befejezésül, miközben kezemet ünnepélyesen díszkardom markolatára helyeztem hogy ez órában és ehelyt, itt, tekintetes és nemes Krassó-Szörény vármegye legjelesebbjeinek színe előtt kijelentsem: a reám rótt földadatot ezennel vállaimra veszem, és ha kell, azt fegyverropogásban, vérzivatarok közepette is, a legjobb tudásom szerint, maradék nélkül véghez viszem. Isten engem úgy segítjen!”

A jelenlevők szünni nem akaró tapsa és éljenriadalma után Pohradzky Andor főszolgabíró úr méltóztatott dióhéjbani tájékoztatót adni a holnapi naptól immáron hivatala alá tartozó sziget múltjáról, földrajzi, gazdasági és népességi ismérveiről, továbbá jelen körülményeiről. A főszolgabíró úrra kiválóan jellemző magyar szellemtől áthatott, alapos, ám tömör összefoglalóból megtudhattuk, hogy Ada Kaleh szigete

(mely nem más, mint ama bizonyos „Senki szigete”, amelyet koszorús nemzeti poétánk, a mi Jókai Mórunk oly bensőségesre hangolt lyrával énekelt volt meg hírneves „Arany ember”-ében) 1751,32 méter hosszúságú, átlagában 458,11 méter szélességű és 637 fő lakosságú, nemzetiségére nézve, túlnyomó részben török. Felekezet szerint 626 fő muzulmán, 6 fő orthodox görögkeleti, 2 fő izraelita; 3 főről (cigány) nincs adat. A lakosság halászatból, zöldség- és gyümölcsstermesztésből, valamint kereskedelemből él. Főbb kereskedelmi cikkeik, melyeket jobbra az orsovai piacon értékesítenek: cukor, kávé, dohány, rózsaoaj, szőlő, körte és apró csecsebecsék. Számosán élnek továbbá révészkedésből, akik a kíváncsi utazókat szállítják át sajkáikon Orsováról a szigetre, ahol a török mecset, a nyüzsgő bazár és az exotikus viseletű török nők érdekes látványosságot nyújtanak. Elmondható tehát, amint a főszolgabíró úr jeles fölkészültségről tanúskodó, osztatlan tetszéssel fogadott előadásából kiderült, hogy Szent István országának ez ideig is oly pazarul tarka és sokszínű palettáján a holnapi naptól egy új, exotikusan virító szín is megjelen majd, egy régtől várt és áhított szín, az Ada Kaleh-szigeté.

Ezután Hosszú Jusztin, cs. és kir. főhadnagy úr, a sziget kinevezett katonai parancsnoka arra az alig fölbecsülhető stratégiai jelentőségre hívta föl a figyelmet, mely a sziget törvényes elfoglalásával Szent István koronája országai számára bír. Minthogy Ada Kaleh az Al-Dunán három ország – nevezetesen: Magyarbirodalom, Románia és Szerbia – határán található, mégpedig a folyam kellős közepén, könnyű belátni, hogy ezután nemcsak magát a folyamat vonhatjuk megnyugtató, szoros ellenőrzésünk alá, hanem mind a román, mind a szerb oldalt is. A román parton magas hegyek emelkednek, és csupán a sziklába vágott, szűk országút, illetőleg a vercirova-bukaresti vasút vezet át hazánk területére. Ám ezen út és ezen vasút, mutatott rá a főhadnagy úr avatott hadászati szakértelmével, akár egyetlen tüzérüteg zárótüzével, de szükség esetén, jól vezetett puskaössztűzzel is elzárható, amennyiben valamikori oláh orvtámadással kellene szembenéznünk. A szerb oldalra dettó ugyanez vonatkozik, ahol vasút híján csak egy elhanyagolt út vezet a sziklák tövében Tekija városa felé.

A főhadnagy úr fejtegetését azzal zárta, hogy a sziget jogos meghódítása korántsem gyűlölködésből vagy fanatikus ölnivágyásból fakadó tett, hanem olyan katonai szükségképpeniség, amely nemcsak hazánkra, Magyarbirodalomra nézve nagy fontosságú, hanem az egész Monarchiára, mi több, túlzás nélkül, igenis az egész civilizált Európára nézve is, hiszen jogos foglalásunk beláthatatlan időkig biztosítani fogja a térség, s ezáltal az egész kontinens békéjét, *ab ovo* kiküszöbölve bárminő oláh vagy rác fondorlatot az agresszió terén. „Gondolja csak meg, méltóságos uram – fordult hozzám legvégezetül vajon melyik a szebb, a jogosabb foglalás? A balkáni államoké-e a százezernyi kiontott háborús vérrel és milliónyi pénzáldozattal, vagy a mienk, akik kardpenge helyett csupán egy jegyzőkönyvet fogunk majd előhúzni?”

„Vajha minden állam csak azt foglalná el – bölintottam rá helyeslőleg találó szavaira –, ami ténylegesen és törvényesen megérett az elfoglalásra!”

Gondolható, milyen izgalommal tértem nyugovóra aznap. Sem szívem lázaszapura dobolásán, sem lelkem fölajzott bolydultságán nem tudtam úrrá lenni. Minduntalan a vármegyei urak éljenkiáltásait, gratulációit és szerencsekívánatait hallottam a fülemben visszacsendülni, s arra gondoltam, hogy mégsem hiába morzsoltam le kenyeremnek immár a javát, hiszen deres fővel, megőszült bajusszal, szakállal bár, de holnap olyan kivételes megtiszteltetés jut ki osztályrészemül, amely egy teljes emberi életben is csupán keveseknek adatik. És csakis egy Cortez, egy Cecil Rhodes élhette át azt a zaklatott s mégis oly mámorító lelkiállapotot valamely örökkéig szóló, vakmerő foglalása előtt, amit én éltem át, s ami egész bensőmet áthatotta. Milyen találóan is fejezi ki ezt az érzést a német! *Das Lampenfieber!*

Igen, azt éreztem.

Lámpalázat.

Azt, míg csak Morpheus karjaiba nem hullottam.

Másnap már pitymallatkor talpon voltam, és különvonattal kiszállottam Orsovára. A vasúti restaurációban elköltött fölöstököm után, kíséretemmel együtt a Korona-kápolnához mentem, ahol a helyi törvényhozás képviselői fogadtak s halmoztak el jókívánságaikkal. A kápolna előtt csatlakozott hozzánk a Hosszú főhadnagy úr parancsnoksága alá rendelt nyolcvan főnyi katonai különítmény, valamint három m. kir. közcsendőr egy tizedes vezényletével az orsovai járási állománnyól, és Kugler hiteles tolmács, akit a belügyminister úr még az éj folyamán kegyeskedett lerendelni Orsovára.

A Korona-kápolnában celebrált rövid mise végeztével néhány buzdító szót intéztem kettős rendekbe sorakozott katonáinkhoz, majd a finánc-rezesbanda pattogó zeneszavától és a várva várt eseményt megsejdtő orsovai közönség kalaplengető ujjongásától kísérve a Duna-partra vonultunk.

Hadilobogó alatt, a katonai különítmény gyorscsolnakjain keltünk át a szigetre, ahol semminemű ellenállásba nem ütköztünk. Csupán két gyanús küllemű, kalózkendős halász tiltakozott kivetett hálójuknak a gyorscsolnakok általi megrongálása miatt, amiért – hogy a legparányibb izgatásnak is elejét vegyem – lefogatásuk foganatosítására azonnali parancsot adtam.

Partraszállásunk után, a bennszülöttek szájtáti báméskodása közepette, gyors menetütemben nyomultunk elő részint a kormányzói rezidencia, részint a sziget fő stratégiai pontjai, mindenekelőtt a rendőrállomás felé. Szívet melengető látvány volt, amint négy derék csendőrünk szempillantás alatt lefegyverezte a hat török rendőrt, s eközben a hitvány kuckót körülzáró katonaságunknak még csak közbe sem kellett avatkoznia.

Jómagam ezután, kíséretemmel együtt, a hadkülönítmény másik szakaszától támogatva, a földszintes, pitvaros kormányzói rezidenciára siettem, ahol is nyomban fölkerestem Ada Kaleh kormányzóját, múdir Serif Eddin bejt, akinek engedélyt adtam oldalfegyvere megtarthatására. Tárgyalásunkat a rezidencia hivatali helyiségében ejtettük meg, Kugler hiteles tolmács közvetítésével és Brandstätter irodatiszt úr gyorsírásos jegyzőkönyvezésével.

In medias res a kormányzó tudomására hoztam, hogy az m. kir. kormány által reám ruházott különleges hatalmannál fogva, az ezeréves Magyarbirodalom törvényes részét képező Ada Kaleh szigetét ezennel erőhatalmilag, mindazonáltal békés úton a magyar korona országainak kebelébe anektálom, lakosságát magyar közigazgatás alá vonom, a sziget nevét Új-Orsovára változtatom, hivatalos nyelvnek a magyart teszem meg, a közigazgatási teendők irányítására pedig az orsovai járási főszolgabíró urat nevezem ki, aki máris utasítást adott az m. kir. csendőrségnek a közbiztonsági szolgálat ellátására. Egyszersmind különös nyomatékkal hívtam fel a kormányzó figyelmét arra, hogy hivatalos működést e perctől ne fejtse ki, mert azt nem tűröm, és felhatalmazásomnál fogva a törvény legteljesebb szigorával megtorlóm.

Múdir Serif Eddin bej – akinek oldalfegyvere megtarthatására engedélyt adtam – válaszában kijelentette, hogy az elmondottakat, tekintettel erőhatalmi föllépésünkre, tudomásul veszi, de az eljárás ellen tiltakozással él, az anektálási jegyzőkönyvet alá nem írja és a történekről kormányának jelentést fog tenni. Végezetül nagylelkűségünkre apellálva kíméletet és megértést kért a lakosság részére.

Folyamodását a hagyományos magyar lovagiasság szellemében méltányolva, azon mód felszólítottam Issekutz alispán urat, hogy a sziget lakóit fogadja szeretetteljes

gondoskodásába, és az orsovai járási főszolgabíró urat arra utasítottam, hogy további rendelkezésig személyesen vigye a közigazgatási teendők intézését, feltétlenül respektálva a lakosság jogait, kiváltságait és szokásait.

Az alispán úr és a főszolgabíró úr megfelelő kijelentései után az anektálási jegyzőkönyvet egyoldalúan aláírtam, múdir Serif Eddin bejt pedig – oldalfegyvere változatlan megtarthatása mellett – őrizetbe vétettem, közölve vele, hogy a Porta esetleges hitszegő ellenlépését megelőzendő, hivatalnokaival együtt bizonytalan időre túsznak tekintem, és ezt az állapotot – legnagyobb sajnálatomra ugyan, de különleges hatalmammal élve – mindaddig fenntartom, amíg csak kormánya jogos foglalásunkat a bevett nemzetközi formulák szerint *iure et facto* el nem ismeri.

Tárgyalásunk alatt a rezidencia bejáratánál a bennszülötteknek egy kisebb csoportja verődött össze, amely lassanként néhány száz főnyire gyarapodott, és a soraikban megbúvó emisszáriusok lázítására mind fenyegetőbben kezdett viselkedni. A felbújtott tömeg ellenséges érzületét részint kordont álló katonáink kövekkel való meghajigálásával, részint – Kugler hiteles tolmács tanúsága szerint – magyar- és monarchiaellenes türehtetlen, trágár gyalázkodással fejezte ki.

Mielőtt a helyzet végképp elmérgesedett volna, úgy rendelkeztem, hogy a zavargást karhatalmilag fel kell számolni. Ez késedelem nélkül meg is történt. Hosszú főhadnagy úr vitéz fiainak levegőbe kilőtt, figyelmeztető sortüze, majd a sortüzet legott követő szurony-attakja szétugrasztotta a gyülevész csőcseléket – hanyatt-homlok vitték az irhájukat a szélrózsa minden irányába.

Noha a méltatlan incidens kétségkívül csupán egy törpe minoritás műve volt, mégis minden további mesterkedést csírájában elfojtandó, kénytelen voltam a sziget egész területére a rögtönítélő katonai bíraskodást bevezetni, a feltehető emisszáriusok közül huszonnégyet lecsukatni, további huszonnégy főszájast pedig a rezidencia előtti téren megcsapatni.

Ezután, kíséretemmel együtt, elhagytam a szigetet, és visszatértem Orsovára.

Harangzúgás közepette kötöttünk ki és hajtattunk át a Cserna hídján a központba, ahol az éljent rivallgó emberek sorfala között a plébániatemplomhoz vezetett az utunk. *Tedeumot* hallgattunk meg, majd a főszolgabíró úr ünnepi fogadásán vettünk részt, amelyen a megyei, járási és községi urak gratulációit fogadtuk.

Alkonyat után a magyar nyelvterjesztő egylet, a helyi tanodák és tanonciskolák hazafias érzelmű, serdültebb ifjúsága fáklyásmenetet és esteli zenét rendezett tiszteletemre, amelyet szállásom kivilágított erkélyén integetve fogadtam, azután a nagyvendéglőben adott százhusz terítékes lakomán vettem részt, amelynek kényes ízléssel összeállított mentbe volt pedig: tiszai hideg kecsege, orsovai ikra és adriai rák előételként, bouillonleves, kárpáti pisztráng vajban és burgonyával, főtt borjúfej körítve, töltött káposzta kolosvári módon, bélszín á la Stroganoff, havasi rántott bárány tatármártással, pulykasült gesztenyével töltve, csirkepaprikás magyarosan, gyümölcsök, fagylaltok és desszertek, feketekávé törökösen, továbbá külön-különféle fehér és veres borok, pezsgők, liqueurök és cognacok.

Áldomást ittunk a történelmi napra, tósztt tósztra következett, és amikor a jánospohár kiürítésének a sora érkezett el, magam is pohárköszöntőre emelkedtem. Röviden, de annál elemibb erejű ovációt aratva, mindössze annyit mondtam, hogy a mai nap már csak csupán azért is feledhetetlen örömdátuma históriánknak, mert a valahai százötven esztendő s pogány elnyomatásunk, ha jól belegondolunk, voltaképpen e mai nappal ért véget, amikor is az utolsó idegen szeplőt távolítottuk el hazánk szépséges arculatáról.

Miután a hírneves fővárosi Benczy-banda szavaimra tust húzott, s eljátszotta végül

a Rákóczi-nótát, asztalt bontottam, és az urak lelkes csoportjától kísérve vonultam vissza szállásomra, a nap eseményeitől megfáradtan, de mondhatatlanul emelkedett lélekkel.

A fürdőkamra tüköré előtt állva még sokáig elnéztem magamat, s mintegy újra élve a mögöttem maradt órák történéseit, egyszeriben különös megilletődöttség lett úrrá rajtam. Éreztem, hogy minden akaratom dacára, súlyosdad könnyek görognek végig a két orcámon, ősz bajszomon és ezüstös szakállamon, s korántsem csak arra gondoltam pusztán, vajon minő jutalom és rendjel lesz is méltán kiérdemelt osztályrészem a példaszerűen véghez vitt foglalatás után, hanem torkomat az a meghatott örömtudat szorította el mindenekfelett, hogy hazámnak, az ezeréves Magyarbirodalomnak földét 802 297,22 négyszögméterrel, alattvalói számát pediglen 637 lélekkel meggyarapítottam.

Én, dr. Medve Zoltán, császári és királyi kamarás, tekintetes, nemes Krassó-Szörény vármegye főispánja, öföméltósága néhai Medve János, valahai horvát bán, a jeles törökverő egyenes ági leszármazottá.

(Birodalmi)

In memoriam V. Klemperer

Egy SS-Sturmbannführer ifjú,
várandós feleségét olyan
korán s oly hirtelen lepte meg
a vajúdás kínja, hogy idő
híján csak a legközelebbi
kórházba, a katolikusok
isptályába vihették már.
Mielőtt a szülőszobába
került volna, a férje (aki
elkísérte) gyanakvón körül-
nézett a helyiségben. Épp a
szülőszék felett egy feszület
függött a falon. „Ezt azonnal
távolítsák el – mutatott rá. –
Nem tűröm, hogy gyermekem első
pillantása zsidóra essék!”
Követelését – holtra váltan
habár – kereken megtagadták.
De még aznap éjjel telefon-
hívást kapott a főorvostól.
„Kívánsága mégis teljesült,
őrnagy úr. Kisfia született,
aki vakon jött a világra.”

A rózsaszínű levélpapír

A hatéves kislány, akit szőke fürtös, hosszú haja és nagy, kék szeme láttán gyakran lánynak hittek, semmit sem gyanított. Mi oka is lett volna a gyanakvásra? A legtöbb házbéli gyerek papája már régóta katona volt. Hengegtek is vele éppen eleget, vég-hossza nem volt dicsekvésüknek. Ő meg csak irigykedett rájuk titokban. Kivált akkor, amikor egyikük-másikuk büszkén újságolta a folyosón, levél jött papától, írt a háborúból.

De hát ezután majd apa is írni fog, gondolta most elégedetten, méghozzá sokkal szebb és érdekesebb leveleket, mint a kövér Schmidt Karcsi még kövérebb papája, meg a Vicsek Jozsó papája, aki a vice a házban, és olyan incifinci kis ember, hogy érteni se lehet, miért engedték meg neki, hogy elmenjen katonának; igen, apa sokkal szebb leveleket fog írni, mint az ő papájuk, s nemcsak betűs leveleket, mint azok, hanem rajzosokat is, mert apa igazán csodaszépen rajzol, és valahányszor csak vidékre utazik a lapos kis fekete kofferjével, ami dugig van mindenféle színes és mókás rongydarabkákkal, amiket ő árumintának nevez, szóval amikor csak elutazik valahová, mindig ír, és a leveleibe mindent belerajzol, amit látott, és ami útközben megesett vele. Kész gyönyörűség minden egyes levele! És néha szinte anyu sem kell hozzájuk, hogy felolvassa őket, hiszen a rengeteg kis rajzból úgymint minden kiderül.

Biztos, hogy most is így lesz. Egészen biztos. Lerajzolja majd a pályaudvart, talán éppen a Nyugatit, ahol nyüzsög a sok-sok katona, lerajzolja a vonatot, amivel megy a háborúba, de talán még a csatateret, meg a csatát is lerajzolja, meg saját magát is, ahogy éppen lődöz a puskájával... ámbár puskája még nincsen. Legalábbis akkor még nem volt, amikor elment. Ez csalódás volt, mert az igazán nagyszerű mégiscsak az lett volna, ha puskával a vállán megy végig a gangon a lépcsőházhoz, miközben az összes gyerek őt bámulja az ablakokból, de ebből nem lett semmi, csak a jókora hátizsák púposodott a hátán meg a bakancsa kopogott a folyosón, ahogy elindult, és azt mondta, a puskáját csak a csatában kapja majd meg, s ezt el is kellett hinni neki, hiszen a Vicsek papájának se volt még puskája, amikor elment katonának, meg a Schmidt Karcsi papájának se, s így hát rendben is lett volna az egész dolog. Csakhogy akkor, amikor ezt a puskadolgot elmondta a Schmidt Karcsinak meg a Vicseknek, Schmidt Karcsi, aki éppen almát evett, kárörvendően nevetni kezdett, és azt mondta, hogy a te papádnak nem lesz puskája, mert a muttim azt mondta, hogy a te papád nem is igazi katona, hanem csak muszos katona, és aki muszos katona, annak nem jár puska, mert az nem igazi katona.

Verekedés lett a dolog vége, aminek persze híre ment, és anyu is tudomást szerzett az egészről. Elsápadt, de nem szólt semmit, még csak nem is veszekedett, nem, egy

cseppnyit sem, és ez igazán különös volt, hiszen kiabált ő és büntetett minden semmisségért, de akkor csak állt és hallgatott, egész nap csak hallgatott. S másnap reggel se mondott többet, csak ennyit, apád katona, hiszen tudod, kint van a fronton, s így folytatta, nekem most egy időre kórházba kell mennem, kisfiam, mert beteg vagyok, és amíg haza nem jöhetek, te Áronpapáékhoz költözöl, a Mányoki útra.

Ugyan miért is gyanakodott volna anyja szavaira? Azt ugyan nem tudta meg tőle, mit jelentsen az, hogy muszos katona, de hát nem is ez volt a fontos, hanem az, hogy apa igenis katona, és harcol, ugyanúgy, mint sok más gyerek papája. Büszke volt rá továbbra is, anyát meg sajnálta, hiszen a betegség rossz dolog, és kórházban feküdni biztos még rosszabb, de hamar megvigasztalódott. Áronpapáéknál lakni igazán remek, budai házuknak nagy kertje van, és ott sokkal jobban lehet játszani, mint odahaza, a Teréz körúti bérház gangján, ahová különben is csak nagy ritkán engedi ki anya, mert szerinte úrigyerekeknek nem való.

Nem érte csalódás. Odaát, a budai házban valóban nagyszerű volt az élet. Már csak azért is, mert igen nagyon szerette az anyai nagyapát. Boldog volt, ha nagyapja a térdére ültette és úgy beszélgetett vele, miközben ő lilás erezetű, fényes, tar koponyáját simogatta. Áronpapa, mondogatta néha, hiszen te olyan vagy, mint egy török janicsár! Mit beszélsz, gyerkőce? Áronpapa ilyenkor megmérgeződött, és kézen fogva átvezette a félhomályos ebédlőbe, ahol két ódon szekrény közt jókora, megbámult festmény függött a falon. Íme, Miklós fiam, mutatott rá Áronpapa ünnepélyesen, s századszor is ugyanolyan elfogódott hangon, íme atyámfia, a te egyik ősöd: nemes és vitézlő Kávásy Péter, a versed végvár kapitánya! Kávásy kapitány lóháton feszített, sisakosán, páncélingben, súlyos szablyát szorongatva, de hatalmas bajusza és marcona ábrázata ellenére sem látszott barátságtalan embernek. Áronpapa szerint rettenthetetlen hős volt, vitézsége a nagy hírű Kinizsi Páléval vetekedett, s úgy csépelte-aprította a pogányt, hogy maga a fölséges király jutalmazta meg érte. A jutalom is ott függött üveg alatt, aranyozott keretben, ott bizony, a vedlett kutyabőr. Hányszor, de hányszor olvasta föl Áronpapa azokat a halványra kopott, girbegurba sorokat! S mennyi-mennyi titokzatos furcsaság kínálta magát még ott, az ebédlő falán, a két komor almárium között! Páncélos vitézek, dolmányos-mentés huszárok, csákós katonák képei, rajzok, metszetek, dagerrotípiák, fényképek, de mindenféle hasadozott okmányok, iratok, nyomtatványok és cifra írású levelek is garmadával. Elborították a falat. Ám az igazán szívdobogtató látvány a falra aggatott, régi-régi fegyverek sokasága volt e fallal átellenben, a másik oldalon. Villogó pengéjű török, díszes markolatú, megcsorbult kardok, rozsdamarta buzogány, hosszú csövű, kovás pisztolyok, sőt két szakállas muskéta, keresztbe fektetve egymáson. És mindahánynak megvolt a maga története, izgalmasabbnál izgalmasabb események fűződtek hozzájuk. Fényes vadászatok és véres csaták, lesből való rajtaütések és nevezetes várívások. Áronpapa kiapadhatatlanul mesélt róluk, egyikről-másikról olykor akár fél délután. S amikor e rengeteg jeles vitézségek hallatán már mind a ketten úgy tűzbe jöttek, hogy csillogott a szemük, fakardot ragadtak hamarjában, és kipirult arccal – huj! huj! – megmérköztek. Végül Áronpapa kifulladásra megadta magát, és ellágyultan mosolygott. Ejha, te kis székelypalánta, aztán hírmondót se hagyjál az ellenségből...

Kényeztették, ahogy még senki. Lesték minden kívánságát, s mi mindent meg nem engedtek neki! Kedvére barátkozhatott, játszhatott a házbeli gyerekekkel, de még a szomszéd házbéliekkel is, pedig azok között akadt egy-kettő, akire anya menten ráfogta volna: csibész utcakölyök; és néha még csavarogni is elengedték velük a közeli utcákba vagy a Gellért fölötti játszótérre. Egyedül csak apa hiányzott nagyon. Nélküle még ez a pompás szabadság sem ért valami sokat. Kivel is lehetett volna olyan érdekesen beszélgetni, olyan jókat játszani és nagyokat kóborolni, mint övele? Nem, apát bizony még Áronpapa sem tudta pótolni. Hiányzott huncut mosolya, jókedvű nevetése,

ravaszokán összecsapott, keskeny szeme és erős keze, amibe ha belekapaszkodott az ember, biztosan tudta, hogy semmi baj nem érheti. De még a szaga is hiányzott. Az az ismerős, meleg, kicsit fanyarkás, dohányra emlékeztető illat, amelyet mindig teli tüdővel, boldogan szippantott magába, valahányszor a karjába göngyölödhetett. Sokszor úgy rátört a hiányérzés, hogy órák hosszat az ablaknál gubbasztott, nézte a mindig néptelen utcát (hátha egyszer csak befordul a sarkon!), és szinte kővé dermedt a kibírhatatlan szomorúságtól.

Naponta megkérdezte: apu még mindig katona? Igen, Miklós kám, mondta Áronpapa, még mindig. Ilyenkor persze anyáról is illett kérdezősködni: még nem múlt el a betegsége? Nem, Miklós kám, még nem. Miért nem látogatjuk meg soha, Áronpapa? Mert néha azért anyát is jó lett volna látni. Áronpapa türelmesen elmagyarázta, hogy a kórház, ahol anya fekszik, és ami tulajdonképpen nem is kórház, hanem szanatórium, nagyon messze van, odaát egy másik országban. Te pedig jól tudod, makutyi, hogy háború van, mostanában nem lehet csak úgy ukmukfukk utazgatni! Igen, tudta, hogy háború van, hogyne tudta volna. Mindenki erről beszélt a házban, a fűszeresnél, az utcán és a piacon. Erről beszélt az összes vendég, aki csak Áronpapáéknál megfordult, és Ferenc bácsi is, anyu bátyja, aki vasárnaponként eljött érte, hogy kirándulni vigye a Sváb-hegyre vagy Zugligetbe, sőt még a gyerekek is állandóan erről beszéltek a kertben és a játszótéren. Pedig semmi rossz nem volt ebben a háborúban. Odabenn, a Horthy Miklós úton néha katonák masíroztak, csinnadrattázott a zenekar. Máskor hosszúhosszú sorban sárgacsillagosok vonultak. Áronpapa azt mondta, az a csillag kitüntetés a mellükön, de ez nem volt egészen érthető. Ha ki vannak tüntetve, miért kísérik őket a kakastollasok? Különben se látszottak valami nagy vitézeknek, batyukat és bőröndöket cipeltek, lehorgasztott fejjel bandukoltak, de olyan rendetlenül, még csak lépést sem tartva, hogy nézni is siralom volt. Hanem a kakastollasok, azok igen, azok szépek voltak! Libegett a kalapjukon a toll, szuronyuk villogott a nyári napsütésben, a csizmájuk keményen dobbant. Mindössze ebből állt a háború. No meg abból, hogy esténként föl kellett tenni az elsötétítődeszkát az ablakra, különben jött rohamsisakkal a házparancsnok és lármázott. Igaz, olykor-olykor fölvijszoktak a szirénák és muszáj volt lemenni az óvóhelyre, de hisz az remek mulatságnak is beillett. Bújócska a fászpincében, ipiapacs az előtérben...

Érthetetlen volt a felnőttek örökös félelme. Annál is inkább, mivel apa meg anyá csupa vidám és jó dologról írt. Az is jó volt, hogy sűrűn írtak. Ha levelük érkezett, Áronpapa azonnal behívta az ebédlőbe, hogy felolvassa neki. Elterpeszkedett az öblös bőrfotelban, amelyben köpcös kis alakja szinte elveszett, és köhécselve, pislogva bontogatta a borítékot. Az ebédlőben napközben is félhomály derengett, mert beteg szemének ártott a fény. A nyitott ablakokat összehúzott bársonyfüggöny takarta, alig arasznyi résen tört be a napsugár, és meg-megcsillant a hatalmas, faköpenyes ingaóra metszett üvegén. Nagymama – Linamama – töpörödötten üldögélt az óra alatt, és horgolt. Mindig az óra alatt ült, és mindig horgolt. Áronpapa az okulárját babrálgatta, és komótosan, meg-megállva olvasta fel a legújabb levelet. Anya magas hegyekről írt, ahová csak drótkötél-vasúton lehet feljutni, meg nagy erdőkről, sziklákról és havas csúcsokról, amelyeket a szanatórium ablakából lát. Az igazat megvallva, elég unalmas leveleket küldözgetett, olyan unalmasakat, hogy ő csak udvariasságból hallgatta végig, s közben már alig várta, hogy újra kimehessen a gyerekek közé a kertbe. Annál izgalmasabbak voltak apa levelei! Rendszerint csatákról írt, de még micsoda csatákról! A körmét rágta le az ember izgalmában, amíg hallgatta. Egyszer a puskáját belerajzolta a levélbe, és emiatt az összes gyerek szörnyen irigykedett. Ő meg roppant büszke volt apára, levélről levélre büszkébb. El kellett ismerni, hogy legalább olyan rettenthetetlen hős, mint Kávásy kapitány, és ezt Áronpapa készségesen el is ismerte. S abban is egyetértettek, hogy Horthy Miklósnak éppúgy meg kellene jutalmaznia apát, mint

ahogy Kávásy kapitányt jutalmazta meg a fölséges király. Leveleit, akárcsak anya, majdnem mindig azzal zárta, most már nem kell sokáig várnia rá, rövidesen hazatér.

Telt-múlt az idő, de csak nem jött egyikük sem. A háborútól pedig már félni kellett. Az utcában, nem is igen messzire Áronpapáéktól, bomba csapott az egyik házba. Falai feketén meredeztek, füst gomolygott, korom hullt. A járdán, szorosan egymás mellé fektetve, emberek heverték. Ponyvával takarták le őket, de a cipőjük talpa előkandikált. Vess keresztet, Miklós, figyelmeztette Áronpapa, meghaltak szegények, a bomba ölte meg őket. Tágra nyitott szemmel meredt Áronpapára, és borzongva hozzásimult. Ugye, mi nem halhatunk meg, Áronpapa? Miránk ugye nem eshet bomba? Imádkozni kell, Miklós, mondta Áronpapa, s ez nem hangzott túl meggyőzően. Hát mi is meghalhatunk?, gondolta rémülten. Ettől a naptól kezdve szüntelenül félt. Ha Linamama reggelente a fűszereshez vitte vásárolni, vagy Rozálival, a kis cselédlánnyal átvillamosozott a hídon, a Nagycsarnokba, egész úton szorongva kémlelte az eget, nem tűnnek-e fel hirtelen a repülőgépek. A pincében már el nem mozdult volna Áronpapáéktól, s míg le nem fújták a légiriadót, rettegve hallgatta a földöntúli tompa dörrenéseket, és minden pillanatban arra számított, hogy rájuk omlik a ház. Ferenc bácsinak szipogva könyörgött, sehova se vigye többé kirándulni. A lakásban nem mert egyedül maradni a szobában, ahhoz pedig végképp nem volt bátorsága, hogy kimenjen a kertbe játszani. Igaz, Áronpapa ezt már úgysem engedte volna meg. Egyik délután ugyanis haragos szemrehányást tett Áronpapának, hogy becsapta a sárgacsillagosokkal. Nem is kitüntetésből hordják azok a csillagjukat, mondta dühösen, hanem azért, mert zsidók, és hogy tudják róluk az emberek, hogy gonoszok és piszkok. Áronpapa sokáig hallgatott. A bőrfotelban ült, mélyen belesüppedve, s arcvonásait nem lehetett kivenni a félhomályban. Kitől hallottad ezt, Miklós?, kérdezte végül csöndesen. Az egyik gyerektől a házban, válaszolta, s dacosan tette hozzá, egészen biztos, hogy az a gyerek igazat mondott, mert katonatiszt a papája, és aki katonatiszt, az csak tudja! Azóta nem mehetett ki a kertbe, és azóta tiltotta el Áronpapa a többi gyerektől. Bánta is ő! A világ minden kincséért se merészkedett volna ki egyedül a lakásból. A bombázások sűrűsödtek, a félelme nőttön-nőtt. Már álmában is bombák potyogtak. Gyakran riadt fel sírva, és Linamama sem tudta megnyugtani, aki pedig olyankor odabújt hozzá az ágyba.

Egyik éjszaka aztán mindennél iszonyúbbat álmodott. Apát látta a harcmezőn, amint éppen leteríti a puszkagolyó. Nagyot sikoltott rémületében, s erre fölébredt. Fogvacogva nyitott be az ebédlőbe. Az asztalon égett a zöldernyős lámpa, Áronpapa írt. Amikor észrevette őt a nyitott ajtóban, zavarba jött, és egy pillanatra eltakarta kezével a papirost. Hát te, gyerkőce? Miért nem alszol ilyenkor? Ő csak állt, és a papirost nézte az asztalon. A kislámpa fénye éppen rávetődött. Csak nézte, s már a rémületéről is megfeledkezett. Nem hallod, szólt rá Áronpapa, nem hallod, mit kérdeztem? Miért nem vagy ilyen késő éjjel az ágyadban? Azt álmodtam, dünnyögte, hogy apu meghalt a csatában, de eközben is mindegyre a papirost figyelte. Csacsiság, nevetett rajta Áronpapa, hisz tegnap kaptunk tőle levelet, és a postás meglásd, holnap vagy holnapután is becsönget majd! És te mit csinálsz itt, Áronpapa, kérdezte bizalmatlanul, te miért nem alszol? írok, köhécselt Áronpapa, s belökte a fiókba a megkezdett levelet, éppen anyukádnak írok a messzi szanatóriumba. Nem hitt neki. A rettenetes, iszonyú gyanú már belefészkelődött. Hogy lehet az, hogy a papiros, ott az asztalon, éppen ugyanolyan rózsaszínű volt, amilyenre apa meg anya szokott írni? Meg aztán Áronpapa olyan furcsán pislogott, pontosan úgy, mint aki nem mond igazat. Jó éjszakát kívánt neki, és visszafeküdt az ágyába. De nem tudott elaludni. Egyre csak a rózsaszínű levélpapír motozott az eszében. Lehet, hogy Áronpapa becsapja? Hiszen a sárgacsillagosokkal is becsapta! Addig tépelődött, törte a fejét, míg végül ravasz ötlete támadt. Volt egy féltve őrzött, szép piros ceruzája, és most már tudta, hogy Áronpapa a

fiókos szekrényben tartja a rózsaszínű papirosokat. Másnap reggel, amint fölkel, titokban tűhegynyi piros pontot nyomott valamennyinek a sarkába. A tisztákra is, meg azokra is, amelyeken már írás volt. Áronpapa vaksi, gondolta, úgyse veszi észre.

Harmadnap aztán, ahogy Áronpapa ígérte, csakugyan levél jött apától. Linamama ott ült az ingaóra alatt, és horgolt. Áronpapa elhelyezkedett egy bőrfotelban, pápaszemét az orrára tűzte, és torkát köszörülgetve hozzálátott a felolvasáshoz. Ő azonban nemigen figyelt oda. Izgett-mozgott a zsámolyon, feszülten leste Áronpapat, és alig győzte kivárni, hogy a levél végére érjen. Akkor kinyújtotta gyorsan a kezét, mutasd, hadd olvasom én is! Áronpapa göcögösen nevetett, hiszen te még nem ösmered a betűket, makutyi. De addig-addig makacskodott, míg meg nem kapta tőle a levelet.

Azonnal fölfedezte rajta a piros pontocskát.

Reszketve felállt, de a lába kiszaladt alóla, és elvágódott a szőnyegen.

(Alleluja)

Az volt a Karácsony
 Az a negyvennégyes
 Az a leggyönyörűbb
 Mikor a semmiből
 Hirtelen fölzengő
 Orosz ágyudorej
 Ujjongva széttörte
 A rettegés néma
 És nyomasztó csendjét
 Fennen hirdetve, hogy
 Megváltásunk most már
 Ím, a küszöbön áll

Lenn, a szénpincében
 Nemcsak apám bujkált
 A szökevény „muszos”
 De egy zsidó lány is
 Szinte még gyereknyi
 (Nevét nem ismerem
 Ám hadd mondjam-higgyem
 Neve Mária volt)
 Ki vajúdott, s megszült
 Egy fiút az ágyúk
 S katyusák diadal-
 Dübörgése közben

Én hatéves voltam
 Legendákra, hitre
 Varázsos igékre
 Mesékre fogékony

S legbelül magamban
Titkolva titkoltan
Még soká és makacs-
Megrögzötten hittem
Hogy körúti házunk
Szenespincéjében
A kis Jézus akkor
Újra megszületett

Játék vasút

A tehervonat, amelyet mérges prűszköléssel özönvíz előtti, kicsiny mozdony húzott, megállt a Berliini téren, és szabad utat engedett az Újpest felé vonuló harcokocsioszlopnak. A rövid szerelvény valamennyi kocsiján ez a krétával írt szöveg állt:

BURGONYA AZ ÉHEZŐ SZÉKESFŐVÁROSNAK!

Az utolsó vagonról egy sovány, fekete hajú, tizenkét éves kisiú ugrott le. Barna UNRRA-kabátot viselt, és vízhatlan táskáját az amerikai segélyprogram kezdőbetűi díszítették. Csaknem bokáig érő, hosszú kabátja alól kék-fehér csíkos, durva vászonnadrág villant ki, s ugyanebből az anyagból készült kerek sapka volt a fején. A sapkán nyomott, fekete számok látszottak: 27059.

A Nyugati pályaudvar rommá lőtt épülete előtt, a közmunkásokra felügyelve, két nemzetiszín karszalagos rendőr meg egy zömök, széles vállú vöröskatona ácsorgott. Mindhárman a kisiút nézték.

A gyerek nehéz bakancsában átszaladt az úttesten, nem törődve azzal, hogy a közmunkások és a járókelők figyelme reá irányul, majd a járdára lépett.

A vöröskatona fölemelte a kezét.

– *Malenykij cselovjek! Igyi szuda!*

A rendőrök mozdulatlanul álltak. Puskájukra támaszkodtak, és tekintetüket nem vették le a kisiú sapkájáról.

– *Igyi szuda, malcsik!* – szólt másodszor is a vöröskatona, és elhajította félig szítt cigarettáját.

A kisleány sovány arca megmerevedett. Nagy barna szemén rémület suhant át, ajka és álla remegni kezdett. Aztán meghúzta a vállán lógó táskaszíját, és lassú léptekkel odament hozzájuk.

Nem szólt, szemét lesütötte. Merőn nézte a katona sáros csizmáját.

– *Lager?* – kérdezte a katona, miközben a kerek sapkára bökött.

A kisleány fölnézett, de csak egy pillanatra. Már nemcsak az arca, hanem a tekintete is megdermedt.

A vöröskatona mormogott valamit, széles arcán zavart mosoly jelent meg. Fél tábla csokoládét húzott elő a zsebéből, és a kisleánynak nyújtotta.

– Fogadd el! – biztatták a rendőrök. – Mondd neki: szpasziba, tovaris.

A kisleány csak hallgatott. A csokoládét a táskájába süllyesztette, de csak hallgatott. Állhatatosan a katona csizmáját nézte, az arca változatlanul mozdulatlan, szinte közönyös volt.

A katona ismét pufajkája zsebében kotorászott. Végül összeráncolt homlokkal elővett egy horpadt vekkerórát, és azt is a lány kezébe nyomta.

Ekkor a kisleány halványan elmosolyodott, és kimondta:

– *Szpasziba, tovaris.*

A katona mély hangon fölnevetett.

Hirtelen átölelte, megropogtatta a kisleány csontjait, és barátságosan hátba teremtette.

– *Hitler kaputt!* – bömbölte. – *Fasiszti kaputt! Bravó, mologyec!*

– Van kihez menned? – kérdezték a rendőrök.

A kisleány bólintott, azzal otthagyta őket.

A vöröskatona megint rágyújtott. Tarkójára lökte a kucsmáját, és egyszerre vad arccal káromkodni kezdett.

A rendőrök tekintetükkel kísérték a kisleányt. Látták, amint át-átugrálva a felszaggatott aszfalt gödreit, sietve halad a járdán, s még azt is látták, hogy átszalad a Podmaniczky utca kereszteződésén, aztán elvesztették szem elől.

A gyerek a Szondi utcán túl megállt az egyik ház előtt. Ez a ház a többihez képest meglepően ép maradt. Nem érte belövés, a teteje sem szakadt le, sőt sértetlen maradt az első emeleti párkányon elnyúló két kőszobor is. Csodálatosképpen még a szétlőtt kapu fölötti színes üvegtábla sem törött el.

Rothmann Miksa illatszertára – hirdette az üvegcégér. – *Valódi párisi áruk. Az udvarban balra.*

Az üvegtábla alatt mésszel felmázolt jelmondat kanyargott:

LAKAT ALÁ A SPEKULÁNSOKKAL!

A kisleány bémészan betűzgette a kusza írást, majd elmosolyodva beszaladt a hosszú kapualjba.

Amikor a negyedik emeletre ért, és a lépcsőházból kifordult a függőfolyosóra, heves szívdobogás kapta el. Megtorpant, a korlátnak támaszkodott.

Az udvaron, a porolónál, kezében hosszú seprűvel, természetes asszonyosság állt, és őt figyelte. Ettől megijedt. Szaporán végighaladt a folyosón, és az egyik ajtón becsöngetett. A réztáblán ez a név állt:

NOVÁK IMRE

Az ajtó szinte azonnal kinyílt. Törékeny, szép arcú asszony jelent meg, csodálkozva nézett a kisfiúra.

Egy ideig szótlánul, majdnem ijedten meredtek egymásra. A kisfiú zavarában a táska szíját ráncigálta.

– Csókolom, Magda néni...

Az asszony nem szólt. Elsápadt, egészen fehér lett, és hirtelen behúzta a gyereket az előszobába. Hitetlenkedve rázogatta a fejét. Az arca örömeiben és megdöbbenésében szinte zilálttá vált.

– Andris! Andriskám... – suttogta végül.

Melléhez szorította a kisfiú forró arcát, majd néhányszor hevesen megcsókolta.

Andris behunyta a szemét, szája legörbült. Félt, hogy azonnal elbőgi magát, s ettől nagy-nagy zavarban volt, és megint csak a táska szíját cibálgatta.

– Imre! Gábor! – sikoltotta az asszony. – Gyertek ki! Nézzétek!... – És újra magához szorította, csókkal borította el a kisfiút.

Az ajtóban alacsony, kerek arcú férfi jelent meg, és egy hét év körüli szőke fiúcska, aki apró játékmozdonyt tartott a kezében.

– Nézzétek! – mondta már sírva az asszony. – Andris! Megjött...

A férfi karjában vitte be a szobába Andrist. Az asszony még mindig sírt, a falnak támaszkodva törölgette a könnyeit. Gábor a játékmozdonyt szorongatta, és tanácstalanul pillantgatott hol anyjára, hol a szoba felé.

– Ki ez a kisfiú? – kérdezte kissé riadtan.

– Hát Andris – szipogta az asszony. – Andris, az unokabátyád... Meg sem ismered? „De hisz azt mondták, hogy ő meghalt” – csodálkozott magában Gábor.

Benyitott az ebédlőbe, és megállt az ajtóban.

Apja a sovány kisfiú előtt guggolt, és mind a ketten szívből nevettek.

– Szpasziba tovaris! Ezt mondtam neki – mesélte éppen a kisfiú.

A vekkeróra a parkettán csörömpölt.

Gábor szemügyre vette ezt a sovány, fekete hajú kisfiút mulatságos öltözetében, és még mindig csodálkozva, csakugyan felismerte benne Novák Andrist, az unokabátyját, akivel mindig olyan remekül lehetett játszani. Felvidámodott, és odaszaladt hozzájuk.

– Andris, szervusz! Mi ez a csúf ruha rajtad?

– Szervusz – mondta a kisfiú, s felállt, komolyan kezét szorított vele. – Ezt a kabátot az amerikaiaktól kaptam. Csúnya, de jó meleg. A csíkos pedig alatta rabruha.

„Igen, ő rab volt – gondolta Gábor, és elpirult. – Szolnokról vitték el a szüleivel. Amikor megtudtuk, nagyon sírtunk...”

Zavartan pislogott. Úgy érezte, hogy erről nem illik kérdezősködni.

– A lágerben ilyen ruhát kellett hordani – magyarázta Andris kissé fontoskodva. – Tudod, hol van Bergen-Belsen? Én ott voltam. Németországban.

A férfi szomorúan mosolygott, és megsimogatta Andris arcát.

– Erről most ne. Majd később. Biztosan éhes vagy.

Ettek.

Mind a négyen az asztalnál ültek és hallgattak. Az asszony lopva a könnyeit

törölgette, a férfi maga elé meredt. Kerülte Andris tekintetét. Andris is hallgatott. Az evés minden figyelmét lekötötte. Szorgalmasan kenegette a sült krumplira a zsírt, és közben igyekezetében kissé kidugta a nyelvét.

Egyedül csak Gábor fecsegett.

– Ebéd után kisvasutazunk, jó? Apu borzasztóan ügyes ám. Annyi sánt csinált a vonathoz, hogy már a fél szobát körül lehet rakni. Állomást is fogunk csinálni meg bakterházat. Építőkockákból szoktam építeni.

– Bakter is van? – kérdezte Andris teli szájjal.

– Persze hogy van! Te, legalább száz bábum van! A társasjátékaimból szedem össze. Ők az utasok és a vasutasok.

Egyre jobban örvendezett, hogy Andris betoppant. Vele sokkal jobban lehet majd vasutazni, mint apával. Apa, őszintén szólva, kicsit unja az egészet.

– Nálunk maradhatnál néhány napig – mondta a férfi Andrisnak. – Igen, ez volna a leghelyesebb. Alaposan kipihennéd magad.

Andris a fejét rázta.

– Holnap már elindulok. Nagyon szeretném látni apuékat. Mennek Szolnokra vonatok?

– Mennek, hát persze – dűnnyögte a férfi. Odébb tolt a tányérját, és cigarettát kezdett sodorni.

Ebéd után az asszony kinyitotta a nagyszekrényt.

– Keresünk neked valami rendes ruhát, Andris. Ebben nem maradhatsz. Megfürdesz szépen és átöltözől.

A kisfiú elkomorodott.

– Nem akarok átöltözni – mondta. – Ne tessék haragudni, Magda néni...

– De hát – hebegett az asszony –, ez a ruha, ami rajtad van...

– Ebben akarok apuval és anyuval találkozni.

Csend támadt.

– Igen – szólt rekedten a férfi. – Én értelek. Hagyd csak, Magda. Igaza van.

Az asszony ijedten nézett rá, aztán a kisfiúra. Tétován becsukta a szekrényt.

– Legalább fürödj meg – suttogetta. – Forralok vizet.

– Én meg addig összerakom a síneket – pattant fel Gábor, és átvágtatott a másik szobába.

Amikor Andris kiment fürödni, az asszony rémülten a férjére tekintett.

– Hogy fogjuk megmondani neki?

A férfi nem nézett rá. Az arca elborult.

– Majd – intett. – Egyelőre nem lehet.

– Ez borzalmas – suttogetta az asszony.

A férfi megremegett.

– Mit sopánkodszt?

Kifordult a szobából, ingerülten becsapta az ajtót.

A fürdőszobából vízcsobogás hallatszott. Rövid habozás után kopogott és benyitott.

Andris vidáman lubickolt a kádban, nem szégyellte meztelenségét.

– Mikor fürödtél utoljára? – kérdezte a férfi, és mosolyogni próbált.

Leült a szennyestárára, s érezte, hogy nem tud a kisfiúra nézni.

– Nemrég – mondta Andris. – Az amerikai szanatóriumban mindennap fürödtünk. Gyönyörű, nagy fürdőszobák voltak. És volt egy nővérke, Maynek hívták. Nagyon szeretett engem. Ő fürdetett meg mindennap.

– És te nem szégyenkeztél? Nagy fiú vagy már.

– Nem. A lágerben sokat voltunk meztelenül. Amikor Fräulein Lise meg a doktornő megvert minket, mindig meztelenre kellett vetkőznünk.

A férfi most sem nézett rá. Félt, hogy a vékony kis testen még nem hegedtek be a sebek.

Rágyújtott.

– Flogyan jöttél haza?

– Felkapaszkodtam egy vonatra. Aztán egy másikra. Mindig olyanra, amiről tudtam, hogy hazafelé jön. – Elhallgatott egy pillanatra. – Én ugyanis megszöktem a szanatóriumból. Ki tudja, mikor engedtek volna el? Látni akartam már apuékat.

A férfi köhintett, zavartan nézegette a cigarettáját.

– A fenébe is! – mérgelődött. – No, nézd csak... ekkora finánclátat! Remélem, te még nem dohányzó!

– Egyszer már én is kipróbáltam – kuncogott Andris. – Elcsórtam egyet az amerikai őrmestertől. De nagyon csípte a torkomat a füst...

– Ó, te csibész! – dohogott a férfi, és csaknem kicsúszott a száján: „Mit szólna ehhez apád?”

Amikor Andris megfürdött és visszatért, a kisvasút sinei már körbefutották a szobát.

Gábor már nem érezte őt idegennek. Kék fürdőköpeny van Andrison, ami anyué, s bár anyu sietve felhajtotta az alját meg az ujját, Andrisnak mégiscsak a bokájáig ér. Apa szövetpapucsában csónakázik, és valami zöld kendőből pompás kis turbán van a fején. Igen, Andris most a régi. Igaz, nem emlékezett egész pontosan, milyen is volt azelőtt Andris, hiszen oly régen találkoztak, hogy csak valami homályos kép élt benne: de mégis biztos volt, hogy ez az igazi Andris, a régi, vicces Andris, akivel remek volt játszani.

Szerette volna, ha unokabátyja most majd elmeséli, hogy milyen volt rabnak lenni. Szólni azonban nem mert róla.

Andris pedig közben ezt gondolta: Jó neked. Együtt lehettél az apukáddal és az anyukáddal. Sose kellett sírnod. Félned se kellett. Nem kellett félned Fräulein Lisétől, se a doktornőtől. Mit tudsz te erről?”

Szerette volna elmesélni, hogy milyen rossz volt örökké félni, s hogy kis híján meghalt azoktól az injekcióktól, amiket a doktornő a karjába meg a combjába szúrt. Lassanként megbénult volna, azután meghal...

De szégyellt erről beszélni. Különbösen is, milyen nagyképűség lenne! Hiszen ő is csak a szanatóriumban tudta meg, ahol May ápolta. Néhány bácsi beszélt erről egymás között, ő véletlenül hallotta, és eleinte sehogy sem akarta elhinni.

„Mit tudsz te erről? – gondolta újra, kissé felnőtteken. – Szörnyen kicsi vagy még. Egy kis vakarcs. El se hinnéd, vagy bejédnél, és rosszakat álmodnál egész éjszaka, meg folyton bőgnél. Erről csak apunak és anyunak szabad majd mesélni.”

– Gyere, játszunk – szólította meg Gábor, és büszkén rámutatott a vasútjára. – Jó kis vonat, ugye? Igazi Märklin-vonat. Keresztapától kaptam.

„Ez német vonat – gondolta Andris és elszorult a szíve. – A németek úgy mondják: *Zug...*”

Kezébe vette az egyik teherkocsit. DR – ez volt rajta egészen apró betűkkel. Azokon az igaziakon is ez állt. Ajtajukra pedig nagy betűkkel rámeszelték:

ACHTUNG! NACH BERGEN-BELSEN!

Nehéz lett a szíve.

Amikor a vagonok felé terelték őket a rendező pályaudvaron, apát egyszerre szem elől vesztette. Anya pillanatra sem engedte el a kezét. Két karjával magához szorította, és hátával védte a lökések, a taszigálások, a puskaütlegek elől. Egymást taposták az emberek. Lárma, jajveszékélés. Egy erős hang azt bömbölte: „*Ruhe!*” „Apu hol van?” – kérdezte, amikor felsodródta a vagonba. Anya arcán vér szivárgott. Puha, erős karjával egyre csak magához ölelte. „Ő nem velünk jön – súgta. – Itt csak nők és gyerekek utaznak.”

Másra alig emlékezett.

Vigyázatosan a sínre helyezte a kis kocsit, és szemügyre vette a vágány mentén sorakozó bábukat. Pirosak, kékek, zöldek, feketék. Ha száz nincs is belőlük, csakugyan rengetegen vannak. Ezek a *Capitaly* bábui, amazok a *Futóversenyéi*. Megismerte őket. A *Futóversenyben* sohase lehetett legyőzni. Igaz, kicsit csalt a dobókockával, de egyszer sem kapták rajta.

Alkonyodott már.

Gábor négykézláb csúszkált a parkettán. Az állomást építette, figyelmes arccal rakosgatva egymásra a színes fakockákat. Nyelvét picit kidugta, szőke haja a szemébe hullott.

„Te persze azt hiszed, hogy az valami igazi állomás volt ott – gondolta Andris. – Várócsarnokkal, hordárral, vasutasokkal. Csak egy barakk állt a sínek mellett. Horogkeresztes zászló lengett rajta. És mindenfelé szögesdrót volt. A szögesdrót előtt feketeruhás katonák, kutyákkal...”

A bábuk után nyúlt. Kiemelt közülük egy feketét, és a tenyerére állította. Szépen esztergált, apró figura volt.

„Halálfej vigyorgott a sapkájukon – gondolta. – *Hinaus!* Ezt kiabálták, amikor kinyitották a vagonajtót. Meg ezt: *Scnell! Schnell!* Rezesbanda játszott. A kutyák ugattak. Anyu leugrott velem a lépcsőről, és a háta mögé rejtett. Egyszer csak elénk toppant, ott magasodott egy feketeruhás katona. Mindkettőnkét kitépett a sorból...”

– Ide nézz! Nézz ide! – lelkesedett Gábor. – Ugye, szép kis állomás? Legyen tornya is?

Egy ódon, háromágú tartóban gyertyák égtek. Észre sem vették, amikor az asszony behozta, és a rádió tetejére állította.

– Nem hallod? – méltatlankodott Gábor. – Azt kérdeztem, hogy tornyot is építsek az állomásra?

– Nem, ne építs.

„Nem volt rajta torony – gondolta. – Egy másik házon volt csak torony. Az ott állt a sínektől nem messze. Karcús kis tornyán szélkakas mozgott. Kéményéből állandóan dőlt a füst. *Bad* – gót betűkkel ez állt a kapuja felett...”

Az asszony rátett egy lapáttal a kicsiny vaskályhára. Vígan pattogott a tűz.

– Építs oda egy lapos házat – mutatta Andris. – Oda, a sínek mellé. Egy hosszúkás, lapos házat. Legyen tornya és tömzsi kéménye...

„Anyut oda vitték – gondolta. – A feketeruhás kirántott minket a sorból, és anyutól el akart vinni. Anyu belém kapaszkodott és térdre esett. Mély hangon kiáltott valamit. Két egyenruhás néni fölemelte, és beállították abba a sorba, ami a lapos, tömzsi kéményes ház felé kanyargón. Engem egy asztalhoz vezettek. Sok gyerek állt ott. Fehérköpenyes doktornő mosolygott rám. »Ne félj, fiúcska« – szólt magyarul. Egy lóarcú, egyenruhás néni ült az asztalnál, az is mosolygott. Ő volt Fräulein Lise. »Anyukád most elment fürödni, aztán majd visszajön hozzád« – magyarázta a doktornő.”

Megizzadt a tenyere. Visszaállította a fekete bábút a többi közé.

„Nem kéne vonatozni – suttogta magában. – Ez rossz.... nagyon rossz játék. Nekem is van otthon kisvonatom, de soha nem fogok játszani vele.”

– Kész van! – kiáltotta Gábor. – Elkészült a kis ház! Jól építettem? – A kéménye is jó, ugye?

Csakugyan ügyesen csinálta meg. Andrisnak el kellett ismernie. A ház lapos volt, hosszúkás, a kéménye tömzsi, a tornya karcsú. Szélkakas persze nem forgott rajta.

Lehajtotta a fejét. Haját rőtre festették a kályha lángjai.

„Anyutól meg kell még kérdezni, hogy akkor miért nem jött vissza hozzám. Biztosan nem engedték, és engem csak becsaptak. Sírtam. A többi gyerekkel együtt sorba állítottak, és elindultunk a láger felé. »Nahát – zsörtölődött a magyar doktornő. – Ilyen nagy fiú, és mint valami bőgőmasina...“

Neki kellett volna menni. Nekiugrani! A kezébe harapni...”

– Indul a vonat! – kiáltott Gábor. – Figyelem, figyelem! Indulás! Az utasok szálljanak be!

A kicsiny vagonok zsúfolásig teltek a bábukkal.

„Meg fognak fulladni – gondolta Andris. – Egy öregasszony meghalt a kocsiban. Engem anyu fölemelt, hogy levegőt kapjak. A kis ablakon rács volt. A vonat szaladt. Tak-tak! Tak-tak! Talán napokig is szaladt... Nem volt sem enivaló, se víz... Száraz volt a torkom... »Vizet... – nyöszörögtem. – Inni akarok, anyukám!...« »Nemsokára megérkezünk – suttogta anyu. – Nemsokára... És ott lesz sok víz... Még egy kis türelem.« Állandóan ezt mondta.”

Veríték ütött ki a homlokán.

Gábor megnyomta az indítógombot és fiittyentett. A kis vonat elindult. Zakatolva futott körbe, kerekei kattogtak a váltókon. Tak-tak! Tak-tak!

Andris összeszorított szájjal, mozdulatlanul ült.

„Milyen furcsa! – csodálkozott Gábor. – Olyan az arca, mintha haragudna valamiért.”

– Te szeretnéd irányítani a vonatot? – kérdezte barátságosan. – Legyél váltóőr, jó? Ott van az a kis drót, azt kell jobbra vagy balra fordítani.

A vonat fürgén robogott. A kocsikban összevissza zöttyentek a bábuk.

Andris még mindig moccanatlanul ült. Ajka alig észrevehetően mozgott.

– Ne játsszuk ezt – suttogta.

Gábor semmit sem hallott. Csillogó szemmel kiabált. A hangszórót utánozta.

– Figyele-em! Megáll a vonat! Állomás következik, tessék kiszállni-i-i!

Megnyomta a kezelőgombot, és a vonat lassított. Méltósággal gördült be az

állomásra.

– Ne játsszuk ezt! – kiáltotta Andris, és felpattant. – Nem hallod? Hagyd abba!

Sovány arca eltorzult, szeme fenyegetően villogott.

– De az utasoknak... – motyogta Gábor megszeppentem –Az utasoknak ki kell szállniuk...

– Nem!

Andris a sínekhez ugrott, és teljes erejéből belerúgott az állomásba. Az építőkockák szerteröpültek. Aztán szétrúgta a lapos kis házat is, karcsú tornyával, tömzsi kéményével.

– Mit csinálsz? – Gábor rémulten mered rá, és sírásra görbült a szája.

Andris egész testében reszketett.

A kis mozdony a falnak repült, és darabokban hullott a földre. Andris eltakarta az arcát, és sírva fakadt.

Az utasok kiszálltak a vonatból...

Demokratikus tej

Az állatkeltben tejet mérnek. Állítólag békebeli, alig vizezett tejet, Novák úr. És originál amerikai szalmaszálat adnak hozzá – mondotta Weingruber Lajos ideiglenes segédházfelügyelő a Teréz körúti bérház aprófává lőtt kapujában, s közben jelentősen rákacsintott a szőke, pisze orrú kisfiúra, aki egy pillanatra sem engedte el édesapja kezét.

– Honnan tudja, hogy vizezve van? – kérdezte barátságtalanul a szőke kisfiú édesapja, zömök, kerek képű férfi. – Hátha egyáltalán nincs is vizezve? Miért beszél maga itt összevissza?

Az atlétatermetű segédházfelügyelő megigazította kanárisárga csokornyakkendőjét, amelyet épp a minap kapott egy svájci segélycsomagban, és elnézően mosolygott.

– Vizezetlen tej? – csóváltgatta a fejét. – Még hogy Magyarországon, kérem? Itt, kérem, ahol Árpád óta mindenki vizes tejen nőtt fel? Ez üzlet, tetszik érteni, seft! A háború előtt tudniillik hatósági tejellenőr voltam...

Szép, napsütéses reggel volt. A szemközti házon, dr. Janda magánnyomozó hatalmas cégtáblája alatt, bordó szőnyeg függött. A szőnyegre kartonból kivágott, otromba betűket tűzködtek:

ÉLJEN AZ ELSŐ SZABAD MÁLYUS 1!

– Azok odaát megtanulhatták volna a magyar helyesírást – dohogott a szőke kisfiú édesapja, és hosszúkás szopókás, orosz cigarettával kínálta a segéd-házfelügyelőt. – Tudja maga, mit kapott a bori munkatáborban egy Grünfeld nevezetű, óbudai dekoratőr, aki valami ünnepi transzparensen nőneműsítette a Führeert?

– Az SS gyűlölte a slendrián munkát, azt meg kell adni – bólogatott Weingruber Lajos. – Nálunk, Auschwitzban legalábbis Wehrmacht-szappant főztek volna ebből a Grünfeldből.

Lassan haladtak a zsúfolt Körúton. „Tejet fogunk inni” – gondolta a szőke kisfiú. Édesapja kezét szorongatta, és nagyon megilletődött volt. Éjszaka alig hunyta le a szemét, s már korán reggel talpon volt, olyan izgatottan várta ezt a napot. December eleje óta, mikor édesanyjával leköltözött a légópincébe, először vitték hosszabb sétára. Még hozzá éppen az édesapja, aki csak nemrégiben jött haza, s aki különben is megígérte, hogy most már örökké vele marad, és nem megy többé semmiféle munkatáborba. Apával a legjobb sétálni. Azelőtt borzasztó sokat csavarogtak kettesben. Rósejbnit vásároltak zacskóban az Oktogonon az Ukovicsnál, kísétáltak a Ligetbe hintázni, felültek az angolparkban a repülőre meg a dodzsemre, csónakáztak a városligeti tavon, de még az is megesett, hogy a hídról célba köpdöstek a tóba; ha pedig elfáradt, papa felültette a nyakába és úgy kóboroltak keresztül-kasul a városon. A Kőműves vendéglő előtt pedig mindig planétát vásároltak. Ott állt egy ember az Aradi utca sarkán, a vállán zöld kakaduvál. Ez a kakadu egyszer húsz fillérért megjósolta neki, hogy ha felnő, roppant gazdag lesz, és nem kell többé zongorázni tanulnia, amit a legjobban utált a világon.

Sajnos, most sem a Kőműves vendéglőt, sem a planétás embert nem találta. A vendéglő helyén kiégett boltívek, üszkös falak meredeztek, a planétás ember standján meg néhány toprongyos alak tűzkövet és használt svájci órákat árult. Egy amerikai katonatiszt, arcán bárgyú vigyorral, szorgalmasan fotografálta őket.

Az úttest tömve volt emberekkel. Táblákkal, piros zászlókkal vonultak, és torkuk szakadtából énekeltek. „Olyan, mint a Szent István-napi körmenet – gondolta a szőke kisfiú, mert édesanyja elvitte egyszer erre a körmenetre. – De ott mindenki szörnyű illedelmesen megy, sírósan énekel, és folyton keresztet kell vetni. Ezek itt vidámak és jó nagyokat ordibálnak...”

– Mi is beállunk a felvonulásba – mondta az édesapja, és megszorította a kezét. – Aztán meg elmegyünk az állatkertbe, és tejet iszunk.

– A majmokat is megnézzük? – kérdezte a kisfiú.

– Majmok most nincsenek az állatkertben, fiacskám. Szálasi Ferenc gázkamrába küldte valamennyit, mert az volt az érzése, hogy őket utánozza.

A kisfiú nevetett. Jól tudta, ki Szálasi Ferenc, és azt is tudta, mi a gázkamra. Édesapja igen fontosnak tartotta, hogy tudja.

Az Oktogonon beálltak a menetbe, és Weingruber Lajos rögtön kieresztette a hangját:

– Minden nyilast kötélre!

„Mi is ordibálunk – gondolta elégedetten a kisfiú. – Csak kár, hogy nincs zászlónk.”

Karcsú, sötét hajú, fiatal nő haladt mellettük a sorban. „Nagyon szép néni – gondolta a kisfiú. – És két zászlója van.”

A nő rámosolygott és megkérdezte:

– Te nem akarsz lengetni, kisfiú? – Azzal egy piros papírzászlót nyomott a kezébe.

– Köszönd meg szépen a néninek – szólt atyai hangon Weingruber Lajos, és elbűvölően mosolygott. – Egyedül van a kisasszony? Meghívhatnánk egy pohár tejszót az állatkertbe?

– Szalmaszálat is adnak hozzá – mondta a szőke kisfiú.

Nagyon hálás volt a zászlóért, és fölötte elégedett, hogy ilyen szép, fiatal nénival beszélgethet. A Szent István-napi körmenetben csupa undok, kövér asszony volt körülötte, akik menten vasvillaszemet meresztettek, ha megszólalt.

– Apukám azt mondta, hogy nem lesz víz a tejszóban.

– Én még vízzel se szeretem. Utálom a tejszót – mondta a fiatal nő, és lesimította a kisfiú haját, amely hátul, a forgóján makacsul felágaskodott. – Meg különben is, tudod, nagyon elfoglalt vagyok ma. Sok helyen kell föllépnem.

– Hová tetszik föllépnem? – csodálkozott a kisfiú.

A nő nevetett. – Azt hiszem, valami asztalra. Versek fogok szavalni.

– Szóval a kisasszony művésznő – bólogatott Weingruber Lajos, és nem tudni, miért, sárga csokornyakkendőjét babrálta. – Én nagyon kedvelem a költészetet. Ha megengedi, mi is meghallgatnánk, és utána mégiscsak innánk együtt egy kis tejszót. Állítólag még fizetni sem kell érte. Képzelteri, micsoda újfajta minőség...

– Sokat fecseg maga, Weingruber – szólalt meg bosszúsán a kisfiú édesapja, miután a fehérblúzos nő elbúcsúzott tőlük. – Vegye tudomásul, hogy ki nem állhatom a destruktív pasasokat.

A Vörösmarty utca sarkán, a lámpavason, szalmabáb alakjában Hitler Adolf vezér és kancellár lógott. Weingruber Lajos széles vállára ültette a kisfiút, hogy le ne maradjon a látványosságról.

– Hát Horthy? – méltatlankodott valaki. – Horthy hol van? Spórolnak a lámpavasakkal?

Egy zsirárdikalapos, hátizsákos öregúr a sétányra mutatott, ahol nagy kupac hamu feketéllett.

– A főméltóságú úrnak ott gyújtottak alá. Csudára bűzlött, mert nedves volt a szalma.

A mellékutcákból is áradtak a felvonulók. A zászlókkal, szőnyegekkel, virágokkal feldíszített házak ablakaiból lelkesen integettek. A járdát mindkét oldalon ellepték a kíváncsiskodók.

– Gyertek velünk! Gyertek velünk! – A menetben végighullámzott a kiáltás.

A kisfiú látta, hogy egy vadászkalapos úr mérgesen fület mutat, s erre a mellette állók az orráig húzzák a kalapját.

A kisfiú szívből nevetett. Az orrán napsugár táncolt. Egy tagbaszakadt vöröskatonára rávigyorgott, és fél marék csokoládét tömött a szájába.

– Nicsak, Novák úr! – szólt örvendezve ekkor valami vékony hang. – Hát maga él? Maga is megúsza?

Egy incifinci, keskeny ember furakodott melléjük. Foszladozó, rózsaszín női pulóvert viselt, törött szemüvegét cukorspárgával kötözte a füléhez.

A kisfiú édesapja a homlokát ráncolta. Széles arcán cseppnyi derű sem látszott.

– Honnan ismer maga engem?

– Jaj, hát a Läger Heidenauból! – lelkesedett az incifinci ember. – Kutatom a

bajtársak címét, hogy csináljunk egy kis összejövetelt. Nem emlékszik rám? De arra a marha Battovány főtörzsre csak emlékszik! Egymás mellé kötött ki minket a placcon....

– Aha, valami rémlik... – A kisfiú édesapja sötéten mosolygott. – No, jó, de mit akar ezzel? Szervezzünk lágerbankettet? Találkozás minden húsvétkor a Gundelnél? A tablót majd elküldjük Battovány főtörzsnek?... Menjén a fenébe!

A keskeny ember zavartan habogott.

– Maga kommunista lett, Novák úr?

– Rühellem ezeket a féleszüeket – mondta a kisfiú édesapja, amikor az egyre dagadó tömeggel együtt tovább sodródtak. – A Láger Heidenauban töltött szép napok... Meg kell örülni! Ezek tíz év múlva nosztalgikus könnyekkel fognak visszaemlékezni az egészre. Battovány főtörzs, a szadista barom kedélyes, ámde kissé bogaras szivarrá szelídül majd, akár csak Pirók tanár úr a Bulyovszky utcai főreálból... No, adja át a fiamat, Weingruber. Most én cipelem egy kicsit.

Hallgatagon lépkedtek. A szőke kisfiú szeppenten pislogott. Édesapja nyakába kapaszkodott, picikét cibálgatta a fülét, és azt gondolta: sokkal jobban lovagokat, mint Weingruber bácsi. Csak azt nem értette, hogy mitől lett egyszerre olyan haragos.

– A nővéremet meg az öcsémet füst formájában kieresztették egy kéményen – mondta rekedten az édesapja. – Érti, Weingruber? Valahol a légkörben szállingóznak, vagy mint a korom lerakodtak a háztetőkre. Én meg túléltem.

Weingruber Lajos nem szólt. Fejjel magasabb volt a kisfiú édesapjánál. A cipője orrát nézte.

– De ha már túléltem, nem felejték. Mérget vehet rá, Weingruber, hogy harminc év múlva sem fogok felejteni. Ha úgy tetszik, ez az én magánügyem. Semmi kedvem még egyszer ártatlannak lenni. Ért engem? Pokolba az ártatlansággal!

„Mérges – gondolta a szőke kisfiú –, nagyon mérges. Amikor hazajött, akkor sokat sírt a testvérei miatt.” Ő egyikükre se tudott visszaemlékezni. Se Gyuri bácsira, se Jolán néniére. De riadtan bemenekült a másik szobába, amikor látta, hogy apa ott ül az ebédlőasztalnál, és arcát kezébe temetve hangtalanul zokog.

– Apa – suttogta most. – Legyél vidám...

Igen, körös-körül minden olyan vidám! Harsány és színes. És micsoda pompás tavaszi illat... Még trombitálnak is. Nini, egy egész rezesbanda fújja a Köröndön! Fehér csacsi van a nagydob elé fogva. A karmester valóságos portástábornok, sok aransujtással a ruháján és a nadrágvarrásán piros csíkkal.

A tér közepén, egy pompázatosán feldíszített májusfa körül, nagy kört alakítva táncoltak.

– Apu, nézd! Apu, ott a néni... – kiáltott fel a szőke kisfiú, és izalmában majdnem lepottyant édesapja válláról.

Egyszerre körös-körül csönd lett.

Egy kimustrált asztalon ott állt a fehér blúzós, fiatal nő, és szavalni kezdett. Fénylő, mély hangja betöltötte a teret:

Sohse hull le a vörös csillag...

„A vörös csillag – gondolta a kisfiú. – Amit az orosz katonák a sapkájukon hordanak...” Torkában zakatolt a szíve. Oldalt a Pálffy-szobor előtt hatalmas arckép emelkedett a fejek fölé.

– Látod? – suttogta a kisfiúnak édesapja. – Ady Endre. Ő írta ezt a szép verset...

A szavalónő széttárta mindkét karját, és a kisfiú úgy érezte, most egyenesen őrá néz a hatalmas tömegben.

*Vörös csillag, ragyogj és trónolj,
Mióta ember néz az égre,
Vörös csillag volt a reményei*

A zászlók a magasba emelkedtek, mindenki bömbölt, harsogott, éljenzett. A szőke kisfiú is magasra tartotta piros zászlócskáját, és vékony hangon felkiáltott:

– Éljen a vörös csillag! Éljen! Éljen!

A zenekar az Internacionálét játszotta. A tömeg vigyázzállásba dermedt, a fejeikről leröpültek a sapkák, kalapok. Sokan fölemelték ökölbe szorított kezüket.

*Völker, hört die Signale!
Auf zum letzten Gefecht!*

Weingruber Lajos németül harsogta. Sváb volt, énekelni kizárólag németül énekelt. Auschwitzba mindazonáltal azért került, mert Pilisvörösváron se németül, se magyarul nem volt hajlandó elénekelni a *Horst Wessel-Liedet*. Ezzel szemben kifogástalan főnémet akcentusban *Drecksau*nak titulálta a Führe

A szőke kisfiú mit sem tudott erről. Az óvóhelyre, ahol édesanyjával erdélyi menekültekként húzódtak meg, egyik este halálfejes sapkájú katonák rontottak be. Miután Löffler Mór, bujkáló könyvügynökkel elszavaltatták Goethe *Über allen Gipfeln* kezdetű, közismert költeményét, népes családjával egyetemben agyonlőtték a hátsó udvaron.

Weingruber Lajos észrevette a kisfiú szemében ülő rémületet, és hirtelen elhallgatott. Lesütötte a szemét, s teljesen céltalanul kotorászni kezdett a zsebében.

– Akartam neked adni valamit – dűnnyögte. – Matricát... De hová is tettem?

– Nem kell! – kiáltotta éles hangon a kisfiú.

A menet továbbhőmpölygött. Egy mérgesen berregő, ásatag teherautón cigánybanda húzta. A teherautó után két gebe stráfkocsit vontatott. A kocsit meglepő felirat díszítette:

DEMOKRATIKUS SÖR

– Az apátokat – mondta egy dühös hang –, nincs is csapolt sör! Mese az egész!

A szőke kisfiú szeme kerekre nyílt. A következő kocsi

NEM VAGYOK AZONOS GÖRING HERMANN-NAL!

„Cirkusz is van már – gondolta lelkesen a kisfiú. – Aput meg kell főzni, hogy vigyen el. A szünetben majd virslit eszünk tormával, mint régen...”

A magasból röpcédulák hullottak. Megvillant rajtuk a sarló és kalapács. A

röpcédulákat kamaszok szórták, akik egy rügyező fa ágán kapaszkodtak.

– Éljen! – rikoltozták fáradhatatlanul. – Éljen a Kommunista Párt!

Egy kopasz úriember, akit átható kölniszag lengett körül, megtorpant a sorban, és dühösen megfenyegette őket. Weingruber Lajos megfogta kabátján a gombot, és udvariasan megkérdezte, nem volt-e véletlenül keretlegény Albertirsán.

– Biztos, hogy az volt – legyintett aztán, és undorral elhajította a kabátgombot. – Hasba kellett volna rúgni. Micsoda bűz...

– Eredeti Chat Noir – állapította meg a kisfiú édesapja. – Szerintem inkább illatszerspekuláns az ipse. Kár, hogy nem rúgta hasba.

– Luftballonok! – ujjongott fel a szőke kisfiú. – Apu, nézd! Igazi luftballonok!

Már a Hősök terén voltak. Száz meg száz léggömb libegett a tér fölött. A kisfiú, bármerre forgatta is a fejét, mindenütt hullámzó, integető tömeget látott. A zászlók ismét magasra emelkedtek. A Múcsarnok felől dupla fedelű repülőgép bukkant elő, s alacsonyra ereszkedve, berregő tiszteletköröket írt le. Vörös és piros-fehér-zöld zászló lobogott rajta.

Pattogó, vidám zene harsogott. A sorok itt már egészen összekeveredtek. Megszámlálhatatlan felirat, jelszó, tábla mindenfelé. „Köszöntjük a földreformot!” „Arccal a vasút felé!” „Lakat alá a feketézőkkel!” Egy óriási, vörös drapériára festett feliratot öten cipeltek:

ÉLJEN AZ ÚJ VILÁG!

A szőke kisfiú átölelte édesapja nyakát, és hirtelen megtelt a szeme könnyel.

– Ugye, most már mindig, mindig jó lesz, apu? – kérdezte elfúló hangon.

– Hát persze, te csacsi – nézett fel rá az édesapja.

– És ugye... te most már mindig velem maradsz?

– Mindig, persze hogy mindig. Hiszen mondtam már neked...

– De most is mondjad!

Weingruber Lajos szeme sarkából figyelte a kisfiút. Az arcát kémlelte, majd félszegen megsimogatta.

Aztán a múzeum mellett az állatkerthez értek. Errefelé is nagy tömeg hullámzott. A fűvön sütkérezők heverték, a Gundel előtt igazi felhőcukrot lehetett kapni, sőt török-méz meg cukrozott mandulát is. Az állatkert bejáratánál ott állt a demokratikus sörösköcsi a felpántlikázott gebékkal, valamint egy teljesen szétlőtt horogkeresztes tank, tornyán zászlókat, szalagokat lobogtató gyerekekkel.

– Az állatkertben tejet adnak! – ordították kórusban.

A szőke kisfiú hirtelen a földön találta magát.

– Most szaladjunk – mondta édesapja, és erre mind a hárman futásnak eredtek.

„Hátha nekünk nem is jut már” – gondolta ijedten a kisfiú.

A két erős kéz, jobbról Weingruber úré, balról az édesapjáé, felkapta, és ő vígan kalimpált, fickándozott a levegőben. „Anyu nem fogja elhinni – kuncogott magában. – Nem... nem hiszi majd el, hogy tejet ittunk.”

Egyszer csak ott álltak a kanyargó, hosszú sorban, amelyet puskás, nemzetiszín karszalagos rendőrök igazgattak. Mindez nagyon izgalmas volt.

Aztán megitták a tejet, méghozzá kiszippantották a pohárból szalmaszállal, ami

Weingruber úr szerint originál amerikai volt, és elégedetten nézegették egymást.

– Phú! Ez jó volt – dűnnyögte Weingruber Lajos, és akkorát sóhajtott, hogy majdnem elfújta az elefántházat.

– Neked is ízlett? – kérdezte a szőke kisfiút az édesapja. – Ez ám demokratikus tej – és vidáman hunyorgott. – Igazi, demokratikus tehéntől...

A kisfiú szipákolt, és titokban megtörölte kissé nedves orrát. A tej jó volt, homályosan emlékezett rá, hogy ivott már ilyet. Valamikor réges-rég, még a légópincés idő előtt. Az ízére nem emlékezett, de a színére igen. „Csak az a kár, hogy anyu nem fogja elhinni – gondolta újra. – Miért olyan lusta, hogy nem jött el velünk?”

– Érdekes – mondta tünődve Weingruber Lajos, amikor ismét elindultak, és meghatottan pislogott. – Talán kijöttem már a gyakorlatból, Novák úr... de esküszöm, ez a tej nem volt vizezve. Hát mégis új világ lesz, mondja?

A hamiskártyás

Tüdőszanatóriumi történet 1962-ből

Az egy főre eső lábvíz Európában – mondta Terstyánszky úr, az öreg biztosítási ügynök. – A lábmosás emelkedő tendenciája a népi demokráciákban a tőkés Nyugattal szemben... Csak látták volna azokat a mesés grafikonokat! A párttitkárunk a hetedik mennyországban érezte magát. – Nyögdécselve megigazította a kötést a hóna alatt, és hanyatt dőlt a magasra polcolt párnán. – A világért sem akarom megbántani párttitkári érzelmeiben, Stefanik úr – pillantott a bányászra –, de ha az az elvtársa kiteszi a fejét meg a seggét az ablakba, maga azt hiszi, hogy ikertestvérek.

Stefanik tüskésre nyírt, deres haját simogatta; szemlátomást nem volt elragadtatva a történet bevezetésétől.

– Micsoda marhaság lesz ez? – dörmögte lágy, palócos kiejtéssel.

– Egyáltalán nem lesz marhaság – ellenkezett a kisöreg. – A szóban forgó lábmosás históriája, amelyben Terstyánszky Ernő meglehetősen szerephez jutott, ékesen jellemzi a magyar fejlődés egész karakterét.

– Nofene – csodálkozott rá Stefanik, bár széles arcáról nem tűnt el a gyanakvás, s átpillantott a szoba harmadik ágyára, ahol dr. Bozsik, a csontsovány, gyomorbeteg küllemű ügyvéd gubbasztott.

Délután volt, a napi csendeskúra ideje, de ma elblicceltek, és egy kis poharazgatást csaptak itt hármásban, annak megünneplésére, hogy Terstyánszky úr megtudta a délelőtti kontrollon: a műtétje kitűnően sikerült. Stefanik most töltött a demizsonból, melyet hazuról csempésztek be neki, és titokban elmosolyodott. Vasból van a kisöreg, gondolta. Ha nyitott pizsamakabátja alól nem látja elővillanni a vastag kötést, aligha hiszi el, hogy ez a hetven fölötti apró kisember nemrég nehéz operáción esett át. Ahogy Terstyánszky úr ott trónolt az ágyban, bepólyált hátát a párnának vetve, fénylő, tojás-kopasz kobakjával, pufók és derült ábrázattal, ravasz-készen csillogó szemmel, maga volt a testet öltött derű és egészség.

– No, hát halljuk – szólta Stefanik, miután kiitta a borát. – Hol történt a história? Hol és mikor?

A kisöreg fölemelte a poharát, egy pillanatra elgyönyörködött a ragyogó, rubintos vörös borban.

– Inotán – felelte. – Inotán, ötvenegyben.

– Inotán? – Stefaniknak leesett az álla. – Hogy a csudában került maga Inotára?

Terstyánszky úr kuncogott, bár nem a legderűsebben. – Hát, nem éppen szabad akaratomból...

– Közveszélyes munkakerülés, mi? – szólalt meg rosszmájúan dr. Bozsik. – Avagy tiltott szerencsejáték? Halljuk, Terstyánszky, dicsekedjék csak! – És szigorúan tekintett a bányászra. – Tudja, hogy mi a breton-keverés? Nekem egy könnyelmű pillanatában bemutatta. Eszébe ne jusson valaha is kártyázni ezzel a sipistával!

– Az esze tokját, drága doktor úr – pillantott rá nyájasan a kisöreg. – Maga hírből sem ismeri a talentum adta méltóságot. Mondja, kérem, el tudja képzelni, hogy Yehudi Menuhin koncertet adjon egy bárzongorista kíséretével? Ugye, nem? Hát, Terstyánszky Ernő sem ült le soha életében szurokmadarakkal olyan asztalhoz, ahol komoly játék folyt. Jelzem, ez nem is annyira tisztesség, mint inkább önérzet dolga.

– Örülök, hogy jelzi – epéskedett dr. Bozsik. – Még sírva találtam volna fakadni ennyi nobilitás hallatán.

– Ami pedig a breton-keverést, a volta-ütést meg a többi huncut kunsztokat illeti – folytatta a kisöreg biztosíthatóan, kedves doktor úr, hogy kitanult gamblerek társaságában annyira sem menne velük, mintha széllel szemben próbálna pisálni. Egyébiránt hadd hívjam fel a szíves figyelmét arra a körülményre, hogy Terstyánszky Ernő büntetlen előéletű. Terstyánszky Ernőnek, uram, sohase volt afférja a törvénnyel.

– Ez legfeljebb csak a törvény tökéletlenségét bizonyítja – lőtt vissza az ügyvéd.

Naphosszat egymást szekálták. Stefanik jónak látta, ha közbeavatkozik.

– Halljuk hát – nógatta Terstyánszky urat. – Ötvenegybe Inotára került... és nem köztörvényesként...

– Szó sincs róla – méltatlankodott a kisöreg. – Ellenséges, osztályidegen elemként. Holmi, állítólagos, népidemokrácia-ellenes izgatás... – Közben behunyt szemmel hörpintette ki a poharát, de nem ám egy hajtásra, kontármód, ahogy a két szobatársa, hanem vérbeli ínycsiként ízlelgetve, forgatva meg a szájában minden egyes kortyot. – Az előzményekhez ugyanis hozzátartozik – folytatta, letéve a poharát –, hogy a fenti nyomós indokokból kifolyólag ezerkilencszázötven december harmincegyedikéi hatállyal rendőrhatalósággal kiutasítottak Nagy-Budapest egész területéről.

– Kitelepítés?

– Nem, legalábbis nem formailag. Nem jelöltek ki megszabott tartózkodási helyet. Budapesten kívül szabadon mozoghattam.

– Csak a fővárosi lakhatást vonták meg – bólintott az ügyvéd. – Ez volt az enyhébbik eset.

Stefanik is bólintott, de okosabbnak találta nem firtatni. – No, és aztán... aztán mi történt?

Terstyánszky úr a vállát vonogatta. – Holmi lakás- és vagyonekobbzás. Én meg a nyakamba vettem az országot. Némi érdektelen viszontagságok után végül Inotán kötöttem ki.

– Engem hónapokon át azzal etetett – krárogott megvetően dr. Bozsik –, hogy Dunapentelén volt kultúrfelelős.

– Hogyne – hagyta rá a kisöreg –, valaha meg Biarritzban krupié.

Az ügyvéd legyintett. – Hiába is csúri-csavarja, Terstyánszky, amióta fölmetélték, többet konfabulál, mint azelőtt, és minden alkalmat megragad, hogy szidhassa a rendszert.

– Semmi konfabulálás – tiltakozott a kisöreg. – Ami a rendszer szidását illeti, abban már akad valamicske igazság. De először is minden más rendszert sokkal jobban tudok szidni, másodsor pedig az én esetemben, amint elmondandó történetemből is kiviláglik, ez a szidás kizárólag népen belüli, hogy azt ne mondjam, Terstyánszkyágomon belüli ellentmondás, tehát korántsem antagonisztikus.

– Hm!... – hökkent meg dr. Bozsik, és olyan savanyú kifejezés jelent meg amúgy is örökké savanyú ábrázatán, hogy Stefanik önkéntelenül is elnevette magát. Busa szemöldöke alól elővilágító, jóindulatú kék szemével már megenyhülten vizsgálgatta a kisöreget.

– Folytassa csak – nógatta –, ne hagyja zargatni magát. Engem már, biz’isten, egész fölcsigázott! Szóval Inotára került. De hát mi az ördögöt csinált ott?

– Mint ellenséges, osztályidegen elem, segéd-raktárnoki minőségemben derekasan kivettem a részemet a November 7. Erőmű építéséből. Rettenetes munkaerőhiány volt ott, kérem. Így aztán priusz ide, priusz oda, két kézzel kaptak utánam abban a mizériában, pláne amikor kiderült, hogy valójában nagyon is használható osztályellenség vagyok én.

– És ott volt a buta párttitkár?

– Ott bizony – bólintott a kisöreg, s közben bámulatosan mozgékony arcán úgy változtak a legkülönbözőbb grimaszok, hogy megint csak mulatni kellett rajta. – Azt hiszem, minden különösebb fantázia nélkül is elképzelhető, hogy egy majd kétméteresre sikeredett, legalább ötnegyed mázsát nyomó hústorony, aki ráadásul még párttitkár is, mennyire ott tud lenni azon a helyen, ahol éppen van. Irdatlan természeténél, mondhatom, csak a butasága volt irdatlanabb. Meg sem kíséreltem, uraim, hogy leírjam önöknek annak a piramidális butaságnak már-már megindító szépségét. Egyébiránt Sillye Baláznak hívták, és akadtak tanúk, akik szentül állították, hogy hibátlanul le tudja írni a nevét.

– Jó kis firma maga – dohogott Stefanik mosolyogva. – Hanem azt még mindig nem értem, hogy mi köze volt a buta párttitkárnak a lábmosáshoz.

– Ő volt az első, akit meg kellett nyerni a lábmosás ügyének.

– Aha, szóval ő sem mosta a lábát.

– Nem hát. Uradalmi cseléd volt azelőtt, és a Festeticsek latifundiumán nem kergették éppen ustorral a zselléreket, hogy mossák a lábukat. Miután tehát Terstyánszky Ernő megérkezett Inotára, hogy építse a szocializmust és a helyszínen alaposan körülszimatolt, kénytelen volt megállapítani, hogy a szocializmus építése, tisztesség ne essék szólván, elég büdösen folyik. Önöknek bizonyára sejtelmük sincs

róla, hogy egy tizenöt fős barakkban micsoda bűzegyveleget hoz létre harminc mosdatlan láb.

Az ügyvéd az orrát húzogatta. – Pfúj! Valami kevésbé gusztustalan témát is választhatott volna, Terstyánszky... – De a bányász közbevetette, hogy akár tetszik, akár nem, az új társadalmat sehol sem rózsao-lajjal kikent ficsúrok építik.

– Szentigaz – helyeselt Terstyánszky úr –, hisz már Lenin elvtárs is megmondotta, hogy a szocializmushoz vezető úton olyan lábakkal kell járdalnunk, amilyenek a rendelkezésünkre állnak, ámde abban már kételkedem, hogy azt is hozzáfűzte volna, miszerint lábainknak okvetlenül bűdöseknek kell lenniük. Sőt, pontosan az ellenkezőjéről vagyok meggyőződve. Tudniillik, ha igaz, amit alapfokú marxista szemináriumi tanulmányaim során szerencsés voltam elsajátítani, hogy a tömegeket építésre kell szervezni, mert éppen az építés által lehet nevelni őket, akkor ez az elméleti sarkigazság véleményem szerint érvényes arra is, hogy tántoríthatatlanul előrehaladó lábaink éppen az előrehaladás folyamata közben tisztuljanak meg és árásszanak éjjelente kellemes szappanillatot.

– Terstyánszky Ernő elmélyíti a marxizmust – károgtá dr. Bozsi. – Nekem itt csakugyan bűzlik valami, de nem az, ami magának. Az a gyanúm, hogy túl kényes az orra.

A kisöreg vette a lapot. – Gondolja, doktor úr? – kérdezte barátságosan. – Nos, az meglehet kérem, hogy Terstyánszky Ernő származásánál és neveltetésénél fogva az átlagnál jóval érzékenyebb szaglószer-vel rendelkezett. Csakhogy a kérdéses kifinomult szimatát Terstyánszky Ernő egyáltalán nem használta fel ürügyül individualista elkülönülésre, hanem éppenséggel a közösség rendelkezésére bocsátotta. Min mulatnak, uraim? Ha belegondolnak abba, hogy az inotai kooperáció építkezésében sok ezren vettek részt, akkor el kell ismerniük, hogy a lábmosás korántsem nevezhető smonca ügynek.

– Nem hát – bólogatott Stefanik –, persze hogy nem!

– A mi részlegünkben – magyarázta Terstyánszky úr –, a bérlista tanúsága szerint, négyszáznyolcvankét fő dolgozott. Mármost ha ebből leszámítok is circa háromtucatnyi mérnököt, műszakit, magamfajta deklasszált elemet, valamint a lábápolásra is szigorú gondot fordító, osztályöntudatos kőművest, még mindig marad négyszáznegyvenöt mosdatlan láb.

– Az összeadás téves – szakította félbe ismét az ügyvéd. – Egy láb kimaradt az összegből.

Stefanik szemrehányóan nézett rá, hogy mi a fenének kukacoskodik még ebben is, de a kisöreg megdicsérte: – Igen helyes észrevétel, doktor úr! Ám a végsumma mégsem hibázik, tudniillik Kahulics bácsi, az éjjeliőr féllábú volt.

– Mindezek után – folytatta aztán – önök is igazat adhatnak Terstyánszky Ernőnek, aki egy szép napon e szavakkal állított be a pártirodára: „Kedves Sillye elvtárs, ez így nem mehet tovább...” Hazudnék, uraim, ha azt állítanám, hogy Sillye Balázs rokonszen-vel hallgatta meg a panaszaimat, de becsületére legyen mondva, meghallgatta. Azután felette barátságtalanul csak annyi megjegyzést tett: ha valóban úgy áll a dolog, hogy a proletariátusnak még a szagát sem állhatom, akkor a legokosabb, amit tehetek, hogy kikérem a munkakönyvemet, és elkotródok az építkezésről.

– Nem maradt más hátra, kidobtam az adumat. Emelt hangon a tudtára adtam, hogy a legkevésbé sem önös indítékokból fordultam hozzá, hanem azért, mert elvi kérdé- sről van szó, és az elvi kérdéseknek ő a helyi illetékese. Ezzel sikerült meglep- nem. „Micsoda? Még hogy a lábszag... elvi kérdés?” „A lehető legnagyobb mértékben” –

erősítettem meg, hozzátéve, hogy egy olyan öntudatos bolseviknek, mint amilyen ő, ezt igazán könnyű belátnia. Hiszen a lábmosás mint olyan, okvetlenül a felépítmény kategóriájába tartozik, mivel szükségképpen magába foglal bizonyos ideológiai tartalmakat. Jelesül, az átkos múlt visszahúzó erőként jelentkező maradványainak a problémáját. S minthogy tudjuk, a felépítmény visszahat az alapra és formálja azt, korántsem lehet közömbös számunkra, hogy miként hat rá vissza. Jól, avagy károsan? Ha ugyanis bűnös közönnyel viseltetünk az iránt, hogy dolgozóink mossák-e a lábukat vagy sem, természetesen továbbra sem fogják mosni, miáltal akaratlanul is hozzájárulunk ahhoz, hogy a dolgozó tömegek változatlanul az elmaradottságnak abban a megalázó állapotában vesztegelnek, ahová egykor kizsákmányolóik süllyesztették le őket. Mármost szerezhettek-e ennél nagyobb örömet az osztályellenségnek, amelynek nincs hőbb vágya, mint hogy a proletariátus továbbra is elmaradottságban leledzzék. „Hm – mordult fel Sillye elvtárs. – így, első hallomásra van benne valami...” Ám végleg lefegyvereznem csak akkor sikerült, amikor egy szerencsés fordulattal felhívtam rá a figyelmét, hogy a nagy októberi szocialista forradalom dicső győzelme után a bolsevik párt vezetői egyik legsürgetőbb feladatuknak tekintették az oroszországi gőz- és kádfürdők kisajátítását és ingyenessé tételét az egész dolgozó nép számára. Érvélem óriási hatást tett Sillye elvtársra. Ha létezik reveláció – hát ez volt az. „Igaza van – kurjantotta el magát, görögdinnye nagyságú öklét az asztallapra zuhintva igaza van, a szentségit, ezerszer is igaza!”

– Összeült hát pártvezetőségünk, és alapos vita után úgy döntött, hogy bár Terstyánszky Ernő burzsoá-kispolgári beütés, az adott kérdésben helyes álláspontot foglal el, amely összhangban áll a Magyar Dolgozók Pártja második kongresszusának határozataival. Vagyis az a nagy megtiszteltetés ért, uraim, hogy a népi demokrácia, fennállása óta első ízben, bizalmat szavazott nekem. Mi több, felszólított, hogy a mosdatlan lábak ügyét vegyem a kezembe, és társadalmi munkában azonnal fogjak hozzá az áldatlan állapotok felszámolásához...

– Hiába kacagnak uraim, ezt a támogatást én nem becsültem le. Éppen elég zegében-zúgában megfordultam már a világnak ahhoz, hogy tudjam: a monte-carlói kaszinótól a londoni üdvhadseregig a földkerekség minden jelentősebb vállalkozása szilárd ideológiai fundamentumra épül. Nagyon is csalatkoztak hát azok az elvtársak, akik a pártvezetőség egyöntetű bizalomnyilvánítása ellenére gyanakvással fogadták lábmosásfelelősi kinevezésemet. Ez a gyanakvás még jó darab ideig megmaradt, és maga Sillye elvtárs sem volt teljesen mentes tőle. Ez akkor derült ki, amikor szokásos esti ultipartink közben, amelyen kettőnkön kívül egy volt balmazújvárosi partizán, továbbá Bablana Károly sztahanovista kőműves és kibicként Schönfeld Lipót bérelszámoló is részt vett, előterjesztettem két pontba sűrített akcióprogramomat. Mivel Sillye elvtársnak aznap este különlegesen jó lapjást biztosítottam, fenntartás nélkül egyetértett az első pontba foglaltakkal. Nevezetesen azzal, hogy a legöntudatosabb párttagokból alakítsunk egy aktív magot, amelyre szervező munkánkban kellő mód támaszkodhatunk. Ám a második ponttal, amely a „lépésről lépésre győzni” módszer alkalmazását indítványozta a konkrét helyi viszonyokra, már egyáltalán nem értett egyet. Ezért főleg magamat kellett kárhóztatnom. A játék ördöge ugyanis elragadott. Elkövettem azt az öreg hibát, hogy elfogtam az ultiját, holott szégyenszemre öt aduapot tartott a kezében. A csúfos fiaskó és a többiek dörgő hahotája úgy felhergelte, hogy hallani sem akart többé a „lépésről lépésre győzni” módszer alkalmazásáról, hanem az asztalt csapkodva azt követelte, hogy felemelt ötéves tervünk határidő előtti teljesítéséhez hasonlóan a lábmosás bevezetését is kettőzött ütemben valósítsuk meg. Először is figyelmeztettem rá, hogy guberálja le a veszteségét, majd óva intettem attól, hogy a dolgot elhamarkodjuk, mert még ugyanolyan pancser módra befuccsolunk, ahogy ő az ultimójával az imént. Erre vérben forgó szemmel a tudomásomra hozta,

hogy a körmömre fog majd nézni, ha a lábmosás bevezetésével gatyázni merészelek.

– De már az első tapasztalatok is engem igazoltak.

Az aktív mag ugyan napok alatt létrejött, mivel a taggyűlés határozattá emelte, hogy ezentúl, súlyos fegyelmi terhe mellett, valamennyi párttagnak és tagjelöltnek kommunista kötelessége az esténkénti lábmosás, de amint sejtetem, ez csak kiindulásnak volt elegendő. Mert bármilyen felemelő látványt nyújtottak is az elvtársak, ahogy estelente komor arccal a lábukat áztatták a barakkok előtt, bámulatos önmegtartóztatással túrva a kevésbé öntudatos dolgozók vaskos és bomlasztó gúnyolódását, példájuk egyáltalán nem talált követőkre. Sillye Balázs párttitkár ekkor ismételt önkritikát gyakorolt. Hozzárult, hogy munkánk súlypontját az agitációs és felvilágosító feladatokra helyezzük át, s hogy pártonkívüliek bevonásával létrehozunk egy öttagú operatív bizottságot az ügyek irányítására. A bizottság az ultiparti tagjaiból, és Schönfeld Lipót párton kívüli bérelszámoló bevonásával, azon nyomban megalakult. A nevezett bizottság pedig első ülésén, Sillye elvtárs indítványára, engem kooptált elnökévé, s az ideológiai ellenőrzés jogát fenntartva, gyakorlatilag szabad kezét adott elgondolásaim végrehajtására. Többé nem keresztezte elképzeléseimet, sőt az operatív bizottságban valamennyi vitás kérdés tárgyalásakor az én pártomra állt. „Az az ember – jelentette ki egy ízben mogorván aki akkor fogja el Sillye Balázs ultiját, amikor csak akarja, mindenképp alkalmas rá, hogy a Tiszta Lábbal Inotáért mozgalom teljhatalmú irányítója legyen.”

– Csakhamar örvendetes eredményekről adhattam számot. Jómagam, aki hajdanában-danában a reklámszakmába is belekóstoltam, nagy fontosságot tulajdonítottam a blikkfangos propagandának. S mivel szemináriumi kötelező olvasmányaim egyikében örömmel felfedeztem, hogy ebbeni véleményemben Lenin elvtárs is osztozik, hangsúlyozván a jelszavak megválasztásának kivételes jelentőségét a forradalmi vezetésben, teljes gőzzel hozzáálltam agitációnk előkészítéséhez. Egyetlen dolgozót sem lehetett volna megnyerni az ügynek ilyen jelszavakkal: moss lábat, mert bűdös vagy! Még kevésbé effélékkel: a lábmosás a higiénia elengedhetetlen tartozéka! Ezek a jelszavak részint sértőek lettek volna, részint csak növelték volna az amúgy is általános gyanakvást a haszontalan, úri huncutságnak és passzióknak tekintett lábmosás iránt. Ahhoz, hogy nagy tömegeket bevihezzünk a lábmosásba, más jelszavakra volt szükség. Olyanokra, amelyek tudatosították, hogy a lábápolás az adott történelmi helyzetben politikailag felbecsülhetetlen értékű, konkrét forradalmi tett, és amelyek dolgozóinkkal megértették, hogy tulajdon emberi felemelkedésük nélkülözhetetlen feltétele is.

– Hát így indultunk neki, kérem. A faliújságok és a csasztuska-brigádok megkezdték a felvilágosító munkát. Ma is emlékszem még néhány rigmusukra. „*Dúlhat-fülhat Truman, Hortby/Lábat most már minden proli!*” „*Munkás-paraszt szövetség/A lábmosás egészség!*” „*Kiművelt fő, tiszta láb/Építsd a nép országát!*”

Stefanikra pillantott, aki nem állta meg nevetés nélkül, majd zavartalanul folytatta.

– Egy percig sem hivalkodom azzal, hogy ezek a rigmusok a Parnasszus ormait ostromolták, de jól szolgálták a célt, és megragadtak az emberek fülében. Aztán különböző plakátok jelentek meg, egyik napról a másikra valósággal kitapétázva a barakkok falait. Egy ma már országos hírnevű absztrakt festőművészünk, akkoriban még élmunkás fémmázoló, készítette őket remekbe. Az egyikén Sir Winston Churchill uszított a lábmosás ellen, egy másikon Truman elnök ragadta el a négerektől az utolsó vizeslavórjukat is. Egy harmadikon Franco éppen sortűzet vezényelt egy csapat asturiai bányászra, akik a rezsim elleni tiltakozásuk kifejezésekképp, feltűrt gatyaszárral és igen öntudatos arccal a lábukat áztatták. Az irodákban, a raktárakban, a felvonulási épületekben, az ebédlőben, de még a reteráton is öles lózungok függtek. „*Ne engedd át*

a lábmosás jogát az ellenségnek!” „Minden este lábmosással 5 éves tervünk diadaláért!” „Az új típusú ember lábat mos!” „ Tiszta lábbal lépj a szocializmusba!” Népi táncsoportunk az üveges tánc muzsikájára forró sikert aratott a szappanos tánccal és a lavór-csüördögölővel. Öntevékeny színjatszóink lábmosásra buzdító rövid jeleneteket mutattak be. Egyik szatirikus jelenetükben például két megátalkodott reakciós vérforralóan azon gúnyolódott, hogy az uralomra került proliscsöcselék el akarja sajátítani a lábmosás művészetét, holott a lábápolásra csak jó házból való úriembereknek van igényük. A nagyobb hitelesség kedvéért az illető úriemberek szerepét, hosszas rábeszélésemre, Péchy-Pucher Béla hajdani bankvezér, a GYOSZ egykori volt elnökségi tagja, és egy Z. Szabó nevezetű, kisajátított földbirtokos volt szíves elvállalni. Szerepüket olyan őszinte átéléssel alakították, hogy csakis Sillye Balázs herkulesi erejének és néhány jelenlevő párttag halált megvető bátorságának köszönhattük, hogy a nézőközönség végül meg nem lincselte őket.

– A rövidke jelent olyan viharos felháborodást keltett építkezésszerte, hogy másnapról már tucatjával jelentkeztek lavórért, szappanért, lábsóért, és dühödten mosni kezdték a lábukat. A magasépítők pedig röpgyűléseken felajánlották, hogy Rákosi Mátyás elvtárs közelgő ötvenkilencedik születésnapja tiszteletére, kollektíven bevezetik a rendszeres lábápolást. Felajánlásukat határidő előtt teljesítették, sőt, mint utóbb kiderült, voltaképpen még túl is teljesítették, mert néhány különösen lelkes DISZ-ifi nemcsak estelente, de reggel, műszakkezdés előtt is buzgón megmosta a lábát... Szabadna tudnom, hogy min kacag ilyen jóízűen, Stefanik úr?

S most már határozott méltatlankodással meredt a bányászra, aki a könnyeit törölgette.

– Már elnézést – jelentette ki rosszállóan roppant furcsállom, Stefanik úr, hogy éppen ön fogadja ilyen komolytalanul az elbeszélésemet. Nagyon téved, kérem, ha azt képzelem, hogy holmi olcsó viccről vagy vásári komédiáról volt szó. Arról volt szó, kérem, hogy néhány ezer alacsony kultúrfokon élő embert a minimális civilizációs szintre kellett emelni. És engedelmevel, ez aligha volt kevésbé lényeges, mint új gyárak vagy erőművek építése.

A bányász kézzel-lábbal integetett, hogy igaza van, maga is teljesen egyetért, de a nevetéstől még mindig nem tudott szóhoz jutni.

– Az a benyomásom, uraim – folytatta Terstyánszky úr – hogy önöknek fogalmuk sincs arról, micsoda keserves dolog igényeket teremteni. Olykor bizony mindennél keservesebb. Nem dicsekedhetem el azzal, hogy valami alapos ismerője volnék Marx Károly munkásságának, de annyit még én is felcsippenttem belőle, hogy tudjam, mennyit kesergett azon a jelenségen, amit így fogalmazott volt meg: „az elnyomottak átkozott igénytelensége”. És ezt nem véletlenül tette, tisztelt uraim. Az igénytelenség szörnyű kölönc azok nyakában, akiknek fel kellene emelkedniük. Az igénytelenség az elmaradottság és a primitívség szimptomája. Elmaradott és primitív emberekkel pedig felette kilátástalan bármi olyasmibe fogni, amit elmaradottságuk és primitívségük miatt felérni sem tudnak.

– Nicsak! – ámuldozott dr. Bozsik. – Akár egy dühös néptribun!

– A primitívség elleni fellépést tehát még akkor is üdvözölni kell – szögezte le harciasán a kisöreg –, ha történetesen Terstyánszky Ernő kezdeményezi, aki máskülönben, mi tülés-tagadás, valóban egy megveszekedett, öreg individualista.

– Ejnye, már, no – csitította a bányász –, hiszen egyikünk se mondja, hogy nincs igaza! Én meg aztán különösen nem. Minden egyes betűjét aláírom annak, amit elmondott, de hát, ha egyszer mégis olyan fene mulatságos...

Terstyánszky úr félbeszakította. – Nem, kérem, ez egyáltalán nem mulatságos. Sőt!

Ha mindenáron tudni akarják, inkább szomorú, hogy ilyen eszközökhöz kellett folyamodnunk. És legkivált az a szomorú, hogy az egész kérdés egyáltalán felvetődött. De felvetődött, és meg kellett oldani. Ez pedig nem volt nevetséges. És a marha jelszavaink sem voltak azok. Megfeleltek a korszak szellemének. A korszak naiv volt és gyermekes, akárcsak hősei, a tömegek. Olyanoknak kellett venni őket, amilyenek, hogy másokká váljanak. Éppen ezért még Sillye elvtárs tökfejének szüleménye, az egy főre eső európai lábvizstatisztika és lábmosásgrafikon sem volt nevetséges. Megcsináltam én azt is, kérem, meg én! Méghozzá szíves-örömet, és úgy, hogy hét nyelven beszélt!

– Annak a fémmázoló élmunkásnak a közreműködésével egyetlen éjszaka alatt elkészültek a mesés grafikonok. Az egész építkezés a csodájukra járt. Sillye elvtárs meg úgy odavolt a gyönyörűségtől, hogy meghatottságában szólni sem tudott, csak a kezünket szorongatta. Hát még később, amikor felállítottuk a barakkok előtt a lábmosási versenytáblákat, napról napra feltüntetve rajta a brigádok elért eredményeit. Látták volna csak az élenjárók büszkélkedését és a hátul kullogók savanyú ábrázatát! Lassacskán olyan közhangulat alakult ki, hogy a lábmosás ellenzőivel már kártyázni sem igen ültek le. „Előbb mosd meg a retkes csülkeidet, komám, mert hogy erősen szaglik...” Amikor pedig a szikár Schönfeld Lipót *Uncle Sam*nak öltözve, esténként végiglátogatta a barakkokat, hogy cilinderét megemelve, Truman elnök személyes hálóját tolmácsolja a dacos ellenszegülőknél, a lábmosás hívei gurultak neveltükben, és vége-hossza nem volt a „retkes csülkűek” ugratásának. Való igaz, sokan közülük csak azért adták be végül a derekukat, mert majd kiszekálták őket a világból. És amikor az élenjáró brigádok elnyerték a pártszervezet és az operatív bizottság Tiszta Lábbal Inotáért vándorzászlaját, amely egyben feljogosította őket, hogy barakkjuk bejártára kiszögezzék a „Tiszta barakk, tiszta láb” szövegű táblácskát, divatba jött, hogy feltúrt gatyaszárban, patyolattiszta lábukat villogtatva, hetykén lefotografáltassák magukat a tábla alatt, és a csoportképeket hazaküldjék az otthoniaknak.

Terstyánszky úr intett Stefaniknak, hogy töltsön újra a demizsonból. Közben eltűnődött.

– Hanem a gondjaink éppen ettől szaporodtak meg – folytatta aztán. – Aki ugyanis magáévá tette mozgalmunk ügyét, azt ingyen illette meg szappan, lavór, törülköző, lábsó, amelyet a szakszervezeti bizottság szociális keretéből vásároltunk. Csakhogy a mozgalom viharos fejlődésével a készleteink kimerültek. Ez persze örvendetes gond volt, de mégiscsak gond. Ha visszautasítani kényszerülünk az újabb és újabb jelentkezőket, zátonyra futtathatjuk a Tiszta Lábbal Inotáért-mozgalmat. A szakszervezeti bizottság anyagi lehetőségeit már teljesen fölemésztettük. A főépítésvezetőség pedig, bárhogy könyörögtünk is, mereven elzárkózott, és egyetlen krajcárt sem áldozott erre a célra. Sillye elvtárs káromkodott, mint a jégverés. Az operatív bizottság többi tagja az orrát lógatta. Úgy látszott, füstbe mennek szép álmaink. Például azoknak az új zuhanyozóknak az építése is, amelyek régóta dédelgetett terveink közé tartoztak. Pedig a vízvezetékszerelők felajánlották, hogy társadalmi munkában megcsinálják, de hát a csöveket, a csaptelepeket, a zuhanyrózsákat meg a többi szerelvényt nekünk kellett előteremtünk. Bablana Károly indítványozta, hogy írjunk levelet a Központi Vezetőségnek. A balmazújvárosi partizán meg azt, hogy a szükséges summát kötelező önkéntes adakozásból gyűjtsük össze. Az első javaslatot azzal vetettük el, hogy a Központi Vezetőséget mégsem illik mindenféle csip-csup problémával zargatni, a másodikat pedig azzal, hogy a kunyerálás összeegyeztethetetlen mozgalmunk céljával, és egyébként is félő, hogy dolgozóink körében visszatetszést szülne. „Befuccsoltunk, elvtársak – jelentette be letörten Sillye elvtárs –, de be ám, a hétszentséges kutyaúrstenit! Itt már csak maga húzhat ki bennünket a slamasztikából, Terstyánszky, ha mától fogva elkezd nagy pénzben huszonegyezni, mi pedig megszavazzuk az

engedélyt, hogy bevethesse a mocskos kártya trükkjeit.”

– Ettől vérszemet kaptam. Javaslatát ugyan méltatlankodva visszautasítottam, viszont támadt egy pompás ötletem. Hozzjárulna-e a tisztelt operatív bizottság ahhoz, kérdeztem, hogy hajdani magánzói élelmességem kamatoztatásával gerillaakcióba bocsátkozzam? A balmazújvárosi partizán rögvest lelkes támogatásáról biztosított, mert neki minden ilyesmi módfelett kedvére való volt, s ha már a kezdet kezdetén nem engedték meg, hogy létrehozza a féllegális Vörös Lábmosó Brigádöt, amelynek segítségével diktatórikusan óhajtotta volna a lábmosás bevezetését megoldani, legalább egy kis partizánkodás legyen a dologban. Ötletemet a többiek is helyeselték, így aztán Sillye Balázs ezzel rekesztette be az ülést: „Üsse kő, csak aztán galiba ne legyen belőle!”

– Késedelem nélkül hozzá is láttam. Feltettem magamban a kérdést: vajon csücsülhet-e olyan ember a veszprémi VASÉRT főlerakatában, akivel szót ne érthetnék? Kaptam magam, és beutaztam Veszprémbe... Mit is mondhatnék, uraim? Szerencsés csillagzat alatt születtem. Annak a raktárnak a főnöke ugyanis a kis Weisz volt. Weisz Rezső, a régi haver, aki valaha a vasszakmában vigéckedett, de igazi hírnevet azzal szerzett magának, hogy közeli rokona lévén Schlesinger versenyistálló-tulajdonosnak, a Teréz körüti Terminus kávéházban prima lóversenytippeket árult. Egy időben magam is rendes kuncaftjai közé tartoztam, tudva róla, hogy az őt legmegbízhatóbb pesti tipszter egyike. Azonkívül régi lekötelezettem volt. És bíztam benne, hogy Weisz Rezső nem felejtette el, kinek a közreműködésével jutott negyvennégy áprilisában a kitűnő svéd *Schutzbrief*hez, és hogy ki passzolta át neki azt a táblát, amely mindvégig ott díszelgett Csengery utcai lakásának ajtaján: „*Ezen lakás a Svéd Királyi Követség oltalma alatt áll*”. Jelzem, a tábla tényleg valódi volt, ami a védlevélről már nem mondható el. Hát az a Weisz, kérem, az olyan köveddel fogadott, hogy még ma is belepirulok, ha eszembe jut. „Életemet és véretem, Emőkém – közölte mindjárt előljáróban – sőt neked még zabot is, mert Weisz Rezső nem egy smucig magyar főúr.” Egyszóval biankó csekként kínálta föl magát, kérhetek tőle, amit akarok.

– Éhem – köhécselt közbe dr. Bozsik pedzem már, Terstyánszky! Ott valami sötét disznóság történt, mi?

– Ugyan, doktor úr! – A kisöreg meg volt botránkozva. – Csak nem képzeled, hogy egy fityinggel is megkárosítottunk bárkit? Nem mondom, elvettük az államtól, amire szüksége amúgy sem volt, de amit elvettünk tőle, nem ám a saját zsebünkbe dugtuk, hanem átadtuk az inotai dolgozóknak. Végére is az állam az övéké volt, hát nem igaz?

– Egyre szebb – bólogatott az ügyvéd. – No, és a számlázás, a könyvelés, ha szabad firtatnom?

Terstyánszky úr kortyintott a borából.

– Szabad, doktor úr – kuncogott hát hogyne volna szabad! Szegény Weisz azóta már alulról szagolja az ibolyát, az ügyecske meg úgyis elévült. Egyébiránt a szavamat adom rá, hogy nagyon picinyke svindli volt az. Olyan pirinyó, hogy legfeljebb hat hónapot sóztak volna ránk érte, valószínűleg azt is csak felfüggesztve. Anyagi kárt ugyanis, nem győzöm hangsúlyozni, egy lyukas fillérnyit sem okoztunk. Némi fantázia kellett hozzá, uraim, csipetnyi talpraesettség, egy adag kurázi és egy életrevaló tipp. No meg, ha csak öntömjénezésnek nem veszik, két akkora észkombáj, mint a megboldogult Weisz és az önök Terstyánszky Ernője. A rizikó, kérem, egyenesen a nullával volt egyenlő. Magam sem hittem volna, ha nem a tulajdon két szememmel látom, hogy egy olyan hatalmas lerakatban micsoda irdatlan tömegű elfekvő készlet halmozódik fel, amelyen túladni minden raktáros álma. Hát jobb lett volna, ha az a rengeteg szerelvény, ami a kutyának se kellett, az idők végezetéig ott rozsdásodik? Hiszen már régóta kálónak számított az egész stósz, csak ostoba éberségből meg

rosszul értelmezett takarékoságból nem szórták ki a szeméttelre. A mi szerelőink arany kezében viszont kincset érővé vált volna minden egyes darabja. Tudtam, mesés zuhanyozókat bütykölnének belőlük. „Na, nézd csak, Emőkém – mondotta nekem akkor a Weisz, amikor összedugtuk a koponyánkat –, volna nekem egy écám. Olyan könnyen megkártyázható, hogy direkt szégyen két ilyen okos emberre nézve.” Hát az a Weisz, aki valóban kapitális egy éceszgéber volt, kisütötte, kérem, hogy valami mondvacsinált ürüggyel leltárt készít. S minthogy a leltárkészletet nem árufajták, hanem forintérték alapján tartották nyilván, a leltározás során a nekünk kellő alkatrészeket, plusz háromezer alumínium mosdótálat, az elfekvő készletből mint kálót kiselejtezett. Azután mindezt lemászáltatta, és a valóban kálókészlethez csapva, egy tételben felkínálta a helyi MÉH-nek. Emlékeznek még rá? „*Gyűjtsd a vasat és a fémet, ezzel is a békét véded!*” Azok persze kaptak rajta, akár a cukron. Még hálálkodtak is neki, mert túlteljesíthették a negyedéves tervüket. Ők hát szép csendben megkötötték egymással a seftet, én meg azon nyomban befuvaroztattam az építkezésről Weisznek a megfelelő mennyiséget ócskavasban, amit ő a kiselejtezett áru helyett a MÉH-nek továbbított. Egy deka hiány nem volt ott, kérem. És sokat mondok, ha az egész tranzakció lebonyolítása tíz korsó sörünkbe belekerült.

– Bünbanda – jelentette ki dr. Bozsik.

Terstyánszky úr gyöngyöző kacagásra fakadt. – Láttam volna csak Sillye elvtársat! Majdhogynem eljárta a kállai kettőst, és kis híján összeroppantott mámoros boldogságában, amikor a keblére ölelt. „Ez tökös munka volt, Terstyánszky! Osztályidegen elemekben nem ismerem még egy olyan karakán, rendes elvtársat, mint maga!” De kisvártatva elcsüggedt. Azt kérdezte, honnét szerezzük be a többi cuccot. Szűkén számítva mintegy harmincezer közepes minőségű szappanra, potom másfél mázsa lábsóra és öthatezer törülközőre volt még szükségünk. Mondtam neki, ne csüggedjen, mert egy bolsevikhoz nem illik a kishitűség, bennem meg csak bízson továbbra is, mert vannak még rejtett tartalékaim.

– Ami a másfél mázsa lábsó beszerzését illeti, arra vesztegetni sem érdemes a szót. Magyarországon az ilyesmi kisdedeknek való húsvéti multság. A szappanok ügyében sem vallottam kudarcot. Mert hisz mi a feltétele harmincezer katonai szappan ellenszolgáltatás nélküli vételezésének? Némi kincstári bürokrácia, járatosság géháügyekben, mindenekelőtt pedig egy Tölgyessy nevezetű alezredes a Honvédelmi Minisztériumban. Nagylelkűen módot adtam neki, hogy törlessze régi adósságát. Tudni való ugyanis, hogy ez a Tölgyessy annak idején, amikor árpádsávós hadapródként Soroksárnál védte a Kárpát-Duna Nagy hazát, orosz fogságba került, de a főváros felszabadulása után valami úton-módon meglógott a cinkotai gyűjtőtáborból, és sógoránál, a Szent István körúti Club kávéház Elemér úr néven közismert főpincérénél húzta meg magát. Talán még ma is ott, abban a Csanády utcai szenespincében bujkálna, ha Elemér úrnak nem lett volna annyi esze, hogy két kiló melasz és egy üveg répceolaj társaságában fölkeressen. Elemér úr kedvéért aztán az akkor már félig bedilizett és páni rettegésében öngyilkossági szándékokkal kacérkodó Tölgyessyt, állíthatom, hogy bagóért, egy olyan *própuszk* meg egy olyan *dokument* birtokába juttattam, amelynek láttán a Vörös Hadsereg összes patrulja csaknem dízsorützet adott le a tiszteletére. Ebben a világon semmi meglepő nem volt, ha bizalmasan elárulom, hogy az említett papírok nagy hírű hazánkfia, a szakmai berkekben Európa-szerte köztiszteletben álló, zseniális okirat-hamisító, az öreg Vámosi-Waldeck Hajós utcai műhelyéből kerültek ki, s magának Vorosilov marsallnak az aláírását és pecsétjét viselték.

– Mindazonáltal hűtlen volnék az igazsághoz, uraim, ha azzal dicsekednék, hogy minisztériumi hivatalában Tölgyessy alezredes túlradó örömmel fogadott. Elannyira

nem, hogy szégyenszemre az őrséggel akart elvitetni. „Ne hamarkodja el a dolgot, aleskám – figyelmeztettem barátilag, noha a hideg futkározott a hátamon –, főleg pedig ne blamálja magát, mert ha rumli lesz, lássa be, hogy nekem is ki kell majd nyitnom a számat, és annak nemcsak rám nézve lennének gyászos következményei.” Azzal melegen gratuláltam neki, hogy látom, jól sáfárkodott az öreg Vámosi-Waldeck mestermunkájával, s hogy a magyar királyi honvédség őrmesteréből dolgozó népünk hadseregének szépen dekorált, magas rangú tisztjévé sikerült előrukkolnia. Tény és való, hogy Tölgyessy ales ettől mindjárt nyájasabb lett. Miután értesült jövetelem céljáról, rövid spekulálás után szívélyesen rám mosolygott, és tisztii becsületszavát adta, hogy a harmincezer kincstári szappan tíz nap leforgása alatt Inotán lesz. Mit mondhatnék még? Nem tudom, mit ókumlált ki, és fogalmam sincs, hogyan ütötte nyélbe, de szent igaz, hogy ígérétének hiánytalanul eleget tett.

– Zsarolás – közölte jegesen dr. Bozsik.

– Meglehet – hagyta rá békésen a kisöreg bár a doktor úr helyében én okvetlenül eufemisztikusabban fejezném ki magam. Akárcsak vitéz Nagyszénási Géza esetében, aki szigorúan véve, szintúgy Terstyánszky Ernő nyomásának engedett, amikor önzetlen nagylelkűségében bizonyos nem lebecsülendő összeggel sietett a Tiszta Lábbal Inotáért-mozgalom segítségére.

– Tudniillik a törülközők beszerzése bizonyult a legfogasabb kérdésnek. Az már bizony fejfájást okozott! Szégyen, gyalázat, uraim, de be kell vallanom, hogy az idő tájt egyetlen kurrens ismerősöm se forgolódott Röltex Rózsi háza táján, s már épp azon voltam, hogy jelentsem csődömet az operatív bizottságnak, amikor is, miként Pállasz Athéné Zeusz homlokából, úgy pattant elő az én szürke agysejtjeimből az említett érdemdús férfiú neve. Kizárt dolognak tartottam, hogy vitéz Nagyszénási Géza, az Első Magyar Len- és Kendernagykereskedelmi Rt. elnök-vezérigazgatója az államosításkor úgy hagyta volna el a boltocskát, hogy ne tudna nekem leguberálni annyi pénzmagot a mellényzsebéből, amiből hatezer frottírtörülköző vígan megvásárolható. Nem volt könnyű kinyomoznom a hollétét, mert afféle egyszerű, könyökvédős kis könyvelőként dolgozott a Kender-Jutában, mesés pasaréti villájából pedig, melyből óvoda lett, egy Teve utcai bérház szobakonyhájába költözött. Rövid levélkém megfogalmazása viszont nem okozott gondot. „*Igen Tisztelt Elnök-Vezérigazgató Úr! Hivatkozással egykori szívélyes nexusunkra, fontos népi demokratikus célok érdekében, égető szükségem van 6000 azaz hatezer minőségi frottírtörülközőre, amelyet az Ön postai terhére tíz napon belül, ötvenes tételekre bontva az alábbi inotai raktári címre szíveskedjék elküldeni. Maradok régi híve: Terstyánszky Ernő.*” A válasz kurta volt, ám annál velősebb. „*Maga megőrült/N. G.*”

A kisöreg az ügyvédre mosolygott.

– Nos – mondta el kell ismernie, kedves doktor úr, hogy levelemben a népi demokratikus érdekek kidomborításával a lehető legtisztább eszközöket vettem latba. A goromba visszautasításra már csak azért se szolgáltam rá, mert tökéletesen megfelelt a valóságnak ama állításom, hogy Nagyszénási vezérigazgató úrral a negyvenes évek elején szívélyes kapcsolatban álltam. Akkoriban ugyanis, mint stróman, átmenetileg én igazgattam a rózsadombi *Titine Clubot*, annak köszönhetőleg, hogy az első zsidótörvények következményeképp a bordélyszakma árja potentátjai erélyes kurzust indítottak az iparág keresztényi tisztaságáért. Mindhogy a Thék Endre utcai kis kuplerájosból *self-made-manként* a *Titine* tulajdonos-igazgatójává emelkedett kitűnő Feldmann Miksa, aki pechjére még ortodox hitelveket is vallott, a keresztényi tisztaság kötelmeinek semmi esetre sem felelt meg, kénytelen volt visszahúzódni a nyilvánosság elől. Miután földim és szegről-végről rokonom, egy Haraklányi nevű hírlapíró, az *Est*-lapok rendőri riportere, mint slágfertig, filozemita gójt, beprotezsált Feldmann

Miksánál, az öreg szorult helyzetében öskeresztény dzsentriségemre ruházta át a megtisztelő direktori címet, teljes egyetértésben Nagyszénási vezérigazgató úrral, akit csendestársként komoly üzleti érdekek fűztek a *Titine* további prosperálásához. Akkortájt egy olyan zártkörű, különleges minőségű és kiképzésű hölgyeket kínáló, s diszkréciójában még a svájci banktitkot is lepipáló intézet, mint amilyen a *Titine* volt, a maga csillagászati díjszabásával, rendkívül csinos hasznot hajtott a befektetőknek. Én pedig provizórikus aladári minőségemben nemcsak hogy megőriztem a *Titine Club* arisztokratikus tekintélyét és hírnevét, de még fel is lendítettem, elsősorban azoknak az éppen akkoriban Lengyelországból hozzánk menekülő szépasszonyoknak a jóvoltából, akik felvétel céljából valósággal megostromolták intézetünket. Nagyszénási Géza elégedettsége kifejezéséül egy arany Dozával honorálta hozzáértő ügyvezetésemet.

– Így hát, hajdani meghitt kapcsolatunkra emlékezve, következő levelemben az előzőnél már jóval bizalmasabb tónust bátorkodjam megütni. *„Kedves Gézám! Jóllehet mi sem áll tőlem távolabb, régi hívedtől, mint bizonyos nemtelen eszközök alkalmazása, mégsem tartom fölöslegesnek felhívnom nagybecsű figyelmedet arra, hogy népi demokratikus bűnüldöző szerveink hihetőleg érdeklődéssel fogadnának egy olyan természetű bejelentést, amely kb. harminc kilogramm rúdarany határainkon túli kicsempészésére és a zürichi Schweizerische Bankgesellschaftban történt elhelyezésére vonatkozna. Minthogy biztos forrásokból származó értesüléseim szerint a törvénytelen tranzakciót még 1947-ben lebonyolító dr. Szekeres követségi titkár néhány más, hasonló jellegű bűncselekmény elkövetése miatt tízévi fegyházbüntetését tölti, koronatanúként való bírósági megidézése, véleményem szerint, nem ütközne nehézségbe. Baráti öleléssel, régi tisztelőd: Ernő.”*

– No, persze, nem ettem meszet, hogy ezt a levelet postára tegyem. Egyik vasárnap feljöttem Pestre, és magam dobtam be a Teve utcai lakás postaládájába. Az igazat megvallva, levelemben akadt egy adag blöff is. Az aranyrudak kicsempészéséhez nem férhetett kétség, hiszen erről még annak idején az öreg Szláviktól, a patinás múltú s épp akkortájt megújhodott DDDD, a *Drimmer és Dvorák Demokratikus Detektíviroda* jeles magánhekusától, a pesti pénzvilág avatott szakértőjétől értesültem, akinek ilyen jellegű információira mérget lehetett venni. Ezzel szemben Szekeres követségi titkár úr fegyházbüntetésére nem fedte a valóságot. Néhány nagybani valutakijárlási és csempészügylet sikeres lebonyolítása után kilépett berni követségünkről, és esze ágában sem volt hazatérni. Máig sem tudom, hogy Nagyszénási Géza bedőlt-e a blöffnek, vagy csak úgy okoskodott, hogy rongyos hatezer törülköző ára semmiféle rizikót nem ér meg, de akár mint történt is, harmadnapra sürgönyt kaptam tőle. *„Kérésedet örömmel teljesítem. Az első ajándékcsomag útban van. Gézám.”* Kérem, uraim, higgyék el, ha most neuchâтели villájában Nagyszénási vezérigazgató úr véletlenül épp Terstyánszky Ernőre gondol, szemében hálás könnyekkel teszi.

– Én viszont a legkevésbé sem könnyekkel a szememben azt az észrevételt teszem – jegyezte meg dr. Bozsik –, hogy már eddig is csinos halmazatú bűnlajstromát egy újabbal tetézte. Bűnpártolással. Elmulasztotta, hogy eleget tegyen bejelentési kötelezettségének.

Terstyánszky úr hörpintett a borából, élvezettel cuppogott.

– Hagyjuk ezt, doktorkám – legyintett –, hagyjuk csak! Terstyánszky Ernő előbb gyilkolna meg valakit, semmint hogy feljelentse. De ettől eltekintve, ugyan mi haszna lett volna, ha feladom őt? Az aranyat visszaszerezni már nem lehetett, viszont ugrott volna az a hatezer prima törülköző. Egyébként is a fene ette volna meg azt a sok, készpénznek vett feljelentést meg azt a sok esztelen leültetést, kitelepítést! Ebben a süket országban Pusztaszer óta sem tanultak meg gondolkozni. A londoni rádió hallgatása miatt, feljelentésre, osztályellenségnek minősítettek és kitelepítettek például

egy hatvankilenc éves özvegy trafikosnőt, akivel történetesen egy házban laktam, csakúgy, mint azt a túrapataki Thuránszky Benedek, volt kúriai bírót, akinek a tanácsa előtt politikai vádlott még akkor sem úszta meg tizenöt éven alul, ha olyan ártatlan volt is, akár a ma született csecsemő. A hírhedt Töreky kismiska volt hozzá képest. Az ellenségem se gyanúsíthatna azzal, hogy vérszomjas ember vagyok, de ha ökegyelmessége vígan űzött justizmordjaira gondolok, kivégzett és börtönben megrohadt elítélteinek tucatjaira, akkor vagyok olyan bátor kijelenteni, hogy legalábbis kötelet érdemelt volna. Ezzel szemben a hadiözvegy trafikosnő, akár hallgatta a londoni rádiót, akár nem, semmi esetre se szolgált rá arra, hogy egy szabolcsi tanyán krumpliszákókat cipeljen. Agyrém volt ez, eszelős agyrém... Egy Mandl nevezetű, klasszis zsokét például az éppen akkoriban Budapesthez csatolt Árpádföldről kitelepítették az onnét tízpercnyre fekvő Csömör nagyközségbe. Esküszöm, ilyen eszementséget kitalálni se lehetne! Azonkívül sikerült mártírokat faragni a legnagyobb csirkefogókból. Ismertem egy dúsgazdag háztulajdonost, aki glóriás nemzeti hőssé avansált egy zalai faluban, holott az ipse tulajdonképpen boldog volt, hogy megúszta kisajátítással és kitelepítéssel, ahelyett hogy nehéz százazrekért kitataroztatták volna vele a háborús károkat szenvedett huszonnyolc belvárosi bérházát, és ilyen módon vagyunkáját, melyet az inflációs években ügyes spekulációval megsokszorozott, átmenthette langyosabb időkre. Mit ért volna hát a népi demokrácia azzal, ha teszem azt, kitelepíti Nagyszénási elnök-vezérigazgató urat? Hát annyit biztosan elért volna, hogy megvadít egy fél falut a vértanúságával, amire a Kender-Jutában aligha nyílt lehetősége.

– No, de mi lett a mozgalommal? – vetette közbe Stefanik, mert a téma szemlátomást nem volt ínyére való.

A kisöreg lehajtotta azt a néhány cseppet, ami még a pohara fenekén maradt.

– Egy darabig még ment minden, akár a karikacsapás – folytatta. – Továbbra is mindenkit megilletett a térítésmentes lavór, szappan, lábsó és törülköző. Akkor már az óriási többség magáévá tette az ügyet, és a lábmosás mindennapos, bevett szokássá vált. Természetesen általában a tisztálkodás is. A maroknyi kisebbséggel szemben pedig, nos... hát igen, velük szemben kétségtelenül alkalmaztunk bizonyos erőszakot. A szép szó nem fogott rajtuk, s ezért operatív bizottságunk szemet hunyt azon, hogy a balmazújvárosi partizán sutyiban mégiscsak megalakította a Vörös Lábmosó Brigádot, ezt a legmarkosabb párttagokból összeválogatott, önkéntes rohamosztagot, amely aztán meglehetősen forradalmi szigorral letörte a maradék ellenállását. Túlkapás volt, uraim, túlkapás, készségesen elismerem, de hát ugyebár, honalapító István királyunk sem mézes puszedlival csalogatta a folyókba a megkeresztelkedni sehogy sem akaró pogány népséget...

– Egy szó, mint száz: a lábszag ismeretlen fogalom lett nálunk. De eltűnt a tetű, a bolha meg a rüh is. Az építkezés főorvosa csodáról zengedett. Öröm volt látni, hogy kikupálódott az a szedett-vedett, mosdatlan társaság. Szavamra mondom, még az arckifejezésük is megváltozott. Civilizált, ápolt emberek lettek. A legtöbbjük már csak csodálkozással elegeyes utálattal tudott visszaemlékezni arra az időre, amikor még beteges víziszonyban szenvedett. Sikerünkön felbuzdulva már épp azon kezdtük tömi a fejünket, hogy mozgalmunkat miként szélesíthetnénk országossá, amikor becsapott a ménkő. Sillye Balázs, legnagyobb kétségbeesésére, abban a megtiszteltetésben részesült, hogy felkerült Pestre, a pártfőiskolára. Pestről ellenben megérkezett Gágyor elvtárs, hogy átvegye helyette a pártszervezet irányítását.

A bányász elborultan pillantott rá. – Az is marha volt?

– Nem, Gágyor elvtárs nem volt marha – mondta csendesen a kisöreg. – Sillye Balásznál nagyobb marhát amúgy is lámpással kellett volna keresni az MDP soraiban.

Pedig hát, hajjaj... ugye, egyetért velem, ha be nem is vallja, drága jó Stefanik úr?

– Ha így folytatja – morgott Stefanik –, a végén még én is igazat adok a doktor úrnak, hogy maga destruál.

Terstyánszky úr figyelmesen nézte néhány pillanatig.

– Mondok én magának valamit, Stefanik úr – szólalt meg hirtelen. – Egy ilyen magamfajta lecsúszott, vén dzsentrinek elhiheti. Buta embert sohase lett volna szabad fölvenni a pártjukba. Buta ember, kérem szépen, nem lehet jó kommunista. A buta embernek ugyanis megvan az a rémes tulajdonsága, hogy egyetlen nap alatt elrontja tíz lángész több évi munkáját, ha módjában áll. És ez mindenre érvényes, Stefanik úr. Fájdalom, még a munkásmozgalom se kivétel.

Dr. Bozsik kárörvendőn nevetett. – Most kibújik a szög a zsákból! Maga mégiscsak egy sötét entellektüel, Terstyánszky... – De váratlanul elhallgatott, és mindkettejük meglepetésére dühösen hozzátette: – Egyébként igaza van, az ördög vigye el magát!

– Gágyor elvtársnál tartottunk – figyelmeztette a kisöreget Stefanik, és újra töltött a poharába.

– Igen – bólintott Terstyánszky úr Gágyor elvtársnál... Nem, ő egyáltalán nem volt buta. Úgyannyira nem, hogy még engem is átejtett. Megérkezett, körülnézett, majd originál nyírségi tájszólásban, joszifviisszarionovicsi bajuszát cibálgatva, mindent, de mindent tönkretett. És itt egy meakulpát kell közbevetnem, uraim. Életem legsajnálatosabb tévedését követtem el, és annak aztán meg is ittam a levét. Tudniillik ez a Gágyor elvtárs egyáltalán nem volt Gágyor, még kevésbé az a szabolcsi kubikosgyerek, akinek ha nyíltan éppen nem is adta ki magát, finom célzások formájában sejtetni engedte. De hát egy fenét, uraim, egy fészkes fityfenét! Úgy volt ő kubikosgyerek, ahogy én a pancsen láma.

Terstyánszky úr bosszúsan nevetett.

– Egy kisvárosi honorácior família elfajzott sarja volt, kérem, ez a való igaz. Apja, néhai Gádor Illés, kezdetben Mátészalkán, később Nyíregyházán, majd a húszas évek végétől a budai Koronaőr utcában tartott fenn szolid forgalmú ügyvédi irodát. Behízelt, modorú, kitűnő megjelenésű férfi volt, amolyan törülmetszett, igazi magyar úr, s hamarosan a krisztinavárosi és várbeli keresztény középosztály felkapott fiskálisa lett. Ám éppen az idő tájt, amikor csillaga ilyen magasra futott, egyetlen fia, az Inotán Gágyor elvtársként feltűnt Lajos, botrányos körülmények közepette elhagyni kényszerült a Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karát. A szépreményű joghallgató ugyanis hat kerek szemeszter leforgása alatt egyetlen egy vizsgakötelezettségének sem tett eleget, és ezt még ott sem nézték el neki. Kicsapatása nem dúlhatta fel túlságosan, mert ezután a pesti éjszaka egyik ismert léhűtőjeként a polgárpukkasztó aranyifjak életét élte. Több ízben is meggyűlt a baja a rendőrséggel. Egyszer nagy nyilvánosság előtt hangoztatott állam- és vallásgyalázó kijelentések címén állítólag még őrizetbe is vették. De bármit tett, Gádor Illésnek, nexusai révén, mindannyiszor sikerült kihúznia a slamasztikából.

– A negyvenes évek elején aztán jó vagy rossz sorsa – ezt talán önök döntsék el, uraim! – összehozta egy Billionics névre hallgató, felette kétes egyénnel. Ez a Billionics, aki saját állítása szerint az illegális kommunista párt tagjai közé tartozott, sokak szerint súlyos pszichotikus volt, mások szerint trockista, még mások szerint pedig a politikai rendészet beugrató spiclije. Elég az hozzá, hogy miután Lajoskánk számlájára néhány kellemes estét eltöltöttek a *Parisienne*-ben, úgy egymásra találtak, hogy összeszűrték a levét. Elhatározták, hogy az anarchista nézeteiről közismert Czóbel-Czwittinger Gyula antikvárius közreműködésével és dinamitkészletével felrobbantják az Apponyi téri Werbőczy- és Pázmány-szobrot. A muníció azonban nem bizonyult elegendőnek

mindkét szobor levegőbe röpítéséhez; Billonics a Werbőczy-szoborhoz ragaszkodott, Lajoskánk viszont, nyilván az egyetem iránti bosszúvágyától fűtve a Pázmányéhoz. Ezen végül sikerült úgy összeveszniük, hogy Czóbel-Czwittinger visszavette a dinamitot, Billonics meg dühében mindkettőjüket beköpte a rendőrségen. A boldogtalan ódondász a vizsgálati fogságban eredményes öngyilkossági kísérletet hajtott végre, ami pedig Lajoskánkat illeti, ebben az ügyben már az atyai nexusok sem segíthettek rajta. Így aztán negyvenegy őszén bevonult a szegedi Csillagba, és a történelem kaján tréfájaként csak negyvenötben, Dachauból szabadult.

– *Opfer des Faschismus* – mormolta az ügyvéd. – Szenzációs!

Terstyánszky úr fanyarul rávigyorgott. – Úgy ahogy mondja, doktor úr! Lajoskánk nem esett a feje lágyára. Elég élelmes volt ahhoz, hogy véletlen viszontagságaiból tőkét kovácsoljon, és úgy is mint bebörtönzött illegális, úgy is mint a fasizmus üldözöttje, nevét akkor már Gágyorra mozgalmasítva, negyvenöt tavaszán bagariacsizmában, Sztálin-bajusszal egyszer csak feltűnjék az MKP Tisza Kálmán téri székházában. És attól kezdve számos helyen töltött be párttitkári funkciót. De amit mindeddig elmondtam róla: filius antepatrem. Mert amikor megjelent ott nálunk, Inotán, korábbi viselt dolgairól, sajnos, mit sem tudtam. Való igaz, hogy kezdettől fogva gyanakodtam rá, mert nem tetszett nekem sem a szájtepése, sem az, ahogy kimondatlanul is a szabolcsi agrárprolit adja, de végzetesnek bizonyuló jóhiszeműségemben csupán azt gondoltam, ő is egyike azoknak a neofita polgárentellektüeleknek, akik mindennél fontosabbnak tartják, hogy lenről jött népi kádernak gerálják magukat, és a képtelenségig rálicitáljanak mindenre.

Keserű grimaszt vágott, és sóhajtott egyet.

– Hát ebbe bukott bele, kérem, a Tiszta Lábbal Inotáért-mozgalom, de személy szerint jómagam is. Tudniillik alig egy héttel Gágyor elvtárs megjelenése után a veszprémi ÁVH fogdájában találtam magam.

Onnan aztán egy fegyveres szervezkedésért letartóztatott volt testőr főhadnagy meg egy valutarejtegető magánkisiparos társaságában útnak indítottak a recski munkatáborba, ahol majdnem két évet nyomtam le. Semmi mondanivalóm arról a húsz hónapról. Vagy talán csak annyi, hogy gyógyíthatatlan tüdőbetegségemet ott szereztem be. De ez már privát ügy. Csakis rám tartozik.

Dr. Bozsik felháborodottan meresztette ki a szemét.

– Mit beszél? Még hogy gyógyíthatatlan? Hát tudja, Terstyánszky – hördült fel –, ilyesmit állítani az én jelenlétemben valóban a szemtelenség csimborasszója!

– Ne vigasztaljon, doktor úr – intette le a kisöreg. – Mondja inkább, hogy balek vagyok, és megérdemeltem, amit kaptam, vagy ha féltékeny a betegségemre, nem bánom, inkább vitassuk meg, a maga hipochonder képzeletének agyrémét, a nem létező, sorvasztó tüdőrákját. Csak arra az egyre kérem, hogy ne vigasztaljon.

Csend volt. Az ügyvéd valamit mormogott magában, de ez egyszer nem tett ellenvetést. Stefanik cigarettára gyújtott, mély szippantásokkal nyelte a füstöt.

– Igaza van – bólintott. – Megértem. És gondolom, amúgy is rehabilitálták aztán. És vissza is kapta mindenét, ugye?

– Megkövettek – mondta Terstyánszky úr. – Bánatpénzt is nyomtak a markomba. Szép summa volt. A biztosítóhoz is visszavettek. Nem panaszodom. Miért tenném? Az egészségem már úgyis odavan, azon hiába keseregnék. És hasonló dőreség lenne a Bem rakparti garzonomat siratnom. Azt nem kaptam vissza, mert hát mégiscsak kis pont vagyok én, a lakásínség meg nagy. De ez sem panasz. Nagyon jól megvagyok én mint szobaúr. Kitűnően érzem magam abban a két és félszer három és feles Éva utcai albérletben, amely ilyen kis növésű öregembernek még szinte tágas is... Lám, kedves

doktor úr – pillantott az ügyvédre, és koccintásra emelte a poharát –, íme egy hamiskártyás, aki ilyen szegény legény maradt.

Koccintottak, ittak mind a hárman.

Aztán Stefanik lepöckölte cigarettájáról a hamut, és megkérdezte: – Hanem valamit még nem tisztáztunk. Végül is... mit tett az a gazember? Az a Gágyor?

Terstyánszky úr vállat vont. – Semmi különöset. Csupán fölemelte a telefonkagylót.

– De miért?

– Talán irritálta a szappanszag.

– Ez... vicc?

– Az hát – mondta a kisöreg. – De az már félig sem volt vicc, hogy bomlasztó gúnyolódással, a pártszervezet tekintélyének lejáratásával és fondorlatos ellenséges propagandával vádolt meg. Mi több: a proletárdiktatúra érdekeit sértő izgatással. Hű, csak látták volna, micsoda őrjöngést rendezett! Saját kezűleg tépdeste le a transzparenszeket, szaggatta szét a plakátokat. „Vége a kutyakomédiának! – üvöltötte. – Maga csúfot űz a munkásosztályból! De ezt megkeserüli, maga kávéházi patkány! Szemét fasiszta!” Úgy tajtékzott, hogy azt hittem, menten megüti a guta...

– De nem ütötte meg, mi? – dörmögte rosszkedvűen Stefanik.

Terstyánszky úr tekintete hirtelen megfáradt.

– Nem – mondta én ütöttem meg, kérem.

– Maga? – Az ügyvéd csak bámult rá tágra nyílt szemmel.

– Addig is, azóta is sokat lenyeltem, de az a fasiszta titulus meghaladta a tűróképességemet. – Nevetett. – Hát nem vagyok egy kötözni való bolond? Igaz, akkor már tudtam, nekem úgylis befellegzett.

A bányásznak orrán-száján dőlt a cigarettafüst.

– Hát az elvtársak? – kérdezte komoran. – Ők mit szóltak hozzá?

– Hallgattak. Tiszta sor! Gágyor elvtárs a párttitkárunk volt. Ezzel szemben ki voltam én?

Stefanik tiltakozott. – A kérdést nem lehet így fölvetni.

– De így vetődött fel – pillantott rá szelíden a kisöreg. – A balmazújvárosi partizán volt az egyetlen, aki kiállt értem. Kapott is aztán olyan fegyelmet, hogy majd belefeketedett. Örülhetett, hogy nem vágták ki a pártból.

Terstyánszky úr felsóhajtott, megsimogatta fénylő, tar koponyáját.

– Mindent egybevetve, szomorú egy história – mondta. – Mi tűrés-tagadás, roppantul sajnálom Terstyánszky Ernőt. Nem érdemelte meg, hogy ilyen csúf sorsra jusson. Adni kellett volna neki egy plecsnit, vagy ha netán valamiben mégis túllőtt a célon és marhaságokat íratott ki azokra a transzparenszekre, hát akkor szép csendben meg kellett volna mosni a fejét. De Recskre internálni... így elbánni vele! És úgy elbánni ott, azokkal az emberekkel! Mert ebben az egész históriában mégiscsak az a legszomorúbb. Nem, ne higgyék, kérem, hogy ez egy hetvenkét éves vénember szentimentalizmusa! Hiszen Gágyor elvtárs, mint értesültem róla, ma Lewis Gádor néven jól menő ingatlanközvetítő irodát tart fenn Torontóban, és Kanadába szakadt hazánkfiái birtok- és telekügyleteit bonyolítja, mi azonban itt állunk mosdatlan lábak számlálhatatlan sokaságával. Többek között azokéval is, akik akkor Gágyor elvtárs kivont lángpallosa láttán abbahagyták a mosakodást – és valószínűleg örökre. Engedelmmükkel ugyanis kötve hiszem, hogy ebben az életben még egyszer rávehetne valaki őket erre. Micsoda fiaskó...

Megdörzsölte a halántékát, és bágyadt mosollyal rájuk pillantott.

– De megmondanák nekem, hogy miért bánt engem ez a fiaskó? Hogy miért nem hagy nyugodni azóta sem? Hát valóban megbolondultam? Vagy még mindig valami bűvölet tart fogva?

Egyikük sem válaszolt.

Ő pedig kiitta maradék borát, és szórakozottan tűnődve nézett el a fejük fölött, mint aki a kérdésére nem is vár feleletet.

(Öreg munkás)

Pókhálók a szeme körül.
Fáradt és gyanakvó mosoly,
keserűn tiszta tekintet
s érdes-erős kézszorítás.
Feledhetetlen éveket,
a városszéli telepet,
kiskamaszkorom idézi.
És az elorzott szép reményt.

Bernardo és Marcello

Valahányszor cirkuszba megyek, mindig eszembe jut Bernardo, a bohóc. Abban a varázslatos és misztikus világban, amely a cirkusz világa, Bernardo neve fogalom volt egykor. Ez a lombard parasztfiú karrierjének minden egyes stációján sikert sikerre halmozott, Párizstól Sanghajig, Moszkvától Rio de Janeiróig a fél világot meghódította, a közönség tódult előadásaira, s rajongott érte, mint Grockért, Charlie Chaplinért. Csaknem két évtizedes tündöklő pályafutása alatt népszerűsége egyetlen pillanatra sem halványodott el. Franciaországban Becsületrenddel tüntették ki, Londonban egyik föllépésén maga a király is megjelent, Amerikában Oscar-díjat kapott, és a Gallup Intézet – közvélemény-kutatása alapján – két ízben ítélte neki a *First Man*, az *Év*

Embere címet, éppen azokban az esztendőkből, amikor erre a dicsőségre szerfölött pályázott egy Hitler Adolf nevű mázoló is.

Csudálói közül sokan így nevezték: a filozófus bohóc. Bernardo valóban különös bohóc volt. Megszegve hivatásának ősi törvényeit, nem a nevetetést szolgálta mindenáron, s abban a tekintetben is sutba vágta a szakma hagyományait, hogy tartózkodott mindenféle hatásvadászattól és olcsó fogástól, már ami a hátsófelével való durroztatást, a folytonos hasra vágódást meg az egyéb handabandákat illeti; nem ripacskodott, nem ordított harsányan, fülrepesztően, hanem szavak nélkül, némán adta elő produkcióit, nagyszerű mimikája, pantomimkészsége és rendkívüli artistatudása segítségével.

Ámbár irigyei és művészetének egyéb ellenzői éppen ezt kifogásolták. Unalmas, nem cirkuszba való, nem clown-szám – mondogatták ezek, és keresettséggel, érzélgősséggel, túlzott szimbolizmussal vádolták. Ám kivételes egyéniségét, művészetének szuggesztív erejét ellenségei sem tagadhatták.

Még kisfiú koromban láttam őt egyszer.

Amikor vállas, magas alakja megjelent a porond kijárójában, egyszerre minden zaj elcsitult. Elnémult a folyton csinnadrattázó zenekar is, és körös-körül sorra kialudtak a fények. Csupán egyetlen reflektor vörös sugara vetült a porondra.

– Látod, biceg – súgta a fülembe apám. – Egyszer lezuhant a kötélről, és lábát törte.

Bernardo lassan jött be, jobb lábára csakugyan bicegett. Festett arcával, nagy, lila orrával, rongyos köntösében ellenállhatatlanul mulatságos volt. Itt-ott fel is hangzott valami csöndes, fojtott nevetés. De akkor reánk emelte a tekintetét, és nagy szemében annyi fájdalom ült, hogy a kuncogás nyomban abbamaradt, s néma csend lett. Ő szerencsétlenül álldogált ott hatalmas cipőjében, szemlátomást nem tudta, mitévő legyen, és zavarában egész darabka szöveteket tépdesett le ruhája szegélyéről.

Csend volt, lélegzet-visszafojtva várakoztunk.

A magasban, valahol a sötétben úszó kupola alatt egyszerre megszólalt egy szájharmonika. *Lálalá... lá-li-li-lilá... Lálalá...* – szólt a szájharmonika, és az együgyű, ostobácska dallam, amelynek hallatán máskor talán csak fintorogva legyintettünk volna, most, ebben a feszült várakozásban olyan elbűvölőnek hatott, olyan megfoghatatlanul varázsosnak, hogy önkéntelenül is felkaptuk a fejünket, és mosolyogva kutattunk a muzsika forrása után.

A bohóc csudálkozva meredt ránk. Értetlenül követte fölfele fürkésző tekintetünket, majd láthatólag ő is meghallotta a muzsikát, s hirtelen különös pózban merevedett meg. Eleinte még csak fülelt, a fejét ingatta, azután lassúan ringani kezdett a dallamra, előrehátra hajladozott, egyre szélesebb ívben, és a teste mintha csonttalanná vált volna, olykor már-már a földet érintette, miközben a lába tapodtat se mozdult el a helyéről. Fölemelte a karját, és ekkor látni lehetett, hogy csuklójánál összekötözöttek a kezei, majd gyorsan, valószínűtlen könnyedséggel néhányszor felszökkent a levegőbe. Felszökkent, szép, büszke, balett-táncoshoz méltó tartással, miközben a szemében lázas izgalom, túlfűtöttség csillogott, hogy aztán ez a tűz egyetlen pillanat alatt kihamvadjon, s ő maga földhözköttöttsége és reménytelen sóvárgása fölötti fájdalomában össze-rokadjék. Nesztelenül elterült a porondon, a fűrészpörban, és merev, kővé dermedt arccal hallgatta a muzsikát. Hidat csinált, úgy ringatózott most, majd görcsbe merevedett testének minden porcikája, s ide-oda vetette magát mondhatatlan szenvedésében, bukfencet vetett, cigánykereket hányt, flikflakolt, végül teljesen kimerülve önnön tehetetlenségétől, megállt tótágast a feje tetején.

Sokáig maradt ebben a pózban. Míg a szájharmonika újból meg nem szólalt.

Akkor talpra ugrott, s mielőtt felocsúdhattunk volna meglepettségünkben, már meg is ragadta a kötélletrát, és fűrgén elindult rajta fölfele. Megbabonázottan, lehunyt szemmel kapaszkodott, arcán valami nem evilági öröm kifejezésével, mintegy transzban, szinte önkívületben. Ámde a létra váratlanul leszakadt, és azzal együtt ő is a porondra zuhant. Elnyúlt a fűrészporban, s akkor hatalmas, mennydörgő nevetés rázkódtatta meg a csendet – alacsony, kövér bohóc gurult be.

– Marcello – mondta apám. – Ő a Marcello.

Marcello bohóc a földön heverő Bernardóra mutogatott, miközben harsányan ordított és bruházott. Fűlsértő hangja az egész csarnokot betöltötte, s ő maga minduntalanul hanyatt vágódott kárörvendő, széles jókedvében.

Hanem Bernardo fölemelte a fejét, mert a szájharmonika ismét megszólalt. Révükén odabotorkált a másik hágcsóhoz, és kábultan, félig öntudatlanul, de annál elszántabban kapaszkodni kezdett rajta. Marcello látván ezt, mérgében prüszkölni kezdett, és felkapott egy óriási trombitát. Teleszívta magát levegővel – amitől pocakja, de egész kövér teste úgy felfűvódott, hogy nagy, színes gombjai sorra lepattogtak –, azzal teli tüdőből belefűjt a trombitába.

A bömböléstől megreszketett a levegő, Bernardo pedig visszahullott a porondra, ahol még fektében is görcsösen szorongatott egy kötélrészletet.

De máris egy szál kötél kúszott fölfele, csakis karjai erejével húzódkodva. Marcello kezét tördelve futkosott fel-alá, csalódottságában dühödött ordításokat hallatva, majd megrántott egy lecsüngő kötelet, s erre Bernardo teste ismét a fűrészporban puffant.

Most már olyan magasságra zuhant alá, hogy senki se remélhette, még egyszer talpra áll. Mégis feltápászkodott, ám azonnal térdre is rogyott. Úgy, térden csúszva vergődött oda a következő kötélehez. Negyedszer is nekivágott. Meg-megállva, nehezen, rettentő erőfeszítéssel kapaszkodott, olykor-olykor métereket csúszva vissza (ilyenkor nyomban felharsant Marcello bugyborékoló, gúnyos kacagása), de újra meg újra összeszedte magát, kapaszkodott, kúszott, kapálózott fölfele, és lassacskán már olyan magasan járt, hogy alakja csaknem eltűnt a sötétben.

Ekkor Marcello elővont bő nadrágszárából egy irdatlan mordályt, és elsütötte.

Velőtrázó dörrenés hallatszott, a fény kialudt.

Mikor újra kigyúlt, a kesernyés szagú, oszladozó lőporfüstben ott hevert a porondon Bernardo, mozdulatlanul, keresztül-kasul kötelekbe gubancolódva. Felhangzott Marcello rettenetes bömbölése. Őrjöngő táncba kezdett, veszett, vad, győzelmi táncba, a gonosz diadal valóságos rituális táncába, de íme: a tánc eksztázisának tetőfokán a teste hirtelen sóbálvánnyá merevedik, s odafönről megint hallható a gyöngye szájharmonikaszó.

Bernardo e hangra lassan felült, s bódultan, csodálkozva pillantott körül, de a farkasgúzszerű ráfonódó kötelektől jóformán moccanni se tudott. Most virtuóz betétszám következett. Pillanatnyi feloldása a feszültségnek. Groteszk harc a kötelekkel.

Végre megszabadult tőlük, és hason csúszva elindult körbe. Látszott, hogy lázasan keres valamit, hogy egy új hágcsó vagy kötélen után kutakodjon, amelyen ismét elindulna fölfele. Ám nem volt több olyan hágcsó, se kötélen, melyet elérhetett volna. Hasztalanul ugrándozott, összekötözött kezével mindmégannyiszor csupán a levegőt markolhatta meg.

De Bernardo most hatalmasat szökkent, szinte felröpült a levegőbe, mint aki súlytalanná vált, mintha csak hirtelenében szárnyai nőttek volna, és gúzsba kötött

kezével megragadta a kötél végét. Akkor azonban ereje elfogyott, tehetetlenül és kiszolgáltatva csüngött rajta. Teste megnyúlt, feje a mellére csuklott – élettelenül himbálózott azon a kötélen.

Marcello óriási vasgömböt vonszolt maga után a porban. A gömböt nagy erőlködések közepette Bernardo lábára kötözte, és felüvöltött örömeiben. Bukfenceket vetett, cigánykereket hányt, azután hanyatt vágta magát boldog kárörömeiben, hogy csak úgy nyekkent, és közben még borzasztóbban, még iszonyúbban bruhaházott.

Ám a szájharmonika megint megszólalt, és a kötélen függő bohóc önkívületben moccant meg. Könnyű remegés siklott végig a testén, karizmai megfeszültek, és csukott szemmel, gépiesen, mintegy álomittasan lassan húzódkodni kezdett. Hiába is csüngött a lábán a súlyos vasgolyó, haladt, haladt, haladt fölfele.

Ekkor szörnyülködő moraj futott át a nézőtéren. Marcello tüzet csiholt, és meggyújtotta a kötelet. A kender lángra lobbant, kakasa futott, iramlott fölfele, és a nézők talpra ugrottak izgalmukban, és azt kiáltották: „Bernardo, vigyázz!”, mert a lángnyelvek már-már utolérték őt. Utolérték, köntösébe kaptak, de akkor átvette magát egy trapézra, amelyen szédítő gyorsasággal forogni kezdett, míg csak ruhája szegélyén a tűz ki nem hamvadt.

Csalódott üvöltés hallatszott. Marcello zuhant el, dühös zokogással verdesve fejét a fűrészpóros homokba.

Bernardo már a kupola alatt járt, a fényoszlop vörös pászmája most követte. Egyik kötélről lendült át a másikra, másodpernyi szünet nélkül, lélegzet-elállító ütemben váltogatta a köteleket, melyeknek valóságos dzsungele vette most körül, ugrott, szökkent, repült, kifeszített testtel szelte át a levegőt, egy keresztbe húzott drótkötélen billegett végig, meg-meginogva, csaknem egyensúlyát veszítve, majd egy lengő nyújtóra vetette magát, onnan egy másikra, majd egy harmadikra suhant át, és abban a lábával megkapaszkodott.

Így himbálózott egy darabig, fejjel lefele csüngve, miközben szomorú tekintetével ismét reánk nézett. Azután egyetlen lendülettel álló helyzetbe tornászta fel magát, a nyújtóról még magasabbra rugaszkodott, s ott fent, immár közvetlenül a kupola vastraverze alatt, egy kör alakú porondocsára lépve végre megállapodott.

A reflektorok ekkor mind kigyúltak, és szikrázó fényükben hunyorogva, zavartan állt a bohóc. Ismét köntöse szegélyét tépdeste, majd fölemelt a kis porondról egy csokor papírvirágot, s nagy gyönyörűséggel szagolgatni kezdte. Azután a szájharmonika halk dallamára az alig tenyérszél helyen táncra pördült. Táncra pördült és énekelni kezdett. Ez volt az a híres dal, az egyszerű és mégis oly szívbemarkolóan megindító dal, amelynek értelmes-értelmetlen szövege Európa minden egyes nyelvének egy-egy szavából íródva, a nagy, ősi álomról, az emberek testvéresüléséről szólt, s amelyet a világ minden táján énekeltek az emberek, és most itt is, öröm és megindultság hullámzott végig a nézőtéren, a közönség felállt, s lelkesen, felszabadultan énekelte a bohóccal együtt.

Mikor a dalnak vége lett, Bernardo a virágot közénk hajította, hihetetlen fürge-séggel lecsúszott az egyik kötélen, azzal már el is tűnt a kijáró bársonyfüggönye mögött. És haragos füttyöktől kísérvé kikullogott Marcello, a másik bohóc is.

A lámpák körös-körül kigyulladtak, a zenekar a záró indulót játszotta, a varázslat véget ért. A közönség csak ekkor ocsúdott fel, és elragadtatott tapsviharba tört ki.

– Bernardo! Bernardo! – hangzott fel a tágas csarnok valamennyi sarkából.

Az emberek tapsoltak, tapsoltak, nem mozdultak a helyükről, egyre csak Bernardót követelték, de Bernardo soha nem jött vissza, hogy megköszönje az ünneplést.

Később még egyszer láttam őt. Apám mutatta meg az utcán, s alig akartam elhinni, hogy az a magas, zárkózott arcú, komor férfi, aki széles karimájú kalapban, rézfogantyús sétatálcára támaszkodva biceg a körút forgatagában, hogy az az ember ő, Bernardo, a bohóc. De futólag rám pillantott, egy másodpercre megláthattam szomorú, okos szemét, és akkor már tudtam, hogy valóban ő az...

Jött a háború. Bernardo nem maradt tovább Európában. Áthajózott az Egyesült Államokba, ott telepedett le, és egy darabig nem lehetett hallani róla, legalábbis mifelénk, idehaza. Azután megtört a csend. Az újságok hírül adták, hogy vagyonának tetemes részét, sok-sok százezer dollárt a hitlerizmus üldözöttéinek ajánlotta fel. A fasiszta sajtó, amely korábban sem tüntette ki rokonszenvével, ekkor valóságos dührohamot kapott, és módszeres hadjáratot indított ellene. Még a vezető náci lap, a *Völkischer Beobachter* is megszólalt, cikket közölt, amelyben „vörös ügynöknek”, „zsidó kóklernek” titulálta. Bernardo válasza rövid volt. Ha dr. Goebbels és a többi haramia ilyen megtiszteltetésben részesíti, ezután természetesen minden fenntartás nélkül vörösnek és zsidónak fogja tekinteni magát.

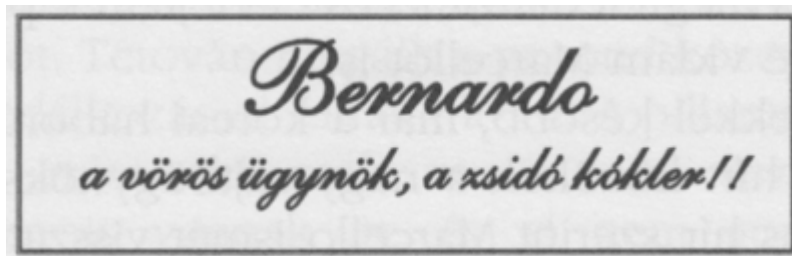
Ekkor nyilatkozott életében először és utoljára a sajtónak. A nyilvánossággal való kapcsolattartást társának engedte át, azzal a szigorú kikötéssel, hogy róla mint magánemberről semmit sem mondhat. Marcello, aki nemcsak partnere, hanem menedzsere és titkára volt egyben, mindenkinél alkalmasabbnak bizonyult a feladatra. Magabiztos föllépése, humora, szókimondása s mindenekelőtt közlékenysége az újságírók kedvencévé avatta; mindig valami újjal, meglepővel, sőt szenzációval tudott szolgálni, a kérdésekre pedig szavakészen és csattanósan felelt, temperamentumos bőbeszédűségével még a legrámenősebbeket is elkábítva. Örökké mosolygó, joviális, nyílt arca csak akkor komolyodott el, amikor Bernardo személye került szóba. Róla a legmélyebb tisztelet hangján szólt. A század legnagyobb művészei közé sorolta, azok közé a karizmatikus egyéniségek közé, akikben az emberi szépség és értelem méltósága iránti elhivatottság lobog, akik tehetségükkel az emberiség egyetemes, legszebb törekvéseit fejezik ki, hittel, életerővel és tisztasággal hatván át az emberi szíveket. Bár Bernardo világtól elvonult, titokzatos lény, megközelíthetlensége és tálján származásához sehogysem illő puritán, már-már aszketikus magánya önmagában is legendateremtő talaj volt, a személyét övező s mindinkább terebélyesedő legendárium megteremtésében Marcello oroszlánrészt vállalt. Ő maga azonban szerényen a háttérben maradt, saját személyét illetően semmiféle összehasonlítást nem tűrt el Bernardóval.

Íme, egy részlet a *Chicago Daily News* interjújából, 1943 novemberéből:

„Mr: Marcello, ön kilenc évvel fiatalabb mesterénél. Gondolt-e már arra, hogy Mr. Bernardo visszavonulásakor önnek kell majd átvennie művészi örökségét.?”

„Nem, sohase gondoltam erre. Biztosíthatom, hogy még álmomban sem. Egyébként nem először hallom ezt a kérdést, és valahányszor csak hallom, elszomorodom rajta. Lehetséges volna, hogy a világ még mindig nem ismerte fel, ki is valójában Bernardo? Hát talán egy közönséges artista, egy szürke, középszerű csepürágó? Egy ügyes clown, akiből egyetlen markolásra tucatnyit lel az ember?... Ó, nem, Bernardo egyedülálló, Bernardo páratlan és éppen ezért utánozhatatlan! Bernardo a cirkusz génusza! Hogyan is léphetnék én a helyére? Hogyan vetekedhetnék az ő istenadta tehetségével? Visszavonulásakor tehát minden bizonnyal magam is búcsút mondok a manézs világának.”

Bernardo 1945 tavaszán tért vissza Európába, és azonnal megkezdte föllépéseit. Előadásait, kívánságára, mindenütt ezzel a szöveggel hirdették:

Akárhol fordult is meg, hálával és szeretettel fogadták. Micsoda tavasz volt az! Talán még soha nem ért meg Európa olyan csodálatos tavaszt! És Bernardo művészete ama tavaszon, a háborúból való újjászületés mámoros hónapjaiban, különösen fölemelő ujjongó értelmet nyert. De akkor már öregedett, s tudta, rövidesen vissza kell vonulnia.

Búcsúelőadására 1947 nyarán, Párizsban került sor. Az egykori beszámolók tanúsága szerint művészete fényesebben ragyogott, mint valaha, és a közönség énekelve, önfeledten ünnepelte, és csaknem egyórás szakadatlan tapsviharral követelte visszatérését. Életében először, már civilbe öltözötten, kijött a porondra, hogy megköszönje a tapsokat. „Szép hattyúdal volt a Bernardóé – fejeződik be az egyik beszámoló. – Kevés művésznek adatik meg ilyen diadalmas búcsú.” „Küldetéses ember volt – írta pályabúcsúztatójában egy másik világlap. – És tudtuk a legnehezebb időkben is, hogy amíg olyan örlelkek vigyázzák sorsunkat és álmainkat, mint amilyen Bernardo, a bohóc, addig a gonoszság – mesterkedjék és tobzódjék bárhogyan is – nem fog felülkerekedni sem rajtunk, sem bennünk.”

Azután eltűnt a világ szeme elől. Senki sem tudta, hol él, mit csinál. Egy újságíró mintha Capri szigetén látta volna, egy másik a Côte d'Azurön vélte feltűnni, de bizonyára azoknak volt igazuk, akik azt gyanították, hogy szülőföldjén, Lombardiában él teljes visszavonultságban. Időről időre még felröppent róla egy-egy értesülés, tartott még a találgatás egy darabig, de ahogy peregtek-múltak az évek, az érdeklődés lanyhult iránta, lassanként nevééről és művészetéről is megfeledkeztek. És elfelejtették partnerét. Az örökké vidám Marcellót is.

Ám évekkel később, már a koreai háború idején, meglepő hírt közöltek a nagy sajtóügynökségek. A szenzációs hír szerint Marcello ismét visszatér a porondra, és mesterének egykori produkcióját óhajtja felújítani.

A cirkusz, amellyel Marcello aláírta a szerződését, Európa-szerte zajos hírverést csapott. *Marcello visszatér! Marcello, a nagy Bernardo partnere, tanítványa!* – harsogták plakátok, újságok, rádiók. És a cirkusz vaskos műsorfüzetében olvasható volt az is, hogy Marcello, aki Luigi nevű fiával együtt fogja előadni Bernardo világszámát, háromesztendős kitartó munkával készült fel az előadásra, amellyel egyébként föltett szándéka beutazni Európát és Amerikát, s hogy mindezzel egyetlen célja van csupán, életben tartani feledhetetlen mestere emlékét, az új generációval is megismertetni halhatatlan művészetét.

Egy fölöttébb tapintatlan újságíró felidézte ugyan Marcello emlékezetes chicagói nyilatkozatát, és még azt is megpendítette, hogy ilyesformán vajon nem tekintendő-e plágiumnak a dolog, de Marcello kurtán válaszolt: „Nem lesz plágium.” Közölte, hogy a produkcióban bizonyos csekély változtatásokat eszközölt.

Marcello föllépésére egy késő őszi estén került sor.

Amikor a kikiáltó bejelentette, néma csend támadt. A fények kialudtak, csak az egyetlen vörös reflektor világított. A nézők félig fölemelkedtek ültükből, és pissenés nélkül, feszült várakozással fordultak a kijáró felé, ahol most meglebbent a függöny.

Marcello pontosan úgy jött be, ahogy azelőtt Bernardo. Lassan, bicegve kissé, és ugyanolyan maszkot, köntöst viselt, mint egykor ő. Taps csattant fel, de ez a taps még

Bernardónak szólt. Marcello is tudta, mert egyszerre megtorpant, már nem utánozta Bernardót. Tétován megállt a porond közepén, hökkent csodálkozással futtatta körül a pillantását a nézőtéren, mint aki csak most veszi észre, hogy mennyien is vannak itt, és el nem gondolhatja, ugyan miért, aztán egykedvűen, de annál kifejezőbben vállat vont, hogy felőle lehetnek annyian, amennyien csak akarnak, ő bizony fütyül rájuk, nem zavartatja magát tőlük, és jámbor tekintetében, joviális ábrázatán egyéb se látszott, csak valamiféle derűs közöny.

Ekkor leereszkedett egy kötél, és odafönn megszólalt a szájharmonika. *Lálálá... lá-li-li-lilá... Lálálá... –* szólt a jól ismert, együgyű s mégis oly kedves, fülbemászó dallamocska, és a nézők közül sokan önkéntelenül is dúdolni kezdték. Marcello értetlenül bámult rájuk, a fejét csóválta, vállát vonogatta, miközben kezét kifordítva, beszédes és mulatságos fintoraival tudtára adta a nagyérdeműnek, hogy nincs ínyére sem a muzsika, sem a szelíden lengedező kötél, és bárki, aki azt képzei, hogy most majd holmi majom módra elkezd csimpaszkodni rajta, hát az nagyon téved, mert neki aztán esze ágában sincs semmi ilyesmi. Azzal szép kényelmesen törökülésbe helyezkedett, kebléből elővett egy almát, és harsogva beleharapott.

Moraj hullámozott végig a nézőtéren, senki sem értette a bohóc viselkedését. Marcello pedig elfogyasztotta az almát, domborodó pocakjára ütött, és lustán, jólesően elnyújtózott a fűrészpores homokban. Arcáról öröm és elégedettség sugárzott, s valami gyermeki gyönyörűséggel gurult ide-oda, újabb és újabb almákat varázsolva elő a köntöséből, fényesre viaszolt, jókora, szép, bordó-piros almákat, és máris dobálózni kezdett velük, a két keze úgy járt, mint a motolla, zsonglőrt megszégyenítő ügyességgel repítette fel és kapta el az almákat. S egyre több és több alma került elő a köntöséből, lobogó ruhaujjából, bő bugyogójából. És amikor már egész halomnyi alma kellős közepén üldögélt, kis piramisokat épített belőlük, majd önfelelt, csacsogó kacagással hemperegni kezdett a gúlácskák között, mintegy a legtökéletesebb boldogság képzetét keltve mindenkiben.

„Furcsa – gondolták a nézők –, de jól csinálja.”

Ekkor harcias dobszó perdült, s egy nyurga, marconára festett bohóc rontott be. A vállán tölcséres csövű, rozsdás kováspuska lógott, az oldalán óriási handszár, az övében mordályok, kések, török és egyéb gyilkok; egyszóval, állig fölfegyverkezve rontott be, a kezében tartott kutyakorbáccsal rettentőeket durrogatott, és dörgő hangon azt kiáltotta: – *Avanti! Marcello! Avanti!*

Bősz ordításától Marcello reszketni kezdett, akár a kocsonya, rémületében talpra ugrott és többször a levegőbe szökkent, hogy kerekét oldjon, de félelme olyan nagy volt, hogy bár ina szakadtából futásnak eredt, akkora erőfeszítéssel, hogy a szeme galambtojásnyira düledt, már-már kocványon lógott és homlokáról patakokban ömlött a verejték, vágta az mégis csupán helybenfutással sikeredett, miközben toprongyos, csónak nagyságú cipőiben ráadásul folyton orra is bukott.

Bravúros magánszám volt, nem vitás, és a széksorokon halk nevetés iramlott végig. Már sokan megértették, hogy itt most valami pompás persziflázst, remek paródiát fognak látni.

Valóban ilyesmiről lehetett szó, mert Luigi, a marcona bohóc, egy pattogó, torz induló hangjaira most Marcellóhoz masírozott, a földre taszította, és összekulcsolt, könyörögve feléje nyújtott kezét a csuklójánál szorosán összekötözte. Marcello mondhatatlanul fájdalmas pillantást vetett az almák pirosuló gúláira, gyermeki derűjétől, háborítatlan boldogságától búcsúzott, azután Luigi szapora korbácpattintásai közepette legörbült szájjal, pityeregve az egyik kötélbe csimpaszkodott, és szánalmas-ügyetlenül húzódkodni kezdett rajta.

A közönség zsibongott, növekvő élvezettel figyelte a játékot s már egy-két tenyér is összeverődött.

– Szenzációs! – suttogta valaki. – Óriási! Micsoda ötlet!

Marcello ekkor már hangosan zokogva kapaszkodott fölfele a kötélén, Luigi pedig ádáz diadaltáncot járt odalenn, a korbácsát csattogtatta és hahotázott. Ijesztő hahota volt, vérfagyasztó, már-már démoni.

– Avanti! – vicsorgott. – Avanti, poveretto!

Ám Marcello pillantása az almákra tévedt, és erre lepotyogott a kötélről. A kis gúlákhoz futott, újból hemperegni kezdett közöttük, boldogan énekelt, és magasba dobálta az almákat, labdázott velük. Luigi látván ezt, iszonyú haragra gerjedt. Lerántotta válláról a flintáját, és elsütötte.

Marcello rémületében tótágast állt, flikflakolt, szakozott, azután mint a nyúl iramodott vissza a kötélhez, és hihetetlen fürgeséggel máris kúszni kezdett rajta.

Mindezt oly képtelenül rövid idő alatt, s annyira pompásan csinálta Marcello, hogy a nézőtér elismerően felmorajlott, és először tört ki egyöntetűen a taps.

– Szegény Bernardo! – mormogta egy újságíró. – Neked aztán végképp befellegzett.

Pedig a java még hátravolt. Marcello, aki sehogyan sem tudott szabadulni a gyönyörű, piros almák csáberejétől, megint csak lepottyant a kötélről, de rimánkodása nem hatotta meg a gonosz szívű Luigit. Hatalmas vasgömböt láncolt Marcello lábára, és azzal vonszolta oda a kötélhez. Szegény Marcello mászott, mászott, kínkeserves grimaszolások közepette igyekezett, de semmire sem jutott, mert ha egy-két arasszal följebb került is, a vasgolyó súlya menten visszahúzta, és ilyenkor Luigi korbácsa a fenekén csattant. Mászott, mászott, rúgkapálva vonszolta magát fölfele, iparkodásában lecsúszott róla színes sipkája, a cipője, sőt már a bugyogója is, és a nézők fölkacagtak, megpillantva rajta a kék csíkos jégért.

A nevetés szemlátomást erőt adott neki. Dacosan megállt, durcás gyerek módjára megmakacsolva magát, és most már hasztalan volt Luigi minden fenyegetőzése, bömbölése, korbácsdurrogatása – nem volt hajlandó továbbkapaszkodni. Luigi ekkor elhajtotta korbácsát, s hatalmas konyhakést szorítva a fogai közé, megragadta a köteleket, és macskaügyességgel kúszni kezdett rajta – üldözés vette kezdetét.

Marcello már a köntösét is elveszítette, s jégerjében meg egy szál trikócskában ugrált kötélről kötélre, és ezt látszólag oly szánalmas-pipogyán tette, hogy a nézőknek könnyük csörgött a nevetéstől.

– Remek! Nagyszerű! Bámulatos! – ilyen kiáltások hallatszottak mindenfelől.

Marcello a trapézra vetődött, meghintázta magát, és orrba rúgta Luigit, aki fordult kettőt a levegőben, s csak azután kapta el a lengőnyújtót.

– Bravó, Marcello! – ordította a publikum.

Marcello kövéren, pocakosán, derús képpel tündökölt néhány pillanatig a trapézon. Igen ám, de Luigi akkor jókora lendületet vett, nyújtója a magasba lendült, és amikor elérte a másik trapézt, a hatalmas konyhakést a gyanútlan Marcello ülepébe szúrta. Marcello felordított, s már szünni nem akaró, harsogó nevetés közepette, hátsójában a késsel végigmászott a keresztben kifeszített sodronykötélén, majd rábukott egy trapézra, és fejjel lefele csüngve, a lábával megkapaszkodott benne. Luigi ide is követte. Letépte társa fejéről a parókát, és Marcello már nemcsak hacukájától, hanem hajjától is megfosztottan menekült tovább.

Szédületes kergetőzés volt. Amit a két virtuóz artista bemutatott, valóban minden várakozást felülmúlt. A nézők egyik ámulatból a másikba estek, s szinte már

egyfolytában tapsoltak.

– Mint az ördögök!... Hihetetlen...! Bravó, bravó...!

Már a kupola alatt folyt a lélegzetelállító hajsza, és már látszott, Marcello számára nincs menekvés, hogy legnagyobb bánatára muszáj a fönti porondocsára toppannia.

Ezt meg is cselekedte végül, és Luigi hatalmas, durva gúnykacajjal visszacsúszott a földre.

Kigyúltak az összes reflektorok, és szegény Marcello ott állt a vakító fényözönben, egy szál trikócskában, szánalmasan, tehetetlenül, kopaszon és pocakosán, ott toporgott a kupola alatti kerek kis porondon, s Luigi korbácscsattintására fel kellett emelnie és meg kellett szagolgatnia jutalmát, az ócska papírvirágot, sőt a zenekar felharsanó, vaskos indulójára kénytelen volt még táncra is perdülni.

Aztán a zenekar hirtelen elhallgatott, újból durrant Luigi korbácsa, és a pillanatnyi mély csendben Marcello hüppögve, a könnyeit nyelve, meg-megbicsakló hangon énekelni kezdett:

– Io sono felice! Io sono felice! O, molto felice... o, troppo felice! O, felicissimo...

És egyszerre felcsuklott belőle a zokogás. Sírt, zokogott, bömbölve jajveszékelt és fénylő, tar koponyáját öklözte mérhetetlen keserűségében, hogy ott kellett hagynia egyszerű, de igaz boldogságának tárgyát, a sok szép piros almát, melyeket nagy bakugrások közepette éppen most taposott el Luigi diadalittas, sátáni hahota kíséretében.

Nem, ezt a látványt Marcello már nem bírta elviselni. Agya megbomlott, és kihúzva fenekéből a konyhakést, ott helyben azonmód szíven döfte magát, de még haláltusájában is azt énekelte, egyre halkulóbb hangon: – O, molto felice... o, troppo felice...

Azzal kiszenvedett, és a közönség helyéről felpattanva, elragadtatottan ordította: – Marcello! Marcello! Bravó!

S Marcello már le is csúszott egy rúdon, hajlongva, hajbókolva, csókokat dobálva fogadta a tomboló ovációt. Széles arca fénylett az örömtől, a sikertől, a győzelemtől, és a tapsorkán, a fergeteges ünneplés tetőfokán hirtelen akkorát rúgott ellenfele hátsó felébe, hogy Luigi bohóc egy gyönyörű, szárnyas szaltóval kirepült a porondról.

Marcello most végre magához szoríthatta megmaradt almáit. Ismét játszani kezdett velük, labdázott, zsonglörködött, babusgatta őket, miközben újra meg újra gyöngyöző kacagásra fakadt együgyű, de mámoros örömeiben, és hempergett és bukfencezett és cigánykereket hányt, az elképzelhető legnagyobb boldogságban úszott – mígnem felharsantak a trombiták, megperdültek a dobok, a zenekar vidám csinnadrattába fogott, s ezzel véget ért a produkció.

A nézők kitódultak a cirkuszból, lármázva, hahotázva, rikoltozva lepték el az utcát. Villamosokra kapaszkodtak, autókba ültek vagy gyalogszerrel vágtak neki az éjszakai városnak, dudáltak, füttyültek, kurjongattak, és harsányan és bömbölve énekeltek: – Io sono felice! Io sono felice! O, molto felice... o, troppo felice! Felicissimo...

Nem is sejtették, hogy gúnydaluk annak a szomorú szemű férfinak szól, aki magányosan álldogált a villogó neonreklámok alatt, Marcello bohóc hatalmas, nevető képe előtt. Mélyen homlokába húzott kalapja karimája alól tehetetlenül nézte, figyelte a különös kavalkádot, a féktelen, elszabadult, veszett jókedvet, a torz örömeinek ezt az elemi erejű kitörését, ezt az esztelen, vad, félelmetes őrjöngést, az egész szörnyűséges, tomboló zűrzavart, majd végül vállat vont, és görnyedten, fél lábára bicegve, ő is elindult a kocsijához...

A reggeli lapok első oldalukon hozták Marcello szenzációs bemutatkozását. Kövér betűs, öles szalagcímek, több kolumnás beszámolók és fényképek, fényképek, fényképek... Ám azt a rövid hírt, amely általában az utolsó oldalak valamelyikén szerepelt, egyéb apróhírek közé betördelve, csak néhány szemfüles olvasó vette észre.

A hír a következő volt:

Mára virradó éjszaka, percekkel éjfél után, a városból kivezető országúton halálos kimenetelű autóbaleset történt. A szerencsétlenség áldozata Giovanni Zampa, 46 éves férfi, aki Bemardo néven ünnepelt bohóc volt egykor.

(A mosoly)

Máig fogas kérdés: tudott-e
vajon mosolyogni a Mester?
Tudott. A vacsorán, mikor is
Péter monda néki, életét
adná érte, csak mosolygott.
„Háromszor is meg fogsz tagadni,
mielőtt még a kakas szólna!”

Szereti ön Fuchsot?

Az öregúr, aki hófehér kecskeszakállat viselt, rám mosolygott a kávéházban.

– Szereti ön Fuchsot?

Meglepődve néztem rá.

– Nincs szerencsém ismerni az illető urat.

Szemlátomást rossznéven vette.

– Fuchs az nem úr – mondta kioktatólag. – Fuchs az Fuchs.

– Fiát igen – heherésztem ami fix, az fix.

Az öregúrnak nem volt humorérzéke.

– Nem fix, hanem Fuchs. Szóval, nem szereti őt, fiatalember? Azt mondja, hogy nem szereti Fuchst?

A hangja már cseppet sem volt nyájas. A tekintete villámot szórt, szemöldöke felborzolódott.

– Nem – szeppentem meg. – Elnézést, uram, de...

– Nincs elnézés! – ordított az öregúr. – Maga nem szereti Fuchst!

Botjával az asztalra csapott és mindent lesöpört. Szemen köpött, fejbe vágott, majd elment.

A kedves pincérnő, kinek hébe-hóba udvarolgattam, szemrehányóan jött oda. – No, de uram!

A fejemet tapogattam.

– Ez az ember örült volt! Súlyos elmebeteg! Látja? Mindent szétvert... engem meg fejbe vágott... hívni kell a mentőket, a rendőrséget! Valami Fuchsról kérdezősködött...

A kedves pincérnő mohón pillantott rám.

– Ön szereti Fuchst? – suttogta.

– Nem, nem – mentegetőztem –, dehogy! Azt se tudom, ki fia-borja?

Hidegen mért végig.

– Úgy! Fizetni óhajt? Két konyak, egy kávé, egy herendi csésze – és visszakézből szájon vágott.

A villamoson rám kacsintott az ellenőr.

– Szereti ön Fuchst?

Eltakartam az arcom.

– Nem! Jusst se!

Az ellenőr kerekre tágult szemmel meredt rám. Az utasok iszonyodva mormolták: – Nem szereti Fuchst...

– Maga huligán – dűnnyögte az ellenőr, és a megállóban lerúgott a villamosról.

Hazabicegtem. A házmester fogadott.

– Tetszik szeretni Fuchst?

Dadogni kezdtem.

– A... éppen a lakbért hoznám...

– Ne kerteljen, uram! Szereti ön Fuchst?

– Ha-hallottam már róla...

– Pofa be! Felelj! Szereted Fuchst, vagy nem?

Sírva fakadtam.

Gyomron vágott, kiverte két fogam, és rátaposott az arcomra.

Félholtan vergődtem fel a manzárdomba.

Jött Georgina, az én tündérszép szeretőm, és az ölembe ült.

– Mondd, kedves, ugye szereted Fuchst?

– Georgina! – könyörögtem.

Összeszűkült a szeme.

– Te... te nem szereted Fuchst?

Úgy sziszegett, mint valami kígyó, és kiugrott az ölemből.

– Te dög! – hörögte. – Ó, te állat! És én még veled... – Zokogni kezdett. – Átkozott legyen az óra, amikor megismertelek!

Bebújtam a pamlag alá, és elkeseredetten kiabáltam.

– Nem szeretem Fuchsot! Utálom! Érted? U-tá-lom... Jaj!

Georgina a kebléből revolvert húzott elő, és belelőtt a lábamba.

Eltávozott, én meg reszketve kecmeregtem ki a pamlag alól.

Ekkor két markos férfi lépett be a tetőről. Komoran mutatták föl igazolványukat.– Központi Lélekügyelet.

– Uraim, az Ég küldte önöket! Segítsenek! Mentsenek meg!

Letelepedtek mellém. Egyikük tőlem jobbra, a másik balra.

– Nézzék... – mutattam a sebesült lábamat.

– Válaszoljon, kérem: szereti ön Fuchsot?

Nyöszörögni kezdtem.

– Uraim, az Isten szerelmére...

– Ne féljen, nem ütünk – szóltak hűvösen. – Őrizze meg a nyugalma, és a saját érdekében legyen becsületes. Szereti ön Fuchsot?

– Ki az a Fuchs? Esedezem! Kicsoda? Tudni szeretném!

– Magas kitüntetést fog kapni – biztattak. – Igen magas kitüntetést. Csak legyen becsületes. A saját érdekében. Nos, szereti ön Fuchsot?

– Kérem, kérem – rimánkodtam összefűzött kézzel –, kérve kérem önöket... én rengeteg embert ismerek. Roppant sok embert... Az utcában is szinte mindenkit... De ezt a Fuchsot, uraim, Krisztus sebeire esküszöm, hogy őt nem, nem...

– Hallgasson! – Arcukon megfeszült a bőr. – Szereti ön Fuchsot? Gyerünk! Beszélni!

Lehorgasztottam a fejem.

– Nem tudom – suttogtam. – Nem ismerem...

Felálltak. Kötelet vettek elő, és az asztalra tették.

Aztán egy fiolát is odaraktak mellé.

– Választhat. A méreg talán kényelmesebb. Elnézést a háborgatásért.

Egyikük a rádió-magazint kezdte böngészni, a másik hasra feküdt a pamlagon, és a bőrkötéses Baudelaire-be mélyedt...

Mindezek után fölébredtem.

„Nahát – gondoltam. – Jó kis marhaságokat álmodom én össze!”

A szobában egy sereg fiatalember nyüzsgött.

Felborították a bútorokat, és a könyveim közt kutattak. Mellükön géppisztoly csüngött.

Kiugrottam az ágyból.

Az egyik szakállas rám fogta a fegyverét.

– Na, szereti ön Fuchsot?

Kihúztam magam.

– Igen. Szeretem!

Valamennyien tisztelegtek. Libasorban vonultak el.

Átmentem a szomszédomhoz, s megkérdeztem:

– Szereti ön Fuchsot?

A fejét rázta. Leütöttem, megfojtottam egy zsineggel, és kiszúrtam a szemét.
Most már valóban szeretem Fuchsot.

(Kínai mese)

A festő Paj Lü épp hetvenéves lett,
És meghívta magához barátait
S mindazokat, akik műveit tisztelték.
Mikor a házában mind összegyűltek,
Kitekercselte előttük utolsó
Festményét, melyen egy sziklás hegyormon
Álló templomhoz fölfele kanyargó
Ösvény volt látható. „Vérbeli Paj-mű!” –
Kiáltottak fel mind az egybegyűltek.
Ám ő barátságosan zsörtölődve
Egy ott, helyben költött versével felelt:
„Mint világában rejtezik az Isten,
A művész is hasonló mód teremtsen.”
Azzal rálépett hirtelen a maga
Festette kövecses, keskeny ösvényre,
S döbbsent barátai szeme láttára
Fürge léptekkel útnak eredt rajta,
S egyre kisebbedve, a kanyaroknál
Vissza-visszapillantva és kis selyem
Fövegét nyájasan meg-meglentgetve,
A szakállas, törékeny, kicsi alak
Már föl is kaptatott a hegytetőre,
Kitárta ott a szentély tág kapuját,
Még egy végső istenhozzádót intett,
S barátai elöl eltűnt örökre.

ISBN 963 327 309 9

Zrínyi Kiadó

**A kiadásért felel a Zrínyi Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő . Eszes Máté
Műszaki vezető . Zlochné Mátrai Mária**

A szedés a Zrínyi Kiadó

fényszedő üzemében készült

Nyomás és kötés . Kaloprint Nyomda, Kalocsa
Felelős vezető . Illés János igazgató
